Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie

Lokalna Strategia Rozwoju

Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania
Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej
na lata 2015-2024

Czerwonka
Lipiec 2023

Wykaz skrótów używanych w Lokalnej Strategii Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej:

EFROW – Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

GUS – Główny Urząd Statystyczny

JST – Jednostka Samorządu Terytorialnego

LGD – Lokalna Grupa Działania

LSR – Lokalna Strategia Rozwoju

OZE – Odnawialne Źródła Energii

PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020

RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

SWOT – silne, słabe strony, szanse i zagrożenia – instrument analizy strategicznej

WP – Wskaźnik produktu

WR – Wskaźnik Rezultatu

ZSNM – Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej

ZW – Zarząd Województwa

SPIS TREŚCI

Rozdział I
CHARAKTERYSTYKA LGD 5
1.1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia 5
1.2. Obszar LGD 5
1.3. Potencjał LGD 6
1.3.1. Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD 6
1.3.2. Reprezentatywność LGD 7
1.3.3. Poziom decyzyjny – Rada 8
1.3.4. Zasady funkcjonowania LGD 8
1.3.5. Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego i biura 9
ROZDZIAŁ II
PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR 10
ROZDZIAŁ III
DIAGNOZA - OPIS OBSZARU I LUDNOŚCI 13
3.1. Spójność przestrzenna 13
3.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze 13
3.3. Uwarunkowania historyczne i kulturowe 15
3.3.1. Uwarunkowania historyczne 15
3.3.2. Wybrane zabytki kultury materialnej 15
3.3.3. Uwarunkowania kulturowe 17
3.4. Ocena społeczno-gospodarcza obszaru 18
3.4.1. Struktura demograficzna ludności 18
3.4.2. Charakterystyka sytuacji na rynku pracy 19
3.4.3. Beneficjenci pomocy społecznej 20
3.4.4. Kluczowe branże gospodarki 21
3.4.5. Ocena aktywności mieszkańców 22
ROZDZIAŁ IV
ANALIZA SWOT 23
ROZDZIAŁ V
CELE I WSKAŹNIKI 26
5.1. Specyfikacja i opis celów LSR 26
5.2. Wykazanie zgodności celów LSR z celami PROW 27
5.3. Przedstawienie przedsięwzięć wraz z uzasadnieniem oraz źródła pozyskiwania, sposób i częstotliwość pomiaru wskaźników 28
ROZDZIAŁ VI
SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU 40
6.1. Procedury wyboru i oceny operacji 40

6.2. Kryteria wyboru i oceny operacji 41
6.3. Innowacyjność celów LSR 47
6.4. Zasady w zakresie ustalania kwoty wsparcia dla operacji 48
6.5. Projekt współpracy 49
ROZDZIAŁ VII
PLAN DZIAŁANIA 52
ROZDZIAŁ VIII
BUDŻET LSR 53
8.1. Ogólna charakterystyka budżetu LSR 53
8.2. Szczegółowy opis powiązań pomiędzy budżetem a celami 54
ROZDZIAŁ IX
PLAN KOMUNIKACJI 55
ROZDZIAŁ X
ZINTEGROWANIE 56
ROZDZIAŁ XI
MONITORING I EWALUACJA 60
ROZDZIAŁ XII
STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO 65
WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY 67
ZAŁĄCZNIKI DO LSR 69

Rozdział I
CHARAKTERYSTYKA LGD

1.1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej (ZSNM) jest stowarzyszeniem „specjalnym" posiadającym osobowość prawną, powstałym na podstawie przepisów ustawy z dnia 7 marca 2007 roku o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich[1], ustawy o wspieraniu zrównoważonego rozwoju sektora rybackiego z udziałem Europejskiego Funduszu Rybackiego[2] oraz Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności[3]. Organami (władzami) LGD są Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna oraz Rada, która podejmuje decyzje w sprawie wyboru operacji realizowanych w ramach LSR.

1.2. Obszar LGD

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej obejmuje swoim zasięgiem terytorialnym obszar ośmiu jednostek samorządowych powiatu makowskiego (województwo mazowieckie). Są to:

- gmina Czerwonka,
- gmina Krasnosielc,
- gmina Młynarze,
- gmina Płoniawy-Bramura,
- gmina Sypniewo,
- gmina Szelków,
- gmina i miasto Różan,
- miasto Maków Mazowiecki.

Sześć gmin – członków LGD to gminy wiejskie (Czerwonka, Krasnosielec, Młynarze, Płoniawy-Bramura, Sypniewo i Szelków), jedna jest gminą miejsko-wiejską (Różan), a jedna miejską (Maków Mazowiecki). Obszar działania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, planowany do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju

[1] Dz.U. z 2013 r., poz. 173, nr 64, poz. 427.
[2] Dz. U. z 2009 r., nr 72, poz. 619 z późniejszymi zmianami).
[3] Dz. U. z 2015, poz. 378.

(LSR), jest spójny przestrzennie w kontekście geograficznym. Wszystkie gminy pozostają względem siebie w bliższym lub dalszym sąsiedztwie.

Tab. 1. Wykaz jednostek samorządowych wchodzących w skład LGD

L.p.	Nazwa jednostki	Powierzchnia w km ^{2}	Liczba ludności	Ilość sołectw	Ilość miejscowości
1	gmina Czerwonka	110	2703	23	29
2	gmina Krasnosielc	168	6594	31	42
3	gmina Młynarze	75	1765	15	17
4	gmina Płoniawy-Bramura	135	5679	34	41
5	gmina Sypniewo	128	3461	30	30
6	gmina Szelków	113	3730	24	24
7	gmina i miasto Różan	85	4506	18	19
8	miasto Maków Mazowiecki	10	10118	-	1
Łącznie:		**824**	**38556**	**175**	**203**

Źródło: Urząd Statystyczny w Warszawie, 2014.

Obszar LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej zajmuje powierzchnię 824 km2, z czego największa część przypada na gminę Krasnosielc (168 km2) a najmniejsza na Maków Mazowiecki (10 km2). Na przedmiotowym obszarze wydzielone są 203 miejscowości zamieszkiwane przez 38 556 mieszkańców[4].

1.3. Potencjał LGD

1.3.1. Opis sposobu powstania i doświadczenie LGD

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej powstała w 2014 roku w celu wspierania rozwoju obszarów wiejskich, objętych obszarem jej działania oraz pobudzania aktywności mieszkańców tych obszarów. Inicjatorami utworzenia LGD byli Tomasz Kluczek, Janusz Świderski i Łukasz Kobyliński. Oficjalnie Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej została zarejestrowana przez Sąd Rejonowy dla Miasta Stołecznego Warszawy w dniu 15 lipca 2014. Jest zatem stowarzyszeniem nowoutworzonym, aczkolwiek wśród jego członków są podmioty, które uczestniczyły w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju w okresie programowania 2007-2013 w ramach Lokalnej Grupy Działania Orzyc-Narew.

Członkiem tej grupy był m.in. prezes LGD ZSNM Paweł Kacprzykowski. Doświadczenie wynikające z tego członkostwa oraz to zdobyte na stanowisku wójta gminy Czerwonka pozwoliły sprawnie zorganizować cały proces rejestracji nowej grupy, powołania jej organów statutowych, a także nadzorować prace przy LSR. Za proces tworzenia strategii odpowiedzialny był dyrektor Biura LGD Piotr Siemiątkowski, który posiada bogate doświadczenie w pracy naukowej, zdobyte podczas pracy na kilku uczelniach wyższych, w tym na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Doświadczenie to zaowocowało wieloma publikacjami naukowymi, w tym w zakresie rozwoju lokalnego, których podstawą były różnorakie badania. Warsztat badawczy z powodzeniem udało się wykorzystać w procesie konstrukcji LSR z wykorzystaniem metod partycypacyjnych.

Większość podmiotów (6) tworzących obecną LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej posiada doświadczenie w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju z poprzedniego okresu programowania. Dwie jednostki, które nie uczestniczyły w realizacji tej strategii również posiadają doświadczenie w realizacji działań strategicznych, posiadają bowiem lub tworzą własne strategie rozwoju, na podstawie których realizowały różnego typu operacje.

Mierzalne efekty zrealizowanych przez członków LGD operacji były różnorodne. W załączniku nr 18 do wniosku o wybór LSR wyszczególniono przykłady zrealizowanych projektów, dobranych w taki sposób, aby wykazać ich różnorodność. Wyremontowano i wyposażono 17 świetlic (w miejscowościach: Czerwonka, Amelin, Drążdżewo, Grądy, Wola Włościańska, Wólka Drążdżewska, Chłopia Łąka, Grabowo, Raki, Karolewo, Biernaty, Przytuły, Nowy Sielc, Ogony, Załęże i Gierwaty), zorganizowano festyny gminne (m.in. w Czerwonce i Płoniawach), zrekonstruowano wieżę na zabytkowym kościele parafialnym w Czerwonce, w ramach promocji regionu przeprowadzono szkolenia dla mieszkańców gminy Płoniawy-

[4] Stan na koniec 2013 roku, według danych GUS.

Bramura, zakupiono materiały promujące region, wyremontowano remizę OSP w Płoniawach-Bramurze z przeznaczeniem na gminny ośrodek kultury, wybudowano trzy kompleksy sportowo-rekreacyjne w miejscowościach Przytuły, Pienice i Nowy Sielc, zmodernizowano linie oświetleniowe w 9 miejscowościach, wyposażono salę w Gminnym Centrum Kultury, Czytelnictwa i Sportu w Starym Szelkowie oraz wybudowano chodnik i parking w Sypniewie wraz z zagospodarowanie przestrzeni wokół niego. Przedstawione powyżej efekty projektów są jedynie wycinkiem z długiej listy materialnych efektów zrealizowanych operacji. Wszystkie one realizowane były z zastosowaniem metod partycypacyjnych, wśród których dominowały spotkania konsultacyjne z mieszkańcami.

Wyżej wymienione działania zrealizowane przez podmioty tworzące LGD wysoce pozytywnie wpłynęły na sytuację na obszarze objętym LSR. Bezwzględnie potwierdzają to badania przeprowadzone na przełomie czerwca i lipca 2015 na obszarze gmin wchodzących w skład LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, w których 65% mieszkańców obszaru LGD oceniając zmiany zadowolenia z życia w swojej miejscowości w ostatnich latach stwierdziło, że „jest lepiej niż kilka lat temu". Potencjał zbudowany w okresie programowania 2007-2013 podczas realizacji operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju z powodzeniem może być dalej wykorzystany. W trakcie spotkań konsultacyjnych przeprowadzonych w połowie lipca 2015 z mieszkańcami obszaru LGD zaobserwowano dużą świadomość liderów lokalnych odnośnie do problemów rozwoju lokalnego, znaczną wiedzę na temat sposobu funkcjonowania lokalnej grupy działania, zrealizowanych operacji, technicznych kwestii dotyczących składania wniosków o wsparcie, a także celów PROW w nowym okresie programowania. Dyskusje, jakie toczyły się podczas spotkań dowiodły, że w możliwości pozyskania funduszy zewnętrznych mieszkańcy regionu upatrują szansy na dalszy jego rozwój. Jednocześnie wyrażano obawy o wielkość środków, jakie przypadły LGD w nowej perspektywie finansowej. W obliczu ogromnych potrzeb w zakresie rozwoju lokalnego, przy jednoczesnych ograniczonych możliwościach pozyskania środków z innych funduszy, obawy te wydają się uzasadnione. Taki obraz lokalnej społeczności napawa optymizmem w perspektywie realizacji nowej Lokalnej Strategii Rozwoju.

Doświadczenie podmiotów wchodzących w skład LGD zdobyte w poprzednich rozdaniach unijnych funduszy, zarówno poprzez udział w strukturze lokalnej grupy, ale także poprzez realizację operacji w oparciu o różnego rodzaju dokumenty strategiczne pozwala przypuszczać, iż proces realizacji operacji w ramach nowej LSR będzie przebiegał bez zakłóceń. Doświadczeni w poprzednich okresach programowania, przybyli na spotkania konsultacyjne lokalni liderzy podkreślali również, iż tak jak oni nabywali doświadczenia, pozyskując coraz to nowe unijne pieniądze dla swoich samorządów i organizacji społecznych tak także urzędnicy, którzy koordynowali konkursy z ramienia instytucji zarządzających stają się coraz bardziej zorganizowani i skuteczni. Efektywność ich pracy również ma kluczowe znaczenie w procesie pozyskiwania funduszy.

1.3.2. Reprezentatywność LGD

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w toku budowania partnerstwa oraz w procesie tworzenia strategii dąży do stopniowego poszerzania reprezentacji partnerstwa o przedstawicieli różnych grup i środowisk. Pamiętając o tym, że LGD jest partnerstwem trójsektorowym dąży się do harmonii i równowagi pomiędzy jej członkami. W jej skład wchodzi obecnie 42 członków reprezentujących instytucje publiczne, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców.

Tab. 2. Członkowie Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w podziale na sektory (stan na koniec 2015r.)

Sektor	Liczba członków
społeczny	10
gospodarczy	11
mieszkańcy	11
publiczny	10
Łącznie	**42**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych biura LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej.

Jak pokazują dane w tabeli nr 2 poszczególne sektory reprezentowane są prawie w równym stopniu, bez dominacji jakiejkolwiek grupy interesu. Skład LGD odzwierciedla specyfikę lokalnej społeczności. Członkowie reprezentujący sektor społeczny poruszają się właściwie w czterech obszarach, firmując

Ochotnicze Straże Pożarne, organizacje społeczne promujące lokalne tereny, kluby sportowe oraz parafie. Reprezentacja sektora gospodarczego obejmuje przede wszystkim gospodarstwa rolne oraz firmy usługowe. Sektor publiczny reprezentowany jest przez przedstawicieli wcześniej wymienionych gmin.

Wspomniane wyżej badania własne przeprowadzone w LGD wskazują, że podstawowym problemem obszaru objętego LSR jest zła sytuacja na rynku pracy i problem bezrobocia. Powyższe problemy zgodnie z założeniami programu EFRROW, z którego będzie finansowana strategia, są przedmiotem szczególnego zainteresowania LGD. Poradzenie sobie z nimi jest głównym zadaniem, z którym zamierza zmierzyć się Stowarzyszenie dofinansowując projekty w ramach LSR. Osoby bezrobotne są główną grupą defaworyzowaną zdefiniowaną w strategii. Przede wszystkim trudności z dostępem do rynku pracy mają osoby młode, poniżej 25 roku życia (podobnie jak w innych krajach UE), oraz te, które ukończyły 50-ty rok życia i dotknęła ich utrata pracy. W strategii nie położono nacisku wyłącznie na osoby długotrwale bezrobotne, mając na uwadze małą skuteczność kierowanych do nich instrumentów aktywizacyjnych (np. przez PUP) oraz negatywne opinie samych mieszkańców, co do zasadności przekazywania pomocy w tę stronę.

Przynajmniej połowa środków przeznaczonych na realizację strategii, zgodnie z wymogami PROW, musi być przeznaczona na tworzenie miejsc pracy. Promowane będą takie operacje, które oprócz wygenerowania miejsca pracy, zagwarantują promowanie zatrudnienia osób bezrobotnych, w tym poniżej 25 roku życia, oraz z grupy 50+. Zwarty przekaz komunikacyjny w tym zakresie obejmuje informacje od początku promowania LSR, poprzez ogłoszenia o konkursach, skończywszy na informacjach w folderach promocyjnych, mediach społecznościowych i stronie internetowej LGD.

1.3.3. Poziom decyzyjny – Rada

LGD ZSNM posiada Radę, której przypisane zostały kompetencje decyzyjne, o których mowa w art. 32 ust. 2 lit. b rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. Rada liczy 15 członków, przy czym ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu nie posiadają więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji przez Radę. Sektor publiczny reprezentowany jest przez cztery osoby, sektor gospodarczy przez sześć osób, natomiast sektor społeczny przez pięć.

Dokonując wyboru członków Rady LGD ZSNM stosuje dodatkowe rekomendacje w zakresie zapewnienia wyboru operacji bez dominacji jakiejkolwiek grupy interesu w Radzie. Przede wszystkim dużą uwagę przykłada się do ograniczenia reprezentowania sektora społeczno-gospodarczego przez osoby związane z sektorem publicznym, stosując zakaz członkostwa/reprezentacji członka z sektora społeczno-gospodarczego przez osoby powiązane służbowo z członkami z sektora publicznego. Poza tym członkowie Rady zobowiązani są do nieupoważniania osób trzecich do udziału w podejmowaniu decyzji – funkcje członków organu decyzyjnego sprawowane są osobiście przez osoby fizyczne, a w przypadku osób prawnych przez osoby, które na podstawie dokumentów statutowych lub uchwał właściwych organów są upoważnione do reprezentowania tych osób prawnych. Prowadzony jest także rejestr interesów członków Rady.

Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej stosuje również dodatkowe rekomendacje w zakresie prawidłowości wyboru dokonywanego przez członków Rady. Przede wszystkim przewidziano mechanizm zmian w składzie Rady, który uaktywniany jest w momencie, kiedy nieskuteczne są działania dyscyplinujące wobec członków, którzy opuszczają posiedzenia Rady, czy też wielokrotnie nie stosują zatwierdzonych kryteriów, co powoduje konieczność powtórnej oceny wniosków. Przewidziano również opracowanie programu szkoleń dla członków Rady, podnoszących ich kompetencje w zakresie oceny wniosków. Program szkoleń zostanie zakończony testem sprawdzającym. Nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji oraz zgodności formalnej czuwać będzie Przewodniczący Rady, Komisja Skrutacyjna, Sekretarz oraz pracownik Biura LGD. W przypadku rozbieżnych ocen, wystawionych przez członków Rady poszczególnym wnioskom wdrożona zostanie odpowiednia procedura postępowania. Szczegółowe regulacje znajdują się w Regulaminie Rady.

1.3.4. Zasady funkcjonowania LGD

Podstawowym dokumentem wewnętrznym regulującym działania LGD jest statut. Uchwalany i zmieniany jest on przez Walne Zebranie Członków. Podstawowe uregulowania odnośnie funkcjonowania stowarzyszenia zawarte w statucie są w pełni zgodne z ustawą prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą

o rozwoju lokalnym[5]. Dodatkowo statut reguluje kwestie szczegółowe. Między innymi wskazuje Marszałka Województwa Mazowieckiego jako organ nadzoru. Ustanawia Radę, jako dodatkowy organ stowarzyszenia odpowiedzialny za wybór operacji oraz szczegółowo określa jego kompetencje i zasady reprezentatywności. Statut stanowi, iż organem kompetentnym w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji jest Walne Zebranie Członków. Statut wskazuje, że szczegółowe uregulowania dotyczące zachowania bezstronności członków Rady w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji) określa regulamin Rady. W statucie określono także, że nabycie i stwierdzenie utraty członkostwa w LGD następuje na podstawie uchwały Zarządu Stowarzyszenia przyjętej zwykłą większością głosów. Członkowie Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej wybierani są i odwoływani przez Walne Zebranie Członków.

Drugim z najważniejszych dokumentów, regulujących zasady funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania jest Regulamin Rady. Zawiera on wykaz szczegółowych zasad zwoływania i organizacji posiedzeń Rady, w tym:

- sposób informowania członków Rady o posiedzeniach,
- zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach Rady.

W Regulaminie Rady opisano również zasady wyłączania poszczególnych jej członków z oceny konkretnych operacji, w przypadku wystąpienia konfliktu interesów. Regulamin Rady zobowiązuje członków do stosowania w procesie wyboru procedury wyboru i oceny operacji w której zawarte są szczegółowe kryteria wyboru operacji, w tym zasady oceny wniosków. Regulamin zawiera także wytyczne, dotyczące zasad dokumentowania oceny, a także wzory dokumentów, wykorzystywanych w powyższych procedurach. Zasady protokołowania posiedzeń Rady dopełniają regulamin organu decyzyjnego. Regulamin Rady uchwalany jest przez Walne Zebranie Członków, które może także dokonać jego aktualizacji.

Zasady funkcjonowania Biura LGD zawarte są w Regulaminie Biura LGD. Reguluje on kwestie dotyczące zatrudniania i wynagradzania pracowników. Zawiera zapisy dotyczące uprawnień Dyrektora Biura LGD oraz udostępniania informacji pozostających w dyspozycji Lokalnej Grupy Działania zgodnie z zasadami bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych. W celu oceny efektywności doradztwa świadczonego przez Biuro LGD stosuje się odpowiednie metody ewaluacji, które również opisane są w regulaminie Biura. Regulamin Biura przyjmowany jest i aktualizowany przez Zarząd.

W celu zapewnienia większej przejrzystości funkcjonowania stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania wprowadziła dodatkowe dokumenty wewnętrzne regulujące sposób działania poszczególnych jej organów, tj.: regulamin Komisji Rewizyjnej oraz regulamin Zarządu. Pierwszy z nich zawiera opis szczegółowych zasad zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji, procedury przeprowadzania czynności kontrolnych oraz protokołowania posiedzeń. W regulaminie Zarządu zawarto przede wszystkim informacje na temat organizacji jego pracy oraz podziału zadań pomiędzy poszczególnych członków zarządu.

W Biurze LGD obowiązuje również instrukcja kancelaryjna, która określa zasady i tryb wykonywania czynności kancelaryjnych w biurze Stowarzyszenia. Określony w instrukcji tryb i zasady wykonywania czynności kancelaryjnych zapewniają jednolity sposób tworzenia, ewidencjonowania i przechowywania oraz ochronę przed uszkodzeniem, zniszczeniem bądź utratą dokumentacji od chwili jej wpływu lub powstania wewnątrz Stowarzyszenia do momentu przekazania jej do archiwum lub zniszczenia.

1.3.5. Potencjał ludzki LGD a regulaminy organu decyzyjnego i biura

Z uwagi na fakt, iż Lokalna Grupa Działania będzie odpowiedzialna za wybór operacji na poziomie lokalnym, w tym zapewnić ich zgodność z Lokalną Strategią Rozwoju osoby zaangażowane w pracę na rzecz LGD powinny posiadać odpowiednie kompetencje do zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym. Kompetencje członków organu decyzyjnego, wymagane do prawidłowej oceny i wyboru operacji, po odbyciu przez nich odpowiednich szkoleń zorganizowanych przez LGD, będą weryfikowane przez Zarząd (test sprawdzający).

Kompetencje wymagane do pracy na stanowiskach w Biurze LGD szczegółowo opisane są w regulaminie Biura. Według nich dokonuje się doboru osób na konkretne stanowiska. Pracownicy Biura będą również brali udział w niezbędnych szkoleniach.

Powyższe dokumenty (harmonogram szkoleń dla członków organu decyzyjnego i regulamin Biura) stanowią załączniki do wniosku o wybór LSR.

[5] Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. 2001, nr 79, poz. 855 z późn. zm.; Ustawa z dnia 20 lutego 2015 o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności, Dz.U. 2015, poz.378.

ROZDZIAŁ II

PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Udział lokalnej społeczności w budowaniu Lokalnej Strategii Rozwoju, na każdym z głównych etapów jej powstawania, determinuje partycypacyjny charakter strategii. Pozwoliło to na znaczne powiększenie dostępnej wiedzy przez synergię obserwacji, umiejętności i doświadczenia wszystkich zaangażowanych w tworzenie diagnozy podmiotów i osób[6]. Dodatkową korzyścią z włączenia w proces formułowania strategii wielu osób o różnorodnej wizji „małej ojczyzny" i świata zewnętrznego jest opracowanie LSR w takiej postaci, aby była zrozumiała dla osób postronnych, nieuczestniczących bezpośrednio w procesie jej formułowania[7].

Na każdym etapie konstruowania strategii wykorzystano po kilka metod partycypacyjnych, na dobór których istotny wpływ miały materiały źródłowe sugerowane w Poradniku dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020, przede wszystkim zaś Baza dobrych praktyk partycypacyjnych prowadzona dla projektu „Decydujmy razem"[8].

Tab. 3. Rodzaje metod partycypacyjnych zastosowane na poszczególnych etapach tworzenia Lokalnej Strategii Rozwoju

Etap przygotowania strategii	Zastosowane metody partycypacyjne							
Diagnoza	Internetowa baza pomysłów	Lokalne Forum Budowy LSR (LFBS)	I sesja LFBS	Badania ankietowe	Konsultacje społeczne		Fokus	Indywidualne wywiady
Analiza SWOT						Internetowy panel konsultacyjny		
Określenie celów								
Określenie wskaźników								
Opracowanie planu działania			II sesja LFBS					
Opracowanie zasad wyboru operacji							Dyskusje reprezentantów grup	
Ustalenie kryteriów wyboru								
Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji			III sesja LFBS					
Przygotowanie planu komunikacyjnego				Badania ankietowe				

Źródło: opracowanie własne na podst.: Poradnik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020, MRiRW, Warszawa 2015; Baza dobrych praktyk partycypacji. Prowadzona w ramach projektu „Decydujmy razem", http://partycypacja.fise.org.pl/x/777930 (dostęp: 10.12.2015).

Pierwszym etapem budowy Lokalnej Strategii Rozwoju jest partycypacyjna diagnoza. Przeprowadzono ją zgodnie z czteroetapową metodologią:

1) analiza danych zastanych,
2) metody jakościowe (tradycyjne i warsztatowe),
3) metody ilościowe (badania kwestionariuszowe),
4) ewentualne ponowienie metod jakościowych[9].

Analiza danych zastanych odbywała się przede wszystkim metodą *desk research*. Zebrane w jej wyniku informacje pozwoliły uzyskać wstępny obraz obszaru planowanego do objęcia LSR. Wynikiem powyższej analizy była także inicjatywa powołania spośród członków LGD Lokalnego Forum Budowy LSR (1 metoda partycypacji), na czas trwania procesu budowy strategii. Jego celem było partycypacyjne sformułowanie polityki w zakresie budowy LSR oraz wypracowanie planu działania w powyższym zakresie. W całym procesie budowy strategii (tzn. od maja do grudnia 2015) odbyły się trzy posiedzenia forum. Podczas pierwszego posiedzenia (maj 2015) wypracowano plan działania w zakresie budowy LSR. Przede wszystkim ustalono, iż stowarzyszenie przy budowie strategii nie będzie korzystać z pomocy podmiotów zewnętrznych i opracuje ją własnymi siłami. Wstępnie przedyskutowano podstawowe potrzeby i problemy lokalnej

[6] A.Urbanik, Quo vadis? O partycypacyjnej diagnozie lokalnej, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001, s.6.

[7] A.Urbanik, Z.Boni, Udział obywateli w tworzeniu polityk publicznych. Wybór dobrych praktyk zagranicznych, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2010.

[8] http://partycypacja.fise.org.pl/x/777930.

[9] A.Urbanik, op. cit., s.14.

społeczności. W spotkaniu tym brali udział przedstawiciele wszystkich sektorów, na których oparte jest działanie LGD, tj. przedstawiciele sektora społecznego, publicznego, gospodarczego i mieszkańców. Podczas I sesji LFBS przeprowadzono również indywidualne wywiady (2 metoda partycypacji) z przedstawicielami każdej gminy wchodzącej w skład LGD (z tej metody korzystano intensywnie na każdym etapie budowy strategii).

Na podstawie analizy danych zastanych przygotowano projekt kwestionariusza ankiety, którego pilotaż odbył się podczas pierwszej sesji LFBS. Skorygowany i uzupełniony po pilotażu kwestionariusz stał się podstawowym narzędziem badawczym.

Badania ankietowe (3 metoda partycypacyjna) poświęcone kompleksowemu zbadaniu problemów i potrzeb społeczności lokalnej zostały przeprowadzone w dniach 18 czerwca – 30 lipca 2015 roku. Kwestionariusz ankiety został rozpowszechniony w dwóch formach, tzn. w formie elektronicznej, przy czym informacja o badaniu oraz odnośniki do formularza zostały umieszczone zarówno na stronie internetowej LGD jak i na stronach urzędów gmin/miejskich. Kwestionariusz rozpowszechniono także w formie tradycyjnej (drukowanej) poprzez urzędy gmin/miejskie, w których można było pobrać ankietę, jak również, przy zachowaniu anonimowości, pozostawić wypełniony druk. Ankieta zawierała pytania odnośnie opinii społeczności lokalnej na temat podstawowych jej problemów w różnych dziedzinach życia oraz propozycji ich rozwiązania. Respondent miał wybrać, jego zdaniem, najważniejsze opcje w zaprezentowanych obszarach, jednakże przewidziano również pytania otwarte, w których można było zapisać inne aniżeli wymienione w ankiecie obszary problemowe, tak aby nie wykluczać innych, niemieszczących się w zakresie problemów. Wyniki badań ankietowych zostały uwzględnione i wykorzystane praktycznie na prawie każdym etapie budowy LSR.

W celu zapoznania jak najszerszego grona mieszkańców lokalnej społeczności z celami funkcjonowania LGD ZSNM, celami PROW, potencjalnymi możliwościami pozyskania finansowania w ramach przyszłej strategii, oraz jeszcze lepszego poznania ich problemów i potrzeb zaplanowano i przeprowadzono pierwszą serię konsultacji społecznych (4 metoda partycypacyjna). Proces konsultacji został poprzedzony kampanią informacyjną, która przebiegała trzema kanałami: pierwsza informacja o terminach została ustalona i rozpowszechniona na wspomnianej wyżej I sesji LFBS (zobligowano przedstawicieli władz publicznych do rozpowszechniania tej informacji), następnie na tablicach informacyjnych w gminach zostały wywieszone ogłoszenia z harmonogramem spotkań, wreszcie te same ogłoszenia wywieszono na stronie LGD i podlinkowano na stronach internetowych urzędów gmin/miejskich. Informacja o konsultacjach została zatem szeroko rozpowszechniona w społeczeństwie. Przeprowadzono po jednym spotkaniu otwartym w każdej gminie (w dniach 8 i 14 lipca 2015), łącznie wzięło w nich udział 176 osób, reprezentujących również grupy defaworyzowane.

Wszystkie spotkania przeprowadzone zostały według tego samego scenariusza. Podzielono je na dwie części. W pierwszej zgromadzeni mieszkańcy zostali poinformowani o celach PROW w perspektywie finansowej 2014-2020, ze szczególnym uwzględnieniem instrumentu RLKS. Poinformowano jakiego typu inicjatywy będą mogły zostać dofinansowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, kto będzie mógł być beneficjentem oraz na jakiej wielkości dofinansowanie będzie można liczyć. W drugiej części spotkania przeprowadzono moderowaną dyskusję na temat mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń obszarów wiejskich przewidzianych do objęcia Lokalną Strategią Rozwoju. Do udziału w spotkaniach w roli moderatora zaproszono eksperta, Dyrektor Departamentu Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego. W końcowej fazie konsultacji poinformowano o uruchomieniu na stronie internetowej LGD „Internetowego Panelu Konsultacyjnego" (5 metoda partycypacyjna), w którym zamieszczano wszystkie najważniejsze informacje odnośnie do procesu budowy LSR, przede wszystkim projekty poszczególnych elementów strategii wraz z kartą uwag, którą każdy zainteresowany mógł pobrać, wypełnić i przesłać na adres internetowy LGD.

Wnioski z konsultacji zostały szczegółowo przeanalizowane. Stosunkowo wysoka frekwencja sprawiła, że spektrum poruszanych podczas spotkań problemów było niezwykle obszerne. W toku dalszych prac dokonano kilkakrotnej analizy zarówno przyjętych, jak i odrzuconych wniosków ze spotkań konsultacyjnych. W wyniku tego ostateczny kształt analizy SWOT (będącej efektem m.in. konsultacji) ulegał modyfikacjom.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy obszaru, wyników badań ankietowych oraz informacji uzyskanych podczas konsultacji społecznych opracowano analizę SWOT dla obszaru objętego LSR oraz projekt celów strategicznych oraz wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR. Obie kwestie stały się przedmiotem wieloetapowych konsultacji. W pierwszej fazie projekty były przedmiotem moderowanej dyskusji w badaniu fokusowym (6 metoda partycypacyjna). Następnie odbyły się obrady w ramach II sesji Lokalnego Forum Budowy LSR. W ramach tej sesji (oprócz celów i wskaźników) przedyskutowano także

projekt planu działania oraz zasady i kryteria wyboru operacji. Powyższe projekty, wraz z zasadami monitorowania i ewaluacji oraz projektem planu komunikacyjnego, zostały poddane konsultacjom społecznym. W drugiej turze konsultacji społecznych w każdej gminie zorganizowano w dniach 30.09.2015 – 1.10.2015 spotkania, których celem była ponowna analiza słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń obszaru LSR (analiza SWOT), a także propozycji celów strategicznych. Terminy spotkań zostały zgłoszone do Urzędu Marszałkowskiego wraz z wnioskiem o płatność I transzy, złożonym w ramach poddziałania 19.1 Wsparcie Przygotowawcze. Poza tym podczas spotkań zapoznano uczestników z propozycjami planu działania, zasad i kryteriów wyboru operacji, zasad monitorowania i ewaluacji LSR oraz planu komunikacyjnego. Po spotkaniach konsultacyjnych odbyły się dwie tury dyskusji reprezentantów wszystkich grup interesów (7 metoda partycypacyjna), wyłonionych (i zaakceptowanych przez grupy) z grona najaktywniejszych podczas konsultacji.

Podczas całego procesu konstrukcji Lokalnej Strategii Rozwoju mieszkańcy obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej mogli skorzystać z ogólnie dostępnego, łatwego w obsłudze narzędzia partycypacji w postaci internetowej bazy pomysłów (8 metoda partycypacyjna), za pomocą której można było zgłaszać propozycje projektów które mogłyby zostać dofinansowane w ramach LSR. Narzędzie to pozwalało również zgłosić akces do zespołu zajmującego się budową strategii.

Efekty poszczególnych etapów prac były przedmiotem finalnych obrad LFBS (III sesja) w dniu 16.12.2015r. Oprócz poprzednio analizowanych projektów poszczególnych części LSR Forum poddało dyskusji zasady monitorowania i ewaluacji strategii oraz projekt planu komunikacyjnego.

Zastosowanie wszystkich powyższych metod partycypacyjnych, wynika z przyjętej czteroetapowej metodologii przeprowadzania partycypacyjnej diagnozy i jest uzasadnione metodologią procesu konstrukcji LSR.

ROZDZIAŁ III
DIAGNOZA - OPIS OBSZARU I LUDNOŚCI

3.1. Spójność przestrzenna

Obszar LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej zajmuje powierzchnię 824 km2, z czego największa część przypada na gminę Krasnosielc (168 km2) a najmniejsza na miasto Maków Mazowiecki (10 km2). Na przedmiotowym obszarze wydzielone są 203 miejscowości zamieszkiwane przez 38 556 mieszkańców[10].

Obszar ten zlokalizowany jest w północnej części województwa mazowieckiego, w jego bezpośrednim (najbliższym) sąsiedztwie nie ma dużych ośrodków miejskich, chociaż położenie w pobliżu Aglomeracji Warszawskiej (odległość ok. 100 km) wywiera ogromny wpływ na rozwój całego regionu. Obszar działania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej rozwija się pod silnym wpływem tego głównego w skali nie tylko województwa, ale i kraju centrum administracyjnego, rządowego i samorządowego.

Gminy będące członkami LGD ZSNM zajmują spójny przestrzennie obszar, obejmujący swoim zasięgiem większą część powiatu makowskiego. Od północy LGD graniczy z gminami Jednorożec z powiatu przasnyskiego i Baranowo z powiatu ostrołęckiego, od zachodu z gminami Przasnysz, Krasne (powiat przasnyski) oraz Karniewo (powiat makowski). Od południa obszar LGD (gmina Szelków) sąsiaduje z gminami powiatu Pułtuskiego: Pułtusk oraz – na niewielkim docinku – Obryte. Będąca członkiem LGD gmina Szelków sąsiaduje także z drugą z gmin powiatu makowskiego, która nie weszła w skład grupy – gminą Rzewnie. Pozostała część wschodniej ściany LGD położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie gmin powiatu ostrołęckiego gminą Goworowo oraz z gminą Olszewo-Borki.

Znacząca część tego obszaru leży pomiędzy rzekami Orzyc i Narew. Tereny te wraz z terenami przyległymi należą do najczystszych regionów Mazowsza. Znane przede wszystkim z produkcji rolniczej, położone są na terenie tak zwanych „Zielonych Płuc Polski".

Na spójność obszaru, na którym rozpoczęła działanie LGD ZSNM wpływa nie tylko bezpośrednie sąsiedztwo członków LGD, ale również ich względnie dobre skomunikowanie za pomocą rozwiniętej sieci dróg, w tym trzech z kategorii krajowych (57, 60 i 61). Włączają one obszar LGD do krajowej sieci komunikacyjnej, tworząc zarazem wygodny szlak komunikacyjny, spajający przestrzennie tereny gmin tworzących ZSNM i umożliwiający swobodny transport samochodowy na jej obszarze. Umożliwiają również łatwe dotarcie do terenów LGD z bardziej odległych rejonów, co stwarza szanse wykorzystania atrakcyjnych rekreacyjnie obszarów jako destynacji wypoczynkowych mieszkańców odleglejszych obszarów. Dodatkowo należy podkreślić, iż krajową sieć drogową uzupełniają coraz lepiej utrzymane, liczne drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne, co zapewnia swobodą możliwość lokalnej komunikacji.

Uwarunkowania przestrzenne obszaru Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej należy zatem ocenić pozytywnie. Spójny przestrzenie, dobrze skomunikowany wewnętrznie i zewnętrznie obszar położony w niedalekim sąsiedztwie aglomeracji warszawskiej stanowią dobry prognostyk dla wdrażania wszelkich lokalnych inicjatyw rozwojowych oraz projektów regionalnej współpracy.

3.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze

Tereny pozostające w obszarze działania LGD ZSNM i objęte przyszłą Lokalną Strategią Rozwoju znajdują się w zasięgu trzech mezoregionów, należących do Niziny Północno mazowieckiej, położonej w pasie Nizin Środkowopolskich. Są to: mezoregion Wysoczyzny Ciechanowskiej, zajmujący większą część powiatu makowskiego, mezoregion Równiny Kurpiowskiej, na terenie którego położone są gminy Sypniewo, Różan i Młynarze oraz Doliny Dolnej Narwi, gdzie leżą gminy Sypniewo i Różan. Większa część terenu powiatu makowskiego została ukształtowana przez lodowiec w okresie zlodowacenia środkowopolskiego i przez późniejsze procesy rzeźbotwórcze. Dominującym jest krajobraz wiejski, nisko falisty. Zdarzają się także obszary pagórkowate, jednak są one w mniejszości. Wysokość terenów pagórkowatych nie przekracza stu siedemdziesięciu kilku m n.p.m. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują tak zwane Góry Krzyżewskie, stanowiące fragment moren czołowych. Obejmują one swoim zasięgiem wzniesienia na obszarze gmin Płoniawy-Bramura, Szelków oraz Czerwonka i wznoszą się na wysokość do 170 m n.p.m.

Znaczne urozmaicenie dla powyższego krajobrazu stanowią obfite i zróżnicowane zasoby wodne. Wśród nich wyróżniają się malownicze meandry rzeki Orzyc, której dolina rozciąga się na obszarze gmin

[10] Stan na koniec 2013 roku, według danych GUS.

Krasnosielec, Płoniawy-Bramura, Maków Mazowiecki i Szelków. Wpadająca do Narwi Rzeka Orzyc w przewadze nie jest uregulowana, większość terenów, przez które przepływa zachowało naturalny charakter. Te walory sprawiają, że Orzyc jest cieszącym się dużym zainteresowaniem szlakiem kajakowym. Niewątpliwą atrakcją regionu jest także rzeka Narew. Jej dolina z nielicznymi dopływami i kompleksami leśnymi stanowi o wartościach przyrodniczo-krajobrazowych terenu. Narew stanowi naturalną granicę terenu LGD od wschodu (gminy Młynarze, Różan) oraz od południa (gmina Szelków). Szczególnego uroku i walorów rekreacyjnych Narew nabiera w mieście Różan, które położone jest na skarpie, u jej podnóża płynie właśnie rzeka Narew i jej dopływ Różanica. Ich doliny charakteryzujące się bujną roślinnością nadbrzeżną i wodną, bogactwem świata zwierzęcego, dobrze rozwiniętą linie brzegową z licznymi odnogami, starorzeczami, piaszczystymi plażami, nadbrzeżnymi skarpami i jeziorami przychodzenia rzecznego.

Niezwykle interesująca jest także druga z głównych rzek obszaru Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej – Orzyc. Jest to zróżnicowana, w dużej mierze dzika, nieuregulowana rzeka, ciesząca się dużym i ciągle rosnącym zainteresowaniem turystów, w szczególności kajakarzy. Jej meandry wraz ze zróżnicowanym nabrzeżem stanowią bardzo dużą atrakcję dla poszukiwaczy dzikiej przyrody.

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy podkreślali atrakcyjność zalewu w Makowie Mazowieckim, przy jednoczesnym braku jego kompleksowego zagospodarowania. Potencjał tego obszaru był przedmiotem dyskusji przy okazji realizacji wielu wcześniejszych inicjatyw lokalnych, jednak dotychczas nie udało się go odpowiednio wykorzystać. Lokalni aktywiści podkreślali, iż wspomniany teren mógłby stać się miejscem odpoczynku i rozrywki dla mieszkańców nie tylko samego Makowa Mazowieckiego, ale również (z uwagi na dużą spójność przestrzenną i względnie niewielkie odległości) całego terenu LGD, a także gmin ościennych. Również w innych gminach LGD wskazywano na możliwość włączenia się w trend polegający na poszukiwaniu przez mieszkańców dużych aglomeracji miejskich produktów turystycznych oferowanych przez obszary położone w pobliżu aglomeracji, a jednocześnie o nieskażonym środowisku.

Przybyli na spotkania konsultacyjne mieszkańcy podkreślali potencjał przyrodniczy wielu atrakcyjnych zakątków obszaru LGD. Między innymi w Szelkowie podkreślano podejmowane wcześniej inicjatywy rozbudowy lokalnych ścieżek rowerowych (rekreacyjnych). Podkreślano również duży potencjał rozwoju tego typu inicjatyw na obszarze całej Lokalnej Grupy Działania. Zaznaczano, iż ścieżki rowerowe i rekreacyjne mogłyby stać się elementem prowadzącym do jeszcze większej spójności obszaru i zwiększenia jego atrakcyjności turystycznej. Mieszkańcy wskazywali wiele interesujących, istniejących już traktów leśnych, które wymagałyby wyłącznie właściwego oznakowania i z powodzeniem mogłyby stać się elementem lokalnej infrastruktury turystycznej. Właśnie we właściwym oznakowaniu i rozpowszechnianiu informacji o istniejących już atrakcjach regionu upatrywali szansy rozwoju turystyki w regionie. Podkreślano przy tym niedostatki, a w wielu miejscach brak infrastruktury turystycznej. Fakt ten wskazywano jako jedną z głównych przyczyn braku możliwości wykorzystania atutów przyrodniczych obszaru LGD.

Pomimo bezsprzecznie dużego potencjały przyrodniczego i krajobrazowego zgodnie podkreślano jego niedostateczne wykorzystanie w strategii rozwoju regionu. Mieszkańcy podawali praktyczne przykłady wykorzystania znacznie mniej atrakcyjnych elementów krajobrazu w okolicznych gminach, jednocześnie dziwiąc się brakowi podobnych inicjatyw na ich terenie. Wskazywali, iż z punktu widzenia potencjalnego turysty pozyskanie informacji odnośnie do oferty turystycznej, atrakcji przyrodniczych czy bazy noclegowej stanowi istotny problem. Co więcej, z tego punktu widzenia, w świetle opinii mieszkańców obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, uzyskanych w trakcie spotkań konsultacyjnych oraz przy pomocy badania ankietowego problemem jest również samo pozyskanie rzetelnej i całościowej informacji na ten temat. Spójny przekaz promocyjny nie istnieje nie tylko w tradycyjnych mediach, nie ma go także w przestrzeni wirtualnej, tak istotnej przecież w życiu, przede wszystkim młodzieży. Ludzie młodszego pokolenia, prowadzący aktywny tryb życia i szukający kontaktu z nieskażoną naturą zostali zidentyfikowani jako potencjalni turyści korzystający z dobrodziejstw przyrodniczych obszaru LGD. W związku z powyższym lokalni liderzy zdają sobie sprawę, iż wzrost znaczenia nowoczesnych technologii, szczególnie internetu, w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej czy kulturalnej, powinien w dużej mierze determinować kierunki, jakość i rodzaj przekazu informacyjnego w powyższym obszarze. Wskazywano również na promocję przez różne instytucje, organizacje oraz Samorząd Województwa, szczególnie wśród ludzi młodych, nieskażonych zakątków Mazowsza, jako doskonałej alternatywy spędzania wolnego czasu.

Teren planowany do objęcia LSR jest niezwykle atrakcyjny przyrodniczo. Niewątpliwie jego wielki atut stanowią lasy, które zajmują około 25% powierzchni obszaru oraz rzeki, urozmaicona rzeźba terenu i duża różnorodność gatunków zwierząt i ptaków. Około 5 km od Krasnosielca znajduje się Rezerwat Przyrody „Zwierzyniec", chroniący resztki pierwotnych borów Puszczy Kurpiowskiej.

Obszar LGD położony jest na terenie tzw. Zielonych Płuc Polski. Idea ich powstania narodziła się w 1983 roku i miała na celu ochronę najcenniejszych obiektów przyrodniczych północno – wschodniego regionu Polski. Ideą tą objęto teren byłych województw: białostockiego, ciechanowskiego, elbląskiego, łomżyńskiego, olsztyńskiego, siedleckiego, suwalskiego, toruńskiego i ostrołęckiego. Obszar ten zajmuje obecnie 60 tys. km2. Przewiduje się tu prowadzenie zasad ekorozwoju, co w praktyce oznacza:

- maksymalne wykorzystanie odnawialnych zasobów naturalnych,
- efektywną eksploatację nieodnawialnych źródeł energii,
- utrzymanie równowagi ekosystemów, szeroko rozumianą ochronę przyrody (ochronę krajobrazu, unikatowych biocenoz, różnorodności zasobów genetycznych, itp.),
- poprawę warunków życia ludności.

Tab. 4. Zalesienie jednostek samorządowych wchodzących w skład LGD

L.p.	Nazwa jednostki	Powierzchnia w km ^{2}	Powierzchnia lasów (w ha)	W tym publiczne	Lesistość (% obszaru)
1	gmina Czerwonka	110	4594,83	1910,83	41,6
2	gmina Krasnosielc	168	4902,47	3292,47	29,3
3	gmina Młynarze	75	2110,06	206,06	28,2
4	gmina Płoniawy-Bramura	135	3404,25	1150,25	25,2
5	gmina Sypniewo	128	2963,19	1439,19	23,1
6	gmina Szelków	113	2744,57	1370,57	24,2
7	gmina i miasto Różan	85	2777,49	970,49	28,9
8	miasto Maków Mazowiecki	10	95,25	75,25	9,3
	Suma	824	23592,1	10415,1	Średnio: 26,2

Źródło: Urząd Statystyczny w Warszawie, 2014.

Niewątpliwe bogactwo przyrodnicze LGD ZSNM stanowią lasy. Łączna ich powierzchnia to prawie 23,6 tysiąca ha, z czego ponad 10,4 tysiąca ha stanowią lasy prywatne (ponad 44%) [zob. tab. 4]. Biorąc pod uwagę całkowitą powierzchnię gmin wchodzących w skład LGD ponad 26,2% terenu stanowią tereny zalesione. Zdecydowanie największym zalesieniem charakteryzuje się obszar gminy Czerwonka – 41,6%, co jest wynikiem znacznie wyższym aniżeli przeciętne zalesienie w skali województwa mazowieckiego czy kraju. Pozostałe gminy posiadają w większości również stosunkowo wysoki wskaźnik zalesienia – od 23,1% do 29,3%. Wyjątek stanowi Maków Mazowiecki, który posiada zalesienie na poziomie niespełna 10%.

3.3. Uwarunkowania historyczne i kulturowe

3.3.1. Uwarunkowania historyczne

O spójności obszaru planowanego do objęcia LSR świadczą także wspólne doświadczenia historyczne. Pierwsze ślady osadnictwa na terenie LGD ZSNM dowodzą, iż było ono skoncentrowane w dolinie rzeki Narew, która stanowiła ważny szlak handlowy. Jednocześnie takie położenie i funkcje zaopatrzeniowe względem większych ośrodków miejskich zadecydowały o rozwoju obszaru na przestrzeni dziejów. Tereny te niestety często stawały się przedmiotem grabieży i niszczenia, szczególnie dotkliwe z czasów XVII wieku, powstania listopadowego, później styczniowego, a także obu ostatnich wojen światowych, co niewątpliwie zdeterminowało obecny stan ich rozwoju, a także stan w zakresie zabytków kultury materialnej.

Mieszkańcy w analizie uwarunkowań historycznych podkreślali również wielokulturowość niektórych obszarów terenu LGD ZSNM. Szczególnie widoczna była i jest ona w przypadku skupisk miejskich. W przypadku Makowa Mazowieckiego stała się ona istotnym uwarunkowaniem rozwoju kulturalnego i gospodarczego miasta. Przez wieki współegzystowała na tym terenie przede wszystkim ludność pochodzenia żydowskiego i polskiego. Do dnia dzisiejszego pozostały liczne ślady kultury żydowskiej na terenie Makowa Mazowieckiego, które obecnie podlegają rewitalizacji. W planach rozwoju i odnowy miejscowości pojawiają się liczne odniesienia do konieczności uwypuklenia dwukulturowości obszaru.

3.3.2. Wybrane zabytki kultury materialnej

Na terenie LGD występują stosunkowo nieliczne, ale ciekawe zabytki kultury materialnej. Należą do nich przede wszystkim kościoły oraz dwory. Do najstarszych i najciekawszych świątyń należą m.in.:

- kościół w Makowie Mazowieckim – wybudowany został około 1490 r. w stylu gotyckim. Wewnątrz znajduje się 8 ołtarzy, z których najstarszy, z połowy XVII w., usytuowany jest w barokowej kaplicy św. Anny. Na północnej ścianie prezbiterium znajduje się renesansowy nagrobek starosty Jędrzeja Noskowskiego;
- kościół w Krasnosielcu – wzniesiony został w 1792 roku według projektu Hilarego Szpilowskiego, staraniem Kazimierza Krasińskiego. Konsekrowany w 1799 roku. Położony jest w kręgu drzew, w śród których znajdują się pomniki przyrody;
- kościół w Krzyżewach – znajduje się na Górze Krzyżewskiej, leżącej w lesie, we wsi Krzyżewo Borowe. Jest to najwyższe wzniesienie na Północnym Mazowszu. Kościół został wzniesiony w 1774 roku za pieniądze słynnego rodu Krasińskich. Na początku służył jako kaplica myśliwska. Kapliczka, która teraz znajduje się na Górze Krzyżewskiej powstała w miejscu zburzonego przez Niemców w 1944 roku kościoła;
- kościół w Drążdżewie – piękny drewniany kościół wzniesiono w 1774 roku z fundacji słynnego polskiego rodu Krasińskich. Usytuowany na skraju Puszczy Kurpiowskiej, pierwotnie służył jako kaplica myśliwska. Niecałe sto lat później stał się miejscem spoczynku powstańców z oddziału Jana Trąbczyńskiego, poległych w bitwie na Płaskiej Górze nad Orzycem 27-29 czerwca 1863 r;
- Kościół w Węgrzynowie – obecny istniejący kościół został wzniesiony w 1694 roku. Jest drewniany, trójnawowy, o konstrukcji zrębowej, zewnątrz szalowany. Dach jest dwuspadowy kryty blachą. Na kalenicy (górna krawędź dachu) znajduje się zabytkowa wieżyczka.

Na uwagę zasługują także inne zabytki sakralne, m.in.: klasztor w Jaciążku, kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa w Płoniawach, kaplica filialna pw. św. Krzyża w miejscowości Podoś Stary. Warte obejrzenia są również: rzymsko-katolicki cmentarz parafialny i Zespół Kościoła Parafialnego p.w. św. Stanisława, znajdujący się w Sieluniu. Jest to obiekt murowany, wybudowany po 1805 roku, przebudowany w latach 1913 – 1919 według projektu Stefana Szyndlera. Kościół został zniszczony w 1944 roku, następnie odbudowany pod koniec lat 50-tych XX wieku. Ponadto w centrum Czerwonki znajduje się duży Kościół z 1901r. p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy wybudowany w stylu gotyckim.

Na obszarze planowanym do objęcia LSR w przeszłości znajdowała się znaczna liczba dworów szlacheckich, jednak stosunkowo nieliczne przetrwały wojenne zawieruchy. Wiele z nich niszczeje, część lokalna społeczność utraciła już na zawsze. Najważniejsze dwory, lub ich pozostałości, które składają się na dziedzictwo kulturowe regionu, będąc niemymi świadkami wielu istotnych wydarzeń historycznych i goszcząc liczne znamienite osoby to dwory w:

- Jaciążku – na kamiennych stopniach przed wejściem do dworu widnieje data 1905 r. Wybudowano go dla Zofii i Stanisława Domaradzkich. Znani z dobroczynności właściciele majątku fundowali w Jaciążku okazałe i nowoczesne budynki. Obiekty Salezjanów wyposażone były w instalację wodociągową z wieżą ciśnień i elektryczną z agregatem prądotwórczym. Za to siedziba fundatorów była bardzo skromna, choć niewątpliwie położona w urzekającym miejscu. Przez teren dawnego folwarku pośród stawów wciąż przepływa rzeczka Jaciążka, a stare kasztanowce z roku na rok zakwitają coraz piękniej.
- Magnuszewie – drewniany dwór magnuszewski był świadkiem tragicznych losów rodziny Wierniewiczów. Jego właściciel, Marian Wierniewicz to postać dla dziejów ziemi makowskiej bardzo ważna, przewodniczący Polskiego Komitetu Obywatelskiego, który powstał w Makowie w przeddzień odzyskania niepodległości 10 listopada 1918 r. Podczas okupacji Wierniewicz pracował jako tłumacz w gminie Szelków. Jednak już w 1941 r. aresztowano go i wywieziono do obozu koncentracyjnego w Dachau. Ocalał dzięki staraniom żony Marii. W 1943 roku został zwolniony z obozu i zamieszkał we wsi Orzyc, gdzie doczekał końca wojny. Po wojnie majątek zwrócono Wierniewiczom, ale niedane im było dożyć razem spokojnej starości. W 1948 roku Mariana Wierniewicza zastrzelono w tajemniczych okolicznościach.
- Suchym – dwór został zbudowany w I połowie XIX w. dla rodu Krasińskich. W 1926 r. przebudowano go dla Zygmunta Olszewskiego oraz jego żony Józefy. W czasie okupacji został gruntownie przebudowany przez Niemców. Parterowy dwór jest drewniany i otynkowany z czterospadowym dachem, krytym blachą. W sąsiedztwie Dworu znajduje się park założony w I połowie XIX w. z okazami starodrzewu.
- Szczukach – popadający w ruinę dwór w Szczukach to miejsce niezwykłe. Jego historia wiąże się nie tylko z wielkimi polskimi rodami Krasińskich i Czartoryskich, ale także z życiem Marii Skłodowskiej-Curie, która w latach 1886 – 1889 pracowała u ówczesnych właścicieli dworu, państwa Żórawskich

jako guwernantka, prowadząc jednocześnie tajne nauczanie dzieci ze Szczuk i Krasińca. Dworskie pokoje odnawiał młody Marceli Nowotko, instruktor Związku Zawodowego Robotników Rolnych, organizator kooperatywy robotniczej w Krasińcu i strajków w 1919 r.

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy podkreślali także atrakcyjność i unikatowość w skali kraju (a nawet Europy) wielu ciekawych zabytków i miejsc. Według społeczności lokalnej wiele z nich mogłoby stać się wizytówką turystyczną obszaru LGD. Oprócz wspomnianych wyżej kościółków i dworów wymieniano carskie forty na terenie Różana, Lapidarium Żydowskie, przedwojenną elektrownię wodą na terenie Makowa Mazowieckiego, VII-wieczną osadę Grodzisko w gminie Sypniewo.

Mieszkańcy wskazywali także na potencjalną atrakcyjność archeologiczną terenu LGD z uwagi na jego położenie na Szlaku Napoleońskim, a w dalszych wiekach na linii frontu wielu bitew i potyczek I i II wojny światowej. Poza tym teren powiatu makowskiego był także miejscem, w którym około 140 lat temu spadł deszcz meteorytów. Do tej pory interesują się tym poszukiwacze z całego świata.

3.3.3. Uwarunkowania kulturowe

Na obszarze Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej rozwijają się inicjatywy kulturalne, które stają się lub mogą w przyszłości stać się nieodłącznym elementem spójnej oferty turystyczno-kulturalnej obszaru LGD. W zasadzie w każdej gminie należącej do stowarzyszenia organizowane są doroczne festyny, z których część wykracza swoim zasięgiem poza obszar lokalny.

Życie kulturalne kwitnie szczególnie w dwóch ośrodkach miejskich: Makowie Mazowieckim i Różanie. Z racji większych skupisk ludności i możliwości łatwego dojazdu mieszkańców terenów przyległych częściej organizowane są tam typowe przedsięwzięcia kulturalne takie jak sztuki teatralne, seanse filmowe (Maków Mazowiecki ostatnimi czasy zmodernizował salę kinową), czy koncerty.

Ośrodki wiejskie również nie pozostają w omawianym zakresie zupełnie na uboczu. Na szczególną uwagę zasługują tutaj organizowane od 2001 roku regionalne wystawy zwierząt hodowlanych, potocznie nazywane Świętem Mleka. Impreza cieszy się ogromną popularnością i daleko wykracza już poza lokalną społeczność. W programie oprócz pokazów zwierząt obecne są również inicjatywy z zakresu ochrony środowiska, budownictwa, doradztwa rolniczego, rękodzieła ludowego itp. Całość zazwyczaj okraszona jest występami artystycznymi.

Nieco mniejszy zasięg mają takie wydarzenia jak Dni Makowa czy Dni Różana, jednak liczba atrakcji, które im towarzyszą jest również ogromna. Cieszą się zainteresowaniem nie tylko lokalnej społeczności, ale także mieszkańców okolicznych gmin. Ciekawą ofertą dla turysty mogą stać się także lokalne imprezy folklorystyczne, połączone z prezentacją dokonań kulinarnych i rękodzielniczych. Praktyka rozwoju lokalnego w Polsce pokazuje, że wiele z takich inicjatyw urosło do rangi inicjatyw ponadregionalnych. Poza tym doskonale wpisują się one w trendy społeczne, polegające na powrocie do tradycji ludowych, wytwarzania żywności, muzyki czy rękodzieła. Istotnym mankamentem i jednocześnie jedną z barier rozwoju tego typu przedsięwzięć, podkreślaną podczas konsultacji społecznych przez mieszkańców obszaru LGD, jest brak rozpoznawalnej marki produktu lokalnego.

Na pograniczu obszaru funkcjonowania LGD ZSNM występują także miejsca związane z intensywnym kultem religijnym. Oprócz wielu wspomnianych wyżej zabytkowych kościołów rozpowszechniony jest także kult św. Rozalii. Miejscowość Słojki, w której przechowywane są relikwie św. Rozalii, położona jest co prawda w gminie Rzewnie, ale w parafii Szelków. Na starym uroczysku, otoczonym wiekowymi dębami i lipami stoi niewielki kościółek poświęcony świętej Rozalii z Palermo na Sycylii. Pierwsza kaplica postawiona tu została ok. 1709 r. i przetrwała do 1944 r. Kult św. Rozalii trwa tu nieprzerwanie od ponad trzystu lat. Nie wiadomo, jakim sposobem sycylijska święta trafiła w okolice Szelkowa. Według niespisanej i niemającej potwierdzenia w faktach legendy św. Rozalia przywędrowała tutaj razem ze św. Rochem. O jej obecności świadczył kamień, w którym odcisnęła się jej stopa. Kamień jednak zaginął w czasie II wojny światowej. Rozalię urzekło prastare uroczysko porośnięte wiekowi dębami koło wsi Słojki, więc tu pozostała. Co roku 3 i 4 września odbywają się tu wielkie, przyciągające tłumy wiernych, uroczystości odpustowe.

Na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej odbywają się liczne imprezy sportowe. W popularne dzisiaj trendy prozdrowotne wpisują się zwłaszcza imprezy biegowe i rowerowe (np. Biegowa Triada Powiatu Makowskiego). Dużym zainteresowaniem cieszą się również piłka nożna, tenis ziemny oraz siatkówka. Krzewienie kultury fizycznej popularne jest zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży. Zgodnie

z danymi Starostwa Powiatowego w Makowie Mazowieckim na terenie LGD działa 26 uczniowskich klubów sportowych, oraz 5 stowarzyszeń kultury fizycznej nieprowadzących działalności gospodarczej[11].

3.4. Ocena społeczno-gospodarcza obszaru

3.4.1. Struktura demograficzna ludności

Struktura ludności zamieszkującej obszar Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej jest stosunkowo jednorodna. Najwięcej osób ma miejsce zamieszkania na terenie Makowa Mazowieckiego – 26,2%, gmin Krasnosielc – 17,1% oraz Płoniawy-Bramura – 14,7%. Najmniejsza część populacji LGD zamieszkuje tereny gmin Młynarze – 4,6% oraz Czerwonka – 7% ogółu ludności terenu LGD. Co do struktury ludności według płci wyraźnie odbiegają od przeciętnej Maków Mazowiecki i Różan, gdzie przeważają kobiety. W pozostałych gminach w strukturze ludności przeważają mężczyźni.

Tab. 5. Struktura ludności (stan na koniec 2013 roku)

gmina	liczba ludności								
	łącznie	*udział %	kobiety	mężczyźni	0-14	15-19	20-64	65+	na km^2
Maków Mazowiecki	10118	26,2%	52,6%	47,4%	15,4%	5,9%	64,8%	13,8%	984
Czerwonka	2703	7,0%	49,4%	50,6%	16,5%	7,3%	60,9%	15,3%	24
Krasnosielc	6594	17,1%	49,8%	50,2%	17,8%	6,6%	60,7%	14,9%	39
Młynarze	1765	4,6%	47,9%	52,1%	17,0%	6,8%	62,0%	14,2%	24
Płoniawy-Bramura	5679	14,7%	49,4%	50,6%	15,0%	6,9%	62,7%	15,4%	42
Różan	4506	11,7%	50,9%	49,1%	15,7%	5,7%	64,1%	14,4%	53
Sypniewo	3461	9,0%	48,8%	51,2%	15,8%	6,5%	62,8%	14,9%	27
Szelków	3730	9,7%	48,7%	51,3%	17,0%	6,6%	60,6%	15,8%	33

* udział ludności zamieszkującej daną gminę w ogólnej liczbie ludności LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej
Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Struktura wiekowa populacji zamieszkującej teren LGD jest zasadniczo względnie jednorodna. W zasadzie występują pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego niewielkie różnice. Przeważają osoby w wieku produkcyjnym (20-64 lata), których najmniejszy udział w ogóle mieszkańców danej jednostki występuje w Szelkowie – 60,6% a największy w Makowie Mazowieckim – 64,8%. Na drugim miejscu znajdują się dzieci 0-14 lat, z udziałem procentowym od 15% (gmina Płoniawy-Bramura) do 17,8% (gmina Krasnosielc). Udział młodzieży w wieku 15-19 lat największy jest w gminie Czerwonka – 7,3%, najniższy zaś w Różanie 5,7%. Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy regionu podnosili obawy odnośnie do procesu odpływu młodzieży z obszaru LGD. Osoby w wieku powyżej 65 lat stanowią pomiędzy 13,8% (w Makowie Mazowieckim) a 15,8% (w Szelkowie) ludności poszczególnych jednostek wchodzących w skład LGD. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa był kolejnym elementem analizy demograficznej, który podnosili mieszkańcy LGD przybyli na spotkania konsultacyjne. W powiązaniu z odpływem młodzieży, nie tylko do aglomeracji miejskich, ale także za granicę, w perspektywie najbliższych lat może doprowadzić to do całkowitej zmiany obrazu demograficznego obszaru objętego LSR. Zatrzymanie młodych w świetle przeprowadzonych własnych badań ankietowych i wniosków z konsultacji społecznych winno stać się głównym celem rozwoju lokalnego.

Przeciętna gęstość zaludnienia wynosi 153 osoby na kilometr kwadratowy, jednak jest ona zróżnicowana pomiędzy poszczególnymi podmiotami. Największa gęstość zaludnienia występuje w Makowie Mazowieckim 984 osoby na km^2. Pozostałe jednostki charakteryzują się już znacząco mniejszym wskaźnikiem od 53 osób w gminie i mieście Różan do 24 w Młynarzach i Czerwonce.

[11] Zob. http://www.powiat-makowski.pl/asp/pliki/upload/kluby.pdf (2.11.2015).

3.4.2. Charakterystyka sytuacji na rynku pracy

Spośród ogólnej liczby mieszkańców obszaru LGD ZSNM, będących w wieku produkcyjnym, na koniec 2013 roku 4135 osób pozostawało bez pracy. Stanowi to 16,8% ludności w wieku produkcyjnym zdolnych do pracy. Należy zaznaczyć, iż przeciętna stopa bezrobocia dla całego obszaru LGD była znacząco wyższa od średniej dla obszaru całego kraju, która według Głównego Urzędu Statystycznego wynosiła na koniec 2013 roku 13,4%[12].

Tab. 6. Liczba bezrobotnych ogółem oraz stopa bezrobocia w latach 2010-2014

Gmina	2010		2011		2012		2013		2014	
	A*	B*	A*	B*	A*	B*	A*	B*	A*	B*
Maków Mazowiecki	933	13,9	1109	16,8	1164	17,9	1126	17,7	974	15,6
Czerwonka	234	14,4	275	17,0	261	15,9	288	17,2	249	14,9
Krasnosielc	581	14,5	711	17,7	706	17,6	729	18,2	677	17,1
Młynarze	112	10,3	143	13,2	164	15,1	164	15,0	159	14,4
Płoniawy-Bramura	515	14,2	596	16,6	597	16,5	620	17,3	576	16,1
Różan	377	12,9	474	16,4	528	18,3	520	18,3	444	15,9
Sypniewo	234	10,6	291	13,3	313	14,4	293	13,6	249	11,7
Szelków	303	13,3	380	16,7	393	17,2	395	17,5	340	15,2
	3289	13,0	3979	16,0	4126	16,6	4135	16,8	3668	15,1

* A – bezrobotni zarejestrowani ogółem
B – stopa bezrobocia
Źródło: Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Zarówno liczba bezrobotnych, jak i stopa bezrobocia nie były rozłożone równomiernie pomiędzy poszczególnymi gminami wchodzącymi w skład LGD. Najwyższy odsetek bezrobotnych notowano w gminach Różan i Krasnosielc – ponad 18% (zob. tab. 6). Najniższą stopę bezrobocia odnotowano w gminie Sypniewo – 13,6%. Pod względem liczby bezrobotnych dominował na koniec 2013 roku Maków Mazowiecki, w którym bez pracy pozostawało wówczas 1126 osób, czyli pond 27% ogółu bezrobotnych z całego obszaru LGD.

Warto zwrócić uwagę na niezwykle istotny z punktu widzenia całej Lokalnej Strategii Rozwoju trend widoczny w tabeli nr 6. Mianowicie w latach 2010-2013 sytuacja w obszarze bezrobocia pogarszała się. Stopa bezrobocia z roku na rok była coraz wyższa. Co prawda w 2013 roku zauważalna jest tendencja do wyhamowania trendu, polegającego na pogarszaniu się sytuacji w omawianym zakresie (w trzech przypadkach nastąpił nawet niewielki spadek stopy bezrobocia w stosunku do roku poprzedniego), jednak znacząca poprawa sytuacji nastąpiła dopiero w 2014 roku. Bezrobocie zasługuje zatem z pewnością na szczególną uwagę przy konstruowaniu celów LSR.

Oprócz samej liczby bezrobotnych istotna jest także ich struktura [zob. tab.7]. Ponad 44,5% ogólnej liczby osób pozostających bez pracy na obszarze LGD ZSNM stanowiły kobiety. Według danych Powiatowego Urzędu Pracy w Makowie Mazowieckim względnie niewielkiej liczbie bezrobotnych – 489 osobom – przysługiwało prawo do pobierania zasiłku. Stanowi to niespełna 12% ogólnej liczby osób zarejestrowanych jako bezrobotni. Największym odsetkiem bezrobotnych, którym przysługiwał zasiłek, charakteryzował się Maków Mazowiecki – ponad 13,2%, najniższym zaś gmina Sypniewo – niespełna 8%.

Tab. 7. Struktura bezrobocia – stan na koniec 2013

Miasta/Gminy	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych										
	Ogółem	Kobiety	Z prawem do zasiłku			Do 25 roku życia	%	Długotrwale bezrobotni	%	Powyżej 50 roku życia	%
			Ogółem	%	Kobiety						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Maków Mazowiecki	1126	504	149	13,2	69	203	18,0	758	67,3	281	25,0
Czerwonka	288	136	29	10,1	13	96	33,3	194	67,4	46	16,0

[12] Zob. GUS, Stopa bezrobocia w latach 1990-2015, http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2015,4,1.html (data dostępu: 28.10.2015).

Krasnosielc	729	322	93	12,8	38	188	25,8	511	70,1	131	18,0
Młynarze	164	66	14	8,5	6	55	33,5	115	70,1	21	12,8
Płoniawy-Bramura	620	296	70	11,3	32	132	21,3	422	68,1	142	22,9
Różan	520	242	72	13,8	39	133	25,6	355	68,3	104	20,0
Sypniewo	293	116	23	7,8	11	92	31,4	204	69,6	49	16,7
Szelków	395	161	39	9,9	14	103	26,1	272	68,9	74	18,7
Łącznie	4135	1843	489	11,8	222	1002	24,2	2831	68,5	848	20,5

% oznacza odsetek liczby z kolumny nr 2

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Makowie Mazowieckim, http://pupmakowmaz.bip.gov.pl/fobjects/download/8921/20140108_gminy_grudzien_2013-pdf.html (dostęp: 26.09.2013)

Znaczny odsetek bezrobotnych stanowiły osoby młode, do 25 roku życia – 24,2%. Podobny trend obserwowany jest także w skali całego kraju, a także w innych krajach Unii Europejskiej. Mało komfortową sytuację młodych na rynku pracy potwierdzają dodatkowo wnioski z badań własnych oraz konsultacji społecznych, które wskazują, że pomoc w ramach inicjatyw finansowanych na podstawie LSR powinna być w dużej mierze skierowana do młodzieży. Mieszkańcy wskazywali, że brak możliwości podjęcia pracy na obszarze LGD jest jednym z głównych powodów odpływu młodzieży. W powiązaniu z wysoką atrakcyjnością blisko położonych aglomeracji miejskich w obszarze rynku pracy odwrócenie tego negatywnego trendu wydaje się niezwykle trudne. Udział osób do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych nie był rozłożony równomiernie pomiędzy poszczególnymi gminami, wchodzącymi w skład LGD. Najwyższy udział osób młodych w strukturze bezrobocia wykazała gmina Czerwonka – ponad 33%, najniższy zaś Maków Mazowiecki – 18%.

Niestety większość bezrobotnych zamieszkujących obszar LGD ZSNM to osoby długotrwale bezrobotne – 68,5%. Powyższy odsetek wahał się od 67,3% w Makowie Mazowieckim do 70,1% w gminach Krasnosielc i Młynarze. Znaczny udział w strukturze bezrobocia posiadały także osoby powyżej pięćdziesiątego roku życia – 20,5%. Powyższy odsetek rozkładał się wysoce nierównomiernie pomiędzy poszczególnymi gminami. Najwyższym udziałem osób 50+ w strukturze bezrobocia charakteryzował się Maków Mazowiecki, w którym takich osób było 25%. Najniższy powyższy odsetek występowała w gminie Młynarze – 12,8%.

3.4.3. Beneficjenci pomocy społecznej

Ponad 11% ogółu ludności zamieszkującej obszar LGD ZSNM (tj. 4294 osób) korzysta z pomocy i wsparcia Gminnych/Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej. Nominalnie zdecydowanie najwięcej takich osób jest na terenie gminy i miasta Różan – prawie 1,2 tys. osób. Najmniejsza liczba osób korzystających z pomocy społecznej zarejestrowana jest w gminie Młynarze – 140.

Tab. 8. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej

	Czerwonka	**Krasnosielc**	**Maków Mazowiecki**	**Młynarze**	**Płoniawy-Bramura**	**Różan**	**Sypniewo**	**Szelków**	**Razem**
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM UDZIELONO POMOCY i WSPARCIA									
Liczba osób	332	676	896	140	435	1172	413	230	4294
OSOBY I RODZINY, KTÓRYM PRZYZNANO ŚWIADCZENIE									
Liczba osób	332	636	896	123	435	757	207	230	3616
OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE									
Liczba osób	203	151	779	25	79	157	42	118	1554

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Gminnych i Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej.

Znacznej części z prawie 4,3 tys. beneficjentów Ośrodków Pomocy Społecznej przyznano świadczenia socjalne, skorzystało z nich ponad 84% beneficjentów pomocy społecznej na obszarze LGD. Najwięcej osób otrzymujących świadczenia socjalne zamieszkiwało teren Makowa Mazowieckiego – prawie 900 osób. Najmniejszej liczbie osób przyznano świadczenia socjalne w gminie Młynarze – 123. Istotny odsetek osób

korzystających z pomocy społecznej na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej stanowiły osoby niepełnosprawne – ponad 36%, jednak ich udział w ogólnej liczbie mieszkańców LGD wynosi około 4%.

3.4.4. Kluczowe branże gospodarki

Obszar funkcjonowania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej ma charakter typowo rolniczy. Jak już wyżej wspomniano położony jest na terenie Zielonych Płuc Polski i w związku z tym (a także sprzyjającymi warunkami glebowymi), występują tutaj dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Towarzyszy temu modernizacja przetwórstwa rolno – spożywczego, z umiarkowanym wzrostem tego sektora. Istotnym sektorem lokalnej gospodarki staje się również turystyka. Trend ten potwierdzają mieszkańcy, którzy upatrują w nim szansy na intensyfikację rozwoju lokalnej gospodarki.

Obszar objęty zasięgiem LSR jest obszarem typowo rolniczym, przy jednoczesnym niewielkim zróżnicowaniu pozostałej działalności gospodarczej. Podstawową branżą gospodarczą jest tutaj rolnictwo, jest to dominująca branża gospodarki. W połączeniu z leśnictwem, łowiectwem i rybactwem daje ono zatrudnienie ponad 57% czynnych zawodowo mieszkańców. Jednym z efektów takiej struktury gospodarki jest jej silne narażenie na zmiany stabilności koniunktury. Jak wiadomo szczególnie boleśnie odczuwa to sektor rolnictwa. Fakt ten podkreślany był przez uczestników konsultacji społecznych, którzy w procesie przygotowania LSR często wskazywali tego typu problem.

Tab. 9. Pracujący według sekcji PKD

Sekcja PKD	Odsetek osób zatrudnionych w danej sekcji PKD w stosunku do ogółu pracujących na terenie LGD
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	57,4%
przemysł i budownictwo	10%
handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	10,9%
działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	1,1%
pozostałe usługi	20,6%

Źródło: Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Sekcja przemysłowa zatrudnia około 10% aktywnych zawodowo mieszkańców. W działach handel, naprawa samochodów, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja znajduje zatrudnienie około 11% mieszkańców LGD, natomiast w działalności finansowej, ubezpieczeniowej oraz na rynku nieruchomości około 1%. W sekcji pozostałe usługi pracuje 20,6% ludności aktywnej zawodowo.

Część jednostek samorządu terytorialnego posiada wydzielone strefy dla potencjalnych inwestorów, jednak jak oceniają przede wszystkim włodarze gmin, ale także uczestniczący w konsultacjach społecznych przedsiębiorcy, nie cieszą się one zbyt dużym zainteresowaniem. Jako przyczyny takiego obrotu rzeczy wskazywano brak spójnego systemu informacji i zachęt dla chętnych do otwierania działalności gospodarczej.

Tab. 10. Podmioty gospodarcze według działów – stan na koniec 2013 roku

Jednostka administracyjna (gmina/miasto)	Liczba podmiotów gospodarczych	Udział podmiotów z branży rolniczej	Udział podmiotów z branży przemysłowej
Maków Mazowiecki	1193	1,4%	20,9%
Czerwonka	135	12,6%	28,1%
Krasnosielc	455	16,7%	27,9%
Młynarze	123	11,4%	30,9%
Płoniawy-Bramura	371	15,1%	22,1%
Różan	382	5,2%	25,9%
Sypniewo	217	26,3%	18,0%
Szelków	262	10,7%	23,7%
Łącznie	3138	12,4%	24,7%

Źródło: Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych.

Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego wskazuje, że na obszarze objętym Lokalną Strategią Rozwoju na koniec 2013 roku funkcjonowało ponad 3,1 tys. podmiotów gospodarczych. Zdecydowanie najwięcej – ponad 38% z nich zarejestrowanych było na terenie Makowa Mazowieckiego. Struktura branżowa tych podmiotów kształtowała się jednak inaczej, aniżeli branżowa struktura zatrudnienia mieszkańców LGD. Działalnością rolniczą parało się ponad 12% podmiotów, prawie 25% reprezentowało działalność przemysłową, pozostałe działały w branży usługowej.

Cechą wspólną gmin należących do obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej są ubogie zasoby surowców naturalnych. Istnieją miejscami niewielkie złoża o względnie małym znaczeniu dla rozwoju tego obszaru. Są to złoża torfu, pisków i żwirów oraz iłów. Wykorzystuje się je m.in. do produkcji ceramiki budowlanej, czy jako źródło kruszywa naturalnego (żwir). Pomimo małej skali wydobycia, pozyskiwanie tych surowców może przyczynić się do wzmocnienia spójności gospodarczej obszaru, poprzez pozytywny wpływ na miejsca pracy i rozwój lokalnej, drobnej przedsiębiorczości.

3.4.5. Ocena aktywności mieszkańców

Społeczeństwo zamieszkujące obszar LGD ZSNM jest w istocie rzeczy dość homogeniczne. Przybyli na konsultacje społeczne mieszkańcy i przedstawiciele władz samorządowych dość często wskazywali na problemy z szerszym frontem inicjatywy mieszkańców. Sądząc po frekwencji podczas opisanych wyżej spotkań (szczególnie w drugiej turze) jest to dość istotny problem. Obecni na spotkaniach lokalni liderzy wskazywali, że są trudności w zmobilizowaniu większego grona współobywateli. Podawali różnorodne tego przyczyny. Jedną z nich miały by być trudności lokalowe. Wskazywano na brak świetlic wiejskich w niektórych miejscowościach, w innych zaś, gdzie już takowe istnieją nie mają wyposażenia, czy ogrzewania. Jest to istotny czynnik zniechęcający, a zimą nawet uniemożliwiający zorganizowanie inicjatyw. W ostatnich latach na terenie planowanym do objęcia LSR podjęto szereg działań w celu odwrócenia zdiagnozowanych negatywnych trendów w powyższym obszarze. Dzięki przedsięwzięciom zrealizowanym na terenie LGD w ramach PROW 2007-2013, społeczność wiejska zyskała nieco szerszy dostęp do różnych obiektów użyteczności publicznej, a także wzrosła świadomość lokalnej społeczności w zakresie inicjatywy LEADER. Działania te okazują się jednak jeszcze nie w pełni zaspokajać potrzeby tej społeczności.

Inną przyczyną, według lokalnych aktywistów, jest niewystarczająca wiedza i informacja odnośnie do źródeł finansowania operacji. Stąd wynikają trudności w pozyskiwaniu środków na działania aktywizujące społeczność lokalną. Różnorodność funduszy, duży stopień skomplikowania wniosków aplikacyjnych oraz uciążliwe procedury rozliczeń w wielu przypadkach zniechęcają, czy wręcz powodują odstąpienie od prób pozyskania unijnych funduszy pomocowych.

Sami mieszkańcy wskazywali na niewystarczającą ofertę aktywizacji skierowaną do nich samych, szczególnie do młodzieży. Padały opinie, iż poszerzenie oferty aktywizacji i integracji mieszkańców mogłoby przyczynić się do wzrostu ich aktywności kulturalnej, sportowej czy turystycznej.

Lokalny liderzy podczas spotkań konsultacyjnych wskazywali również, iż na terenie LGD działają liczne stowarzyszenia, których jednym ze statutowych celów jest aktywne wspieranie rozwoju lokalnego. Według danych Starostwa Powiatowego w Makowie Mazowieckim jest ich około trzydziestu (wpisanych do krajowego rejestru sądowego)[13]. Poza tym na terenie LGD działają w tym obszarze trzy fundacje i kilkadziesiąt Ochotniczych Straży Pożarnych, które również odgrywają niezwykle ważną rolę społeczną, biorąc czynny udział w większości lokalnych inicjatyw. Doliczając do tego znaczną liczbę Kół Gospodyń Wiejskich w przestrzeni społecznej LGD jawi się całkiem pokaźna grupa podmiotów, których działalność jest w większym lub mniejszym stopniu pokrewna do celów Lokalnej Strategii Rozwoju.

Przybyli na spotkania konsultacyjne lokalni aktywiści wskazywali, że pomimo, iż na terenie LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej działa znaczna liczba podmiotów sektora społecznego, zajmujących się w różnej mierze rozwojem lokalnym nie wykształciła się do tej pory żadna platforma szerszej współpracy pomiędzy nimi. Skutkuje to praktycznie całkowitym brakiem koordynacji działań prorozwojowych, promocyjnych i aktywizujących lokalną społeczność. Praktycznie niewykorzystane są w tym celu nowoczesne technologie, przede wszystkim internet. Podejmowane inicjatywy, jeśli się pojawiają mają niespójny charakter, są nieskoordynowane i zazwyczaj ograniczają się do utworzenia statycznej witryny internetowej, która często po krótkim czasie przestaje być aktualizowana.

[13] Zob. http://www.powiat-makowski.pl/asp/pliki/upload/STOWARZYSZENIA_nA_TERENIE_powiatu.doc (2.11.2015).

ROZDZIAŁ IV
ANALIZA SWOT

Na podstawie konsultacji społecznych, przeprowadzonych wśród mieszkańców badań ankietowych, źródeł statystycznych oraz analizy pozostałych dokumentów strategicznych zidentyfikowano mocne i słabe strony obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej oraz szanse i zagrożenia jakie przez nim stoją.

Niewątpliwym atutem LGD jest duże doświadczenie jej członków w pozyskiwaniu środków z UE. Większość podmiotów (6) tworzących obecną LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej posiada doświadczenie w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2007-2013. Dwie pozostałe jednostki, również posiadają doświadczenie w realizacji działań strategicznych, nabyte w realizacji różnego typu operacji w oparciu o dokumenty strategiczne. Kolejnym atutem jest bez wątpienia dogodne położenie geograficzne. Obszar LGD zlokalizowany jest w północnej części województwa mazowieckiego, w jego bezpośrednim (najbliższym) sąsiedztwie nie ma dużych ośrodków miejskich, chociaż położenie w pobliżu Aglomeracji Warszawskiej (odległość ok. 100 km) wywiera ogromny wpływ na rozwój całego regionu. Dodatkowym atutem jest bardzo dobre skomunikowanie za pomocą rozwiniętej sieci dróg, w tym trzech z kategorii krajowych (57, 60 i 61). Włączają one obszar LGD do krajowej sieci komunikacyjnej, tworząc zarazem wygodny szlak komunikacyjny. Krajową sieć drogową uzupełniają coraz lepiej utrzymane, liczne drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne, co zapewnia swobodą możliwość lokalnej komunikacji.

Przybyli na spotkania konsultacyjne mieszkańcy podkreślali znaczący potencjał przyrodniczy wielu atrakcyjnych zakątków obszaru LGD. Oprócz dominujących krajobrazów wiejskich, nisko falistych zdarzają się obszary pagórkowate. Znacznym urozmaiceniem dla powyższego krajobrazu są obfite i zróżnicowane zasoby wodne rzek Narew i Orzyc oraz ich dopływów. Dodatkowym atutem jest położenie rejonu objętego LSR na obszarze „Zielonych Płuc Polski", mającego na celu ochronę najcenniejszych obiektów przyrodniczych północno – wschodniego regionu Polski. Czyste powietrze, zróżnicowana przyroda, duża lesistość terenu LGD, wraz z licznymi zabytkami kultury materialnej to najważniejsze walory turystyczne i rekreacyjne regionu.

Dodatkowym atutem dla turystów są liczne inicjatywy kulturalne, które stają się lub mogą w przyszłości stać się nieodłącznym elementem spójnej oferty turystyczno-kulturalnej obszaru LGD. Doroczne festyny, z których część wykracza swoim zasięgiem poza obszar lokalny, regionalne wystawy zwierząt hodowlanych, Dni Makowa czy Dni Różana, cieszą się zainteresowaniem nie tylko lokalnej społeczności. Ofertą tę uzupełniają lokalne imprezy folklorystyczne, połączone z prezentacją dokonań kulinarnych i rękodzieła.

Jak już wyżej wspomniano położony jest na terenie Zielonych Płuc Polski i w związku z tym (a także sprzyjającymi warunkami glebowymi), występują tutaj dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego.

Istotnym mankamentem obszaru LGD, podkreślanym podczas konsultacji społecznych przez mieszkańców, jest brak rozpoznawalnej marki produktu lokalnego. Mieszkańcy wskazywali na niedostatki, a w wielu miejscach brak infrastruktury turystycznej. Fakt ten wskazywano jako jedną z głównych przyczyn braku możliwości wykorzystania atutów przyrodniczych obszaru LGD. Pomimo bezsprzecznie dużego potencjału przyrodniczego i krajobrazowego zgodnie podkreślano jego niedostateczne wykorzystanie w strategii rozwoju regionu. W świetle opinii mieszkańców obszaru LGD problemem jest również samo pozyskanie rzetelnej i całościowej informacji odnośnie do oferty turystycznej. Spójny przekaz promocyjny nie istnieje nie tylko w tradycyjnych mediach, nie ma go także w przestrzeni wirtualnej, tak istotnej przecież w życiu współczesnej młodzieży.

Istotną słabością obszaru LSR jest fakt, iż przeciętna stopa bezrobocia dla całego obszaru LGD była znacząco wyższa od średniej dla obszaru całego kraju. Obszar objęty zasięgiem LSR jest obszarem typowo rolniczym, przy jednoczesnym niewielkim zróżnicowaniu pozostałej działalności gospodarczej. Ta sekcja gospodarki daje zatrudnienie ponad 57% czynnych zawodowo mieszkańców.

Lokalni liderzy wskazują na problemy z szerszym frontem inicjatywy mieszkańców. Pomimo znacznej liczby podmiotów zajmujących się w różnej mierze rozwojem lokalnym nie wykształciła się do tej pory żadna platforma szerszej współpracy pomiędzy nimi. Skutkuje to praktycznie całkowitym brakiem koordynacji działań prorozwojowych, promocyjnych i aktywizujących lokalną społeczność. W związku z powyższym wiedza i informacja odnośnie do źródeł finansowania potencjalnych operacji jest w wielu przypadkach niewystarczająca.

Do najważniejszych szans, jakie wskazywano w procesie przygotowania LSR, należy zaliczyć możliwości pozyskania funduszy zewnętrznych w nowej perspektywie finansowej. Szczególnie przy rosnącym doświadczeniu urzędników, którzy koordynują konkursy z ramienia instytucji zarządzających, staje się to kluczową determinantą rozwoju obszaru LGD.

Pośród szans mieszkańcy wskazują również promocję przez różne instytucje, organizacje oraz Samorząd Województwa, szczególnie wśród ludzi młodych, nieskażonych zakątków Mazowsza, jako doskonałej alternatywy spędzania wolnego czasu, co generuje doskonałą możliwość włączenia się w trend polegający na poszukiwaniu przez mieszkańców dużych aglomeracji miejskich produktów turystycznych oferowanych przez obszary położone w pobliżu aglomeracji, a jednocześnie o nieskażonym środowisku.

Ogólny trend społeczny, polegający na wzroście znaczenia nowoczesnych technologii, szczególnie internetu, w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej czy kulturalnej, powinien w dużej mierze determinować kierunki, jakość i rodzaj przekazu informacyjnego w powyższym obszarze, stanowiąc jednocześnie kolejną szansę dla rejonu LGD.

Oprócz szans rozwojowych pewne czynniki zewnętrzne, niezależne bezpośrednio od LGD mogą stanowić zagrożenia. W obliczu ogromnych potrzeb w zakresie rozwoju lokalnego, przy jednoczesnych ograniczonych możliwościach pozyskania środków z innych funduszy, obawy mieszkańców budzą stosunkowo ograniczone środki na rozwój lokalny.

Mieszkańcy regionu podnosili obawy odnośnie do, widocznego w całym kraju, procesu odpływu młodzieży z obszarów podobnych do LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa, w powiązaniu z odpływem młodzieży, nie tylko do aglomeracji miejskich, ale także za granicę, w perspektywie najbliższych lat może doprowadzić to do całkowitej zmiany obrazu demograficznego obszaru objętego LSR. Brak możliwości podjęcia pracy na obszarze LGD jest jednym z głównych powodów odpływu młodzieży co w powiązaniu z wysoką atrakcyjnością blisko położonych aglomeracji miejskich w obszarze rynku pracy może stanowić istotne zagrożenie.

Mało zróżnicowana struktura działalności gospodarczej, z przewagą rolniczej, powoduje silne narażenie sytuacji w regionie na zmiany koniunktury.

Różnorodność funduszy, duży stopień skomplikowania wniosków aplikacyjnych oraz uciążliwe procedury rozliczeń w wielu przypadkach może zniechęcać, czy wręcz powodować odstąpienie od prób pozyskania unijnych funduszy pomocowych.

Mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia obszaru LSR wraz z ich odniesieniem do diagnozy obszaru LGD przedstawiono w tabeli nr 11.

Tab. 11. Analiza SWOT obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej

Mocne strony	Odniesienie do diagnozy	Słabe strony	Odniesienie do diagnozy
1. Duże doświadczenie członków LGD w pozyskiwaniu środków z UE	Rozdział 1.3	1. Brak rozpoznawalnej marki produktu lokalnego	Rozdział 1.1
2. Dogodne położenie geograficzne	Rozdział 3.1	2. Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna	Rozdział 3.2
3. Rozwinięta i spójna infrastruktura komunikacyjna	Rozdział 3.1	3. Niedostateczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych	Rozdział 3.2
4. Urozmaicenie krajobrazu naturalnego	Rozdział 3.2	4. Brak spójnej oferty turystycznej i rekreacyjnej	Rozdział 3.2
5. Zielone Płuca Polski	Rozdział 3.2	5. Brak systemu promocji i informacji turystycznej i inwestycyjnej	Rozdział 3.2, 3.4.4
6. Walory turystyczne i rekreacyjne	Rozdział 3.2, 3.3	6. Niedostateczne wykorzystanie nowoczesnych technologii	Rozdział 3.2, 3.4.5
7. Interesujące zabytki kultury materialnej	Rozdział 3.3.2	7. Stosunkowo wysoka stopa bezrobocia, skutkująca ubóstwem i wykluczeniem społecznym	Rozdział 3.4.2, 3.4.3
8. Lokalne inicjatywy kulturalne	Rozdział 3.3.3	8. Niewielkie zróżnicowanie działalności gospodarczej i dominacja produkcji rolniczej	Rozdział 3.4.4
9. Dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego	Rozdział 3.4.4	9. Niski poziom inicjatywy obywatelskiej wśród mieszkańców	Rozdział 3.4.5
10. Wydzielone, specjalne strefy dla inwestorów		10. Niewystarczająca współpraca między podmiotami zajmującymi się rozwojem lokalnym	Rozdział 3.4.5

		11. Niewystarczająca wiedza i informacja o zewnętrznych źródłach finansowania	Rozdział 3.4.5
		12. Brak lub niepełne wyposażenie obiektów służących animacji i aktywizacji społeczności lokalnej	Rozdział 3.4.5
		13. Niewystarczająca oferta aktywizacji i integracji mieszkańców	Rozdział 3.4.5
Szanse	**Odniesienie do diagnozy**	**Zagrożenia**	**Odniesienie do diagnozy**
1. Możliwość pozyskania środków z funduszy UE oraz innych programów, np. z zakresu ochrony środowiska	Rozdział 1.3.1	1. Niedostateczne środki zewnętrzne przeznaczane na rozwój lokalny	Rozdział 1.3.1
2. Coraz sprawniejsze funkcjonowanie organów administracji w zakresie obsługi funduszy zewnętrznych skutkujące efektywniejszym ich wykorzystaniem przez samorządy lokalne i organizacje społeczne	Rozdział 1.3	2. Negatywne zmiany demograficzne w społeczeństwie	Rozdział 3.4.1
3. Wzrost zapotrzebowania na produkty turystyczne oferowane przez obszary o niskim skażeniu środowiska, a jednocześnie niezbyt oddalone od aglomeracji	Rozdział 3.2	3. Wysoka atrakcyjność aglomeracji miejskich, skutkująca odpływem młodzieży	Rozdział 3.4.2
4. Intensyfikacja promocji walorów turystycznych nieskażonych zakątków Mazowsza	Rozdział 3.2	4. Pogłębianie się niekorzystnych zmian na rynku pracy	Rozdział 3.4.2
5. Wzrost znaczenia nowoczesnych technologii (internetu) w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej/kulturalnej/ inwestycyjnej/usługowej	Rozdział 3.2	5. Brak stabilności koniunktury gospodarczej, szczególnie w rolnictwie	Rozdział 3.4.4
		6. Wysoki stopień skomplikowania i zmienność procedur w pozyskiwaniu środków z UE i innych funduszy	Rozdział 3.4.5

Źródło: opracowanie własne.

ROZDZIAŁ V
CELE I WSKAŹNIKI

5.1. Specyfikacja i opis celów LSR

W strategii przyjęto trzy cele ogólne, sformułowane na podstawie wyników badań ankietowych oraz konsultacji społecznych. Poniżej przedstawiono ich specyfikację.

Cel ogólny 1: „Zrównoważony rozwój obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w oparciu o jego walory przyrodnicze oraz dziedzictwo historyczne i kulturowe" odnosi się do zdiagnozowanych problemów w obszarze walorów turystycznych, znajdujących swoje odzwierciedlenie w analizie SWOT, gdzie wykazano:

- brak rozpoznawalnej marki produktu lokalnego,
- słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna,
- niedostateczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- brak spójnej oferty turystycznej,
- niski poziom inicjatywy obywatelskiej wśród mieszkańców,
- niewystarczająca współpraca między podmiotami zajmującymi się rozwojem lokalnym.

Ponadto realizacji celu ogólnego pierwszego sprzyjać będą mocne strony obszaru, takie jak:

- urozmaicenie krajobrazu naturalnego,
- Zielone Płuca Polski,
- walory turystyczne i rekreacyjne,
- interesujące zabytki kultury materialnej,
- lokalne inicjatywy kulturalne.

Realizacja powyższego celu ma służyć ukierunkowaniu operacji na rozwój oferty atrakcyjnej dla turysty i osób odwiedzających obszar planowany do objęcia LSR oraz zakłada zaangażowanie społeczności lokalnych na rzecz upowszechniania wiedzy związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym i tradycją.

Cel ogólny 2: „Rozwój i wspieranie aktywności, integracji społecznej i współpracy międzypokoleniowej mieszkańców LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych, szczególnie w zakresie przeciwdziałania pogorszeniu stanu środowiska naturalnego" odnosi się do zdiagnozowanych problemów w obszarze walorów turystycznych, znajdujących swoje odzwierciedlenie w analizie SWOT, gdzie wykazano:

- niewystarczającą ofertę aktywizacji i integracji mieszkańców,
- niewystarczającą współpracę między podmiotami zajmującymi się rozwojem lokalnym,
- niski poziom inicjatywy obywatelskiej wśród mieszkańców,
- niedostateczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- brak spójnej oferty turystycznej i rekreacyjnej,
- niewielkie zróżnicowanie działalności gospodarczej i dominacja produkcji rolniczej,
- niewystarczającą wiedzę i informację o źródłach finansowania (różnych programów także zakresu ochrony środowiska).

Ponadto realizacji celu 2 sprzyjać będą mocne strony obszaru, takie jak:

- urozmaicony krajobraz naturalny,
- Zielone Płuca Polski,
- walory turystyczne i rekreacyjne,
- lokalne inicjatywy kulturalne,
- dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego.

Realizacja celu ogólnego nr 2 ma służyć ukierunkowaniu operacji na rozwój aktywności mieszkańców w oparciu o walory turystyczne i otoczenie sprzyjając rekreacji mieszkańców oraz osób odwiedzających obszar LGD. Wspieranie integracji społecznej i wymiany międzypokoleniowej nastąpi poprzez organizację miejsc rekreacji i miejsc pełniących funkcje kulturalne. Ze względu na walory przyrodnicze obszaru „Zielone Płuca Polski" zakłada się wspomaganie działań o charakterze edukacji proekologicznej na rzecz wzrostu świadomości mieszkańców na temat otaczającego środowiska naturalnego. Realizacja działań o charakterze inwestycyjnym zostanie wzmocniona działaniami miękkimi, które stanowić będą pośrednie wsparcie dla

efektów rzeczowych a bezpośrednie wsparcie na rzecz wzrostu aktywności społecznej i ruchowej mieszkańców. Efekty celu ogólnego nr 2 oddziaływać będą na mieszkańców ze wszystkich sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego.

Cel ogólny 3: „Pobudzanie i rozwój przedsiębiorczości mieszkańców Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej" odnosi się do zdiagnozowanych problemów w obszarze walorów turystycznych, znajdujących swoje odzwierciedlenie w analizie SWOT, gdzie wykazano:

- niedostateczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- niedostateczne wykorzystanie nowoczesnych technologii,
- stosunkowo wysoką stopa bezrobocia,
- niewielkie zróżnicowanie działalności gospodarczej i dominacja produkcji rolniczej,
- niewystarczającą współpracą między podmiotami zajmującymi się rozwojem lokalnym,
- niewystarczającą wiedzę i informację o źródłach finansowania.

Ponadto realizacji celu ogólnego nr 3 sprzyjać będą mocne strony obszaru, takie jak:

- rozwinięta i spójna infrastruktura komunikacyjna,
- Zielone Płuca Polski,
- walory turystyczne i rekreacyjne,
- interesujące zabytki kultury materialnej,
- lokalne inicjatywy kulturalne,
- dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego.

Realizacja celu ogólnego nr 3 ma służyć ukierunkowaniu operacji na rozwój przedsiębiorczości mieszkańców w oparciu o walory obszaru LGD. Wspieranie postaw przedsiębiorczych oraz innowacji w przedsiębiorstwach nastąpi poprzez premie na zakładanie działalności gospodarczej oraz wsparcie rozwoju przedsiębiorstw. Efekty celu ogólnego nr 3 oddziaływać będą na mieszkańców ze wszystkich sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego, a także na grupy osób defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy.

Jak wynika z powyższej charakterystyki celów ogólnych są one bezpośrednio powiązane z diagnozą obszaru LSR. Ich wybór jest uzasadniony w odniesieniu do zidentyfikowanych problemów, grup docelowych oraz obszarów interwencji. Jak już wspomniano w rozdziale II (Partycypacyjny charakter LSR) przy formułowaniu celów i przedsięwzięć LGD uwzględniła wnioski płynące z konsultacji społecznych. Projekt celów był również wielokrotnie weryfikowany z wykorzystaniem różnych metod partycypacji. Związek celów ogólnych, szczegółowych i przypisanych im przedsięwzięć z diagnozą obszaru został szczegółowo opisany w tabeli nr 18.

5.2. Wykazanie zgodności celów LSR z celami PROW

Przyjęte w LSR cele, zostały konkretnie sprecyzowane, wynikają bezpośrednio z diagnozy obszaru, są adekwatne do analizy SWOT oraz wynikają ze specyfiki obszaru i oczekiwań mieszkańców. Założone cele główne i szczegółowe są także w pełni zgodne z celem szczegółowym 6B PROW 2014-2020 „Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich" oraz z celami przekrojowymi PROW 2014-2020 w zakresie innowacyjności, łagodzenia zmian klimatu lub ochrony środowiska. Wszystkie założone w LSR cele ogólne są ze sobą zintegrowane. Na zrównoważony rozwój obszaru LGD w oparciu walory przyrodnicze, historyczne i kulturowe ma wpływ rozwój i wspieranie aktywności mieszkańców, integracja społeczna i współpraca międzypokoleniowa. Ze względu na walory przyrodnicze obszaru wspieranie rozwoju aktywności mieszkańców oraz specyfikę obszaru wspieranie rozwoju winno odbywać się z wykorzystywaniem rozwiązań innowacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem działań przeciwdziałających pogarszaniu stanu środowiska naturalnego. Wpływ na rozwój obszaru ma zwiększona przedsiębiorczość sektora MSP ujawniająca się w większej liczbie usług i produktów przyciągających turystów i podnoszących jakość życia mieszkańców. Wszystkie cele ogólne i szczegółowe są zgodne z celami PROW 2014-2020 i będą finansowane z udziałem środków EFRROW oraz wkładu własnego beneficjentów.

5.3. Przedstawienie przedsięwzięć wraz z uzasadnieniem oraz źródła pozyskiwania, sposób i częstotliwość pomiaru wskaźników

Pierwszy cel ogólny został określony **w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne** jako „Zrównoważony rozwój obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w oparciu o jego walory przyrodnicze oraz dziedzictwo historyczne i kulturowe". **Cel ogólny** nr 1 dookreślają dwa cele szczegółowe.

Pierwszy cel szczegółowy: „Poprawa stanu i rozwój infrastruktury turystycznej na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej oraz tworzenie, modernizacja i rozwój miejsc służących turystom i mieszkańcom w zakresie kultywowania lokalnych tradycji, kultury i historii" zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięcia „Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej atrakcyjny turystycznie i kulturowo". Realizacja tego celu ma nastąpić poprzez operacje przyczyniające się do zwiększenia ilości obiektów o wartości turystycznej na obszarze LGD oraz do efektywnego zagospodarowania istniejących obiektów turystycznych, tak aby miejsca pełniące rolę obiektów atrakcyjnych turystycznie służyły zarówno odwiedzającym obszar LGD jak również mieszkańcom obszaru. Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzmocnienia znaczenia zasobów w zakresie kultywowania lokalnych tradycji, kultury i historii, a co tym idzie do wzrostu liczby osób odwiedzających zabytki oraz wzrostu liczby osób odwiedzających obszar LGD.

Drugi cel szczegółowy: „Wspieranie przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i dziedzictwa obszaru LGD oraz promocja lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR" zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięcia „Zakorzenieni w Nizinie Mazowieckiej". Realizacja tego celu ma nastąpić poprzez operacje przyczyniające się do organizacji przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i historii oraz wspieranie i aktywizowanie podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymają wsparcie w ramach realizacji LSR. Przewidywany rezultat przedsięwzięcia zakłada, że zwiększy się liczba osób uczestniczących w przedsięwzięciach społecznych związanych z kultywowaniem lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR oraz wpłynie na wzrost liczby odwiedzających zabytki i obiekty. Ostatecznie ma to wpłynąć na wzrost świadomości mieszkańców LGD w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru. Ponadto realizacja przedsięwzięcia, poprzez aktywny udział mieszkańców w realizacji operacji będzie przyczyniała się do wzmocnienia współpracy międzypokoleniowej, wpłynie na aktywizację społeczną mieszkańców. Operacje będą wzmacniały także atrakcyjność turystyczną obszaru poprzez promowanie tożsamości regionu i jego walorów naturalnych. Realizacja przedsięwzięcia będzie miała pozytywny wpływ na odwiedzających obszar LGD, jak również na mieszkańców obszaru.

W tabeli nr 12 zaprezentowano specyfikację wskaźników przypisanych do przedsięwzięć (stan początkowy i docelowy wraz z wyjaśnieniem sposobu ich ustalania), realizowanych w ramach celów szczegółowych, celu ogólnego nr 1, wraz z uzasadnieniem wyboru konkretnego wskaźnika w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć. Opisano w niej również sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru oraz uaktualniania danych.

Tab. 12. Charakterystyka wskaźników produktu i rezultatu dla celu ogólnego nr 1

Przedsięwzięcie	**„Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej atrakcyjny turystycznie i kulturowo”**			
Wskaźniki produktu	**Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru**	**Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika**	**Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego**	**Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć**
Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach realizacji strategii	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do renowacji zabytków przyczyniających się do zwiększenia atrakcyjności obszaru LSR.
Wskaźniki rezultatu				
Wzrost liczby odwiedzających zabytki i obiekty	Po zakończeniu realizacji operacji przez beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 800 – wskaźnik ustalono na podstawie badania własnego LGD	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą zainteresowania obiektami zabytkowymi	W wyniku zwiększenia atrakcyjności turystycznej i kulturowej obszaru zwiększy się liczba osób odwiedzających obszar LSR i korzystających z infrastruktury
Przedsięwzięcie	**„Zakorzenieni w Nizinie Mazowieckiej”**			
Wskaźniki produktu				
Liczba przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i historii	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do działań na rzecz krzewienia lokalnych tradycji, kultury, historii, przyczyniających się do zwiększenia atrakcyjności i promocji obszaru LSR.
Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do działań na rzecz krzewienia lokalnych tradycji, kultury, historii, przyczyniających się do zwiększenia atrakcyjności i promocji obszaru LSR oraz aktywizacji mieszkańców
Wskaźnik rezultatu				
Wzrost liczby odwiedzających zabytki i obiekty	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 800 – wskaźnik ustalono na podstawie badania własnego LGD	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą zainteresowania obiektami zabytkowymi	W wyniku zwiększenia atrakcyjności turystycznej i kulturowej obszaru zwiększy się liczba osób odwiedzających obszar LSR i korzystających z infrastruktury

Liczba osób uczestniczących w przedsięwzięciach społecznych związanych z kultywowaniem lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym.	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby osób, zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą zainteresowania krzewieniem lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR	W wyniku zwiększenia atrakcyjności turystycznej i kulturowej obszaru zwiększy się liczba osób odwiedzających obszar LSR i korzystających z infrastruktury

Źródło: opracowanie własne.

Drugi cel ogólny został określony w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne jako „Rozwój i wspieranie aktywności, integracji społecznej i współpracy międzypokoleniowej mieszkańców LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych, szczególnie w zakresie przeciwdziałania pogorszeniu stanu środowiska naturalnego". Powyższy cel ogólny został dookreślony przez dwa cele szczegółowe.

Pierwszy cel szczegółowy: „Budowa, modernizacja i rozwój obiektów oraz miejsc o ważnych funkcjach społecznych służących integracji mieszkańców, budowaniu potencjału społecznego i kształtowaniu postaw prozdrowotnych mieszkańców obszaru LSR" zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięcia „Miejsca sprzyjające aktywizacji mieszkańców obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej". Realizacja powyższego celu ma nastąpić poprzez operacje przyczyniające się do zwiększenia ilości nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej oraz realizacji operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury**,** tak aby miejsca te pełniły ważną rolę w kształtowaniu postaw społecznych, poczuciu solidarności społecznej, służyły wymianie międzypokoleniowej, aktywizacji społecznej i ruchowej mieszkańców, w tym grup defaworyzowanych. Przekrojowo rzecz ujmując realizacja tego przedsięwzięcia może wpłynąć na atrakcyjność turystyczną obszaru LGD i służyć zarówno odwiedzającym ten obszar, jak również jego mieszkańcom. Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzmocnienia znaczenia zasobów materialnych w procesie budowania tożsamości mieszkańców obszaru LGD oraz jedności pokoleniowej, postaw prozdrowotnych i proekologicznych, a co za tym idzie przyczyni się do wzrostu liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, wzrostu liczby osób, deklarujących poczucie więzi z miejscem zamieszkania oraz osób deklarujących poczucie więzi ze społecznością lokalną.

Drugi cel szczegółowy: „Podnoszenie poziomu kompetencji mieszkańców obszaru LGD, w tym z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu" zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięcia „Ekologicznie i razem na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej". Realizacja tego celu ma nastąpić poprzez operacje sprzyjające podnoszeniu świadomości ekologicznej. Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzmocnienia wiedzy z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu wśród mieszkańców, także w zakresie kształtowania postaw prozdrowotnych i proekologicznych, a co tym idzie zwiększy się liczba przedsięwzięć sprzyjających aktywizacji społecznej. Przedsięwzięcie zakłada zorganizowanie szkoleń, które ukierunkowane będą na **innowacyjność** i przyczynią się do zwiększenia ilości osób uczestniczących w inicjatywach związanych z podnoszeniem kompetencji mieszkańców LGD, w szczególności w zakresie ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu. Zakłada się także, iż rezultatem tego przedsięwzięcia będzie liczba osób przeszkolonych w w/w zakresie (w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych wsparciem). W wyniku przeprowadzenia akcji edukacyjnych, uwzględniających innowacyjne metody informowania mieszkańców o walorach środowiska naturalnego i jego ochrony, zakłada się wzrost ilości osób deklarujących poprawę komfortu życia, wynikającą z czystszego klimatu, oraz stopniowe podnoszenie kompetencji mieszkańców LGD, w szczególności w zakresie ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu.

W tabeli nr 13 zaprezentowano specyfikację wskaźników przypisanych do przedsięwzięć (stan początkowy i docelowy wraz z wyjaśnieniem sposobu ich ustalania), realizowanych w ramach celów szczegółowych, celu ogólnego nr 2, wraz z uzasadnieniem wyboru konkretnego wskaźnika w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć. Opisano w niej również sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru oraz uaktualniania danych.

Tab. 13. Charakterystyka wskaźników produktu i rezultatu dla celu ogólnego nr 2

Przedsięwzięcie	**„Miejsca i wydarzenia sprzyjające aktywizacji mieszkańców obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej”**			
Wskaźniki produktu	**Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru**	**Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika**	**Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego**	**Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć**
Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do tworzenia miejsc rekreacji i wypoczynku przyczyniających się do zwiększenia aktywności i integracji mieszkańców obszaru LSR.
Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak operacji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby operacji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do tworzenia miejsc ·o charakterze kulturalnym przyczyniających się do zwiększenia aktywności i integracji mieszkańców LSR.
Wskaźniki rezultatu				
Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Po zakończeniu realizacji operacji przez beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 10000 – wskaźnik ustalono na podstawie badania własnego LGD	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą dotyczącą aktywności ruchowej i społecznej mieszkańców	W wyniku zwiększenia atrakcyjności turystycznej ·i kulturowej obszaru zwiększy się liczba osób odwiedzających obszar LSR i korzystających z infrastruktury
Przedsięwzięcie	**„Ekologicznie i razem na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej”**			
Wskaźniki produktu				
Liczba szkoleń	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak szkoleń finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby operacji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do wspierania rozwijania postaw proekologicznych w działaniach na obszarze LSR.
Liczba przedsięwzięć sprzyjających aktywizacji społecznej	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak operacji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby operacji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do wspierania lokalnych zasobów ludzkich w działaniach na obszarze LSR oraz integracji społecznej.

Liczba operacji ukierunkowanych na innowacyjność	Po zakończeniu realizacji operacji przez beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak operacji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby operacji zgodnie z otrzymanymi fiszkami i konsultacjami społecznymi	Otrzymanie dotacji zachętą do wspierania lokalnych zasobów ludzkich w działaniach na obszarze LSR oraz integracji społecznej poprzez zastosowanie innowacyjnych metod aktywizacji społecznej oraz innowacyjnych form przekazu.
Wskaźnik rezultatu				
Liczba osób uczestniczących w inicjatywach związanych z podnoszeniem kompetencji mieszkańców LGD w szczególności w zakresie ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Badanie jakościowe realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak operacji finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą osób zainteresowanych ochroną środowiska naturalnego LSR	Liczba osób uczestniczących w inicjatywach związanych z podnoszeniem kompetencji mieszkańców LGD prowadzi do wzrostu świadomości w zakresie ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu na obszarze LSR
Liczba osób przeszkolonych w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych wsparciem	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Badanie jakościowe realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak szkoleń finansowanych z PROW 2014-2020	Założenie liczby osób zgodnie z powszechną wiedzą osób zainteresowanych ochroną środowiska naturalnego LSR	Liczba osób przeszkolonych w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych wsparciem prowadzi do wzrostu świadomości w zakresie ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu na obszarze LSR oraz integruje mieszkańców w osiąganiu celów

Źródło: opracowanie własne.

Trzeci cel ogólny został określony w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne jako „Pobudzanie i rozwój przedsiębiorczości mieszkańców Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej". Tak sformułowany cel ogólny dookreślają dwa cele szczegółowe.

Pierwszy cel szczegółowy: „Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw na obszarze LSR poprzez dofinansowanie tworzenia nowych miejsc pracy" zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięcia „Przedsiębiorczość mieszkańców źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej". Realizacja tego celu ma nastąpić poprzez operacje przyczyniające się do rozwoju istniejących przedsiębiorstw na obszarze LGD, a co za tym idzie utworzenia miejsc pracy. Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do spadku liczby zarejestrowanych bezrobotnych.

Drugi cel szczegółowy „Wsparcie osób zakładających działalność gospodarczą ze szczególnym uwzględnieniem grup defoworyzowanych" zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięcia „Nowe inicjatywy gospodarcze źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej". Realizacja tego celu ma nastąpić poprzez operacje przyczyniające się do utworzenia nowych przedsiębiorstw na obszarze LGD, a co za tym idzie utworzenia nowych miejsc pracy. Ponadto realizacja przedsięwzięcia będzie przyczyniała się do wzrostu zarejestrowanych działalności gospodarczych.

W tabeli nr 14 zaprezentowano specyfikację wskaźników przypisanych do przedsięwzięć (stan początkowy i docelowy wraz z wyjaśnieniem sposobu ich ustalania), realizowanych w ramach celów szczegółowych, celu ogólnego nr 3, wraz z uzasadnieniem wyboru konkretnego wskaźnika w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć. Opisano w niej również sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru oraz uaktualniania danych.

Tab. 14. Charakterystyka wskaźników produktu i rezultatu dla celu ogólnego nr 3

Przedsięwzięcie	**„Przedsiębiorczość mieszkańców źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej”**			
Wskaźniki produktu	**Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru**	**Wyjaśnienie sposobu ustalenia stanu początkowego wskaźnika**	**Wyjaśnienie sposobu ustalenia wskaźnika docelowego**	**Uzasadnienie wyboru wskaźnika w kontekście adekwatności do celów i przedsięwzięć**
Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW w latach 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami, założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Wsparcie konkretnej liczby przedsiębiorstw istniejących doprowadzi do zwiększenia potencjału usług i produktów na obszarze LSR oraz będzie oddziaływać bezpośrednio na zatrudnienie na obszarze LSR.
Wskaźniki rezultatu				
Liczba utworzonych miejsc pracy	Po każdym naborze wniosków. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW w latach 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami, założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Utworzone miejsca pracy są miernikiem rozwoju przedsiębiorczości. Tworzenie miejsca pracy jest związane z generowaniem przychodów wystarczających by je utrzymać.
Przedsięwzięcie	**„Nowe inicjatywy gospodarcze źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej”**			
Wskaźniki produktu				
Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Po każdym naborze wniosków, na podstawie rocznych sprawozdań beneficjentów lub sprawozdań po zakończeniu realizacji operacji Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie rocznym	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW w latach 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami, założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Wsparcie konkretnej liczby nowych przedsiębiorstw doprowadzi do zwiększenia potencjału usług i produktów na obszarze LSR oraz będzie oddziaływać bezpośrednio na zatrudnienie na obszarze LSR.
Wskaźnik rezultatu				
Liczba utworzonych miejsc pracy	Po zakończeniu realizacji operacji przez beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW w latach 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami, założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Utworzone miejsca pracy są miernikiem rozwoju przedsiębiorczości. Tworzenie miejsca pracy jest związane z generowaniem przychodów wystarczających by je utrzymać.
Liczba nowych działalności gospodarczych	Po zakończeniu realizacji operacji przez beneficjenta. Podsumowanie realizacji wskaźników po każdym okresie 3-letnim	Wartość bazowa 0 - brak inwestycji finansowanych z PROW w latach 2014-2020	Założenie liczby inwestycji zgodnie z otrzymanymi fiszkami, założeniami pułapu dofinansowania i konsultacjami społecznymi	Utworzone nowych działalności gospodarczych są miernikiem rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LGD.

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe wskazuje, że wybór celów i przedsięwzięć jest uzasadniony w odniesieniu do diagnozy problemów, grup docelowych (mieszkańców obszaru LGD w tym grup defaworyzowanych, turystów i osób odwiedzających obszar LGD, przedsiębiorców, organizacji społecznych oraz jednostek samorządu terytorialnego) i obszarów interwencji PROW na lata 2014-2020.

Określone w LSR cele i zaplanowane przedsięwzięcia są finalnym efektem wieloetapowych konsultacji społecznych oraz zastosowanych innych, różnorodnych metod partycypacji społecznej. Ich fundamenty stanowią wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych we własnym zakresie przez LGD oraz wielowymiarowe dyskusje z udziałem wszystkich grup interesu, reprezentujących wszystkie sektory.

Pierwszy i drugi cel ogólny oraz przypisane do nich cele szczegółowe zostały tak zaplanowane, aby przedsięwzięcia w sposób spójny i kompleksowy z użyciem różnych metod i zaangażowaniem różnych sektorów i partnerów, odpowiadały na zidentyfikowaną w analizie SWOT potrzebę/zagrożenia, zapewniając odpowiednią sekwencję interwencji planowanych do przeprowadzenia w ramach LSR. Związek celów ogólnych, szczegółowych i przypisanych im przedsięwzięć z diagnozą obszaru został szczegółowo opisany w tabeli nr 18 .

Zaproponowane w tabelach 15, 16, 17 wskaźniki produktu, rezultatu i oddziaływania zostały sprecyzowane adekwatnie do celów i przedsięwzięć. Dla każdego z celów szczegółowych określono wskaźniki rezultatu, a dla każdego z przedsięwzięć –wskaźniki produktu. Wszystkie wskaźniki są mierzalne, przejrzyste i do każdego wskaźnika są podane źródła danych i okresy pomiaru, wartości bazowe oraz termin osiągnięcia wartości docelowych. Wartości docelowe wskaźników, jakie mają być osiągnięte dzięki realizacji LSR zostały określone proporcjonalnie do planowanej wartości zaangażowania środków finansowych PROW 2014-2020 i wkładu własnego beneficjentów. Zaproponowane wskaźniki są mierzalne, dla każdego została wskazana jednostka miary, stan początkowy i stan docelowy. Dla każdej planowanej wartości wskaźnika została określona perspektywa czasowa. Wszystkie wskaźniki przyczynią się do monitorowania postępów strategii.

Danymi do dokonania pomiarów będą: sprawozdania z realizacji operacji pozyskiwane od beneficjentów, informacje z urzędu marszałkowskiego, badania własne LGD, sprawozdania z urzędów gmin będących członkami LGD, dane pozyskiwane od powiatowego urzędu pracy, dane z Banku Danych Lokalnych GUS. Planuje się także powierzenie zewnętrznemu ekspertowi badania ewaluacyjnego, którego zadaniem będzie ocena efektów realizacji przedsięwzięć w ramach LSR, zgodnie z planem ewaluacji opisanym w rozdziale XII Monitoring i ewaluacja niniejszej strategii.

Sposób i częstotliwość dokonywania pomiaru, uaktualniania danych został szczegółowo opisany w tabelach 12, 13 i 14 oraz w rozdziale XII Monitoring i ewaluacja.

Z uwagi na fakt, że LGD jest nowym podmiotem, który nie funkcjonował na obszarze oraz nie korzystał ze środków PROW 2007-2013, a na obszarze nie realizowano operacji z udziałem środków PROW 2014-2020, stany początkowe wskaźników rezultatu w większości wynoszą „0”. W zakresie dynamicznych wskaźników rezultatu WR2.1, WR 1.1 i WR 1.2.1 określono różne od zera wartości początkowe

Stan początkowy wskaźników produktu wynosi „0”, co jest poprawne metodologicznie z uwagi na fakt, że produkty będą informować bezpośrednio o realizacji przedsięwzięć.

Stan początkowy wskaźników oddziaływania w przypadku celu ogólnego 1 i 2 został określony na podstawie przeprowadzonych badań własnych LGD (badania ankietowe), zaś w przypadku celu ogólnego 3 stan początkowy wskaźników oddziaływania sformułowano w oparciu o dane z PUP oraz GUS.

Stany docelowe poszczególnych wskaźników zostały oszacowane na podstawie konsultacji społecznych oraz ankiet przeprowadzonych wśród potencjalnych wnioskodawców, analizy możliwości uzyskania wsparcia z PROW 2014-2020 (zakresy operacji, intensywności pomocy, minimalnych i maksymalnych kwot wsparcia) możliwości absorpcji środków wnioskodawców, planowanego budżetu LSR.

Tab. 15. Cele szczegółowe, wskaźniki oddziaływania, rezultatu oraz przedsięwzięcia dla celu szczegółowego nr 1

1.0	CEL OGÓLNY 1	ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARU LGD ZIELONY SZLAK NIZINY MAZOWIECKIEJ W OPARCIU O JEGO WALORY PRZYRODNICZE ORAZ DZIEDZICTWO HISTORYCZNE I KULTUROWE						
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Poprawa stanu i rozwój infrastruktury turystycznej na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej oraz tworzenie, modernizacja i rozwój miejsc służących turystom i mieszkańcom w zakresie kultywowania lokalnych tradycji, kultury i historii						
1.2		Wspieranie przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i dziedzictwa obszaru LGD oraz promocja lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR						
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego		*Jednostka miary*	stan początkowy 2015 rok	plan 2024 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*	
WO:1.0.1	Wzrost liczby osób odwiedzających obszar LGD			osoby	0	10.000	Sprawozdania z urzędów gmin Badanie własne LGD	
WO:1.0.2	Wzrost świadomości mieszkańców obszaru LGD w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru			%	26%	35%	Badanie własne LGD	
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych		*Jednostka miary*	stan początkowy 2015 rok	Plan 2024 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*	
WR:1.1	Wzrost liczby odwiedzających zabytki i obiekty			Osoby	800	1350	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji sprawozdania okresowe beneficjentów	
WR:1.2.1	Wzrost liczby odwiedzających zabytki i obiekty			osoby	800	1350	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji sprawozdania okresowe beneficjentów	
WR:1.2.2	Liczba osób uczestniczących w przedsięwzięciach społecznych związanych z kultywowaniem lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR			osoby	0	1300	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji sprawozdania okresowe beneficjentów	
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźniki produktu				
				nazwa		Jednostka miary	wartość	Źródło danych/sposób pomiaru
							początkowa 2015 rok / Końcowa 2024 rok	
P:1.1.1	Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej atrakcyjny turystycznie i kulturowo	Mieszkańcy obszaru LGD, turyści odwiedzający obszar LGD	konkurs	WP:1.1.1	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach realizacji strategii	sztuki	0 / 6	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
P:1.2.1	Zakorzenieni w Nizinie Mazowieckiej	Mieszkańcy obszaru LGD, turyści odwiedzający obszar LGD	konkurs	WP:1.2.1	Liczba przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i historii	sztuki	0 / 9	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
				WP:1.2.2	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	sztuki	0 / 5	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
SUMA				20				

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 16. Cele szczegółowe, wskaźniki oddziaływania, rezultatu oraz przedsięwzięcia dla celu szczegółowego nr 2

2.0	CEL OGÓLNY 2	ROZWÓJ I WSPIERANIE AKTYWNOŚCI, INTEGRACJI SPOŁECZNEJ I WSPÓŁPRACY MIĘDZYPOKOLENIOWEJ MIESZKAŃCÓW LGD ZIELONY SZLAK NIZINY MAZOWIECKIEJ, Z WYKORZYSTANIEM ROZWIĄZAŃ INNOWACYJNYCH, SZCZEGÓLNIE W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA POGORSZENIU STANU ŚRODOWISKA NATURALNEGO
2.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Budowa, modernizacja i rozwój obiektów oraz miejsc o ważnych funkcjach społecznych służących integracji mieszkańców, budowaniu potencjału społecznego i kształtowaniu postaw prozdrowotnych mieszkańców obszaru LSR
2.2		Podnoszenie poziomu kompetencji mieszkańców obszaru LGD w tym z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu

	Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	*Jednostka miary*	stan początkowy 2014 rok	plan 2024 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
WO:2.0.1	Wzrost osób, deklarujących poczucie więzi w miejscem zamieszkania	%	23%	36%	Dane własne LGD
WO:2.0.2	Wzrost ilości osób, deklarujących poczucie więzi ze społecznością lokalną	%	30%	35%	Dane własne LGD
WO:2.0.3	Odsetek osób deklarujących poprawę komfortu życia, wynikającą z czystszego klimatu	%	24%	35%	Dane własne LGD

	Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	*Jednostka miary*	stan początkowy 2014 rok	Plan na 2024 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*
WR:2.1	Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Osoby	10.0000	15.000	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji Sprawozdania z urzędów gmin/instytucji kultury
WR:2.2.1	Liczba osób uczestniczących w inicjatywach związanych z podnoszeniem kompetencji mieszkańców LGD w szczególności w zakresie ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu	osoby	0	350	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
WR:2.2.2	Liczba osób przeszkolonych w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych wsparciem	osoby	0	250	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
WR:2.2.3	Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych	sztuki	0	2	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
WR:2.2.4	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby	sztuki	0	2	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji

Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźniki produktu					
				nazwa		Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
							Początkowa 2015 rok	końcowa 2024 Rok	
P:2.1.1	Miejsca i wydarzenia sprzyjające aktywizacji mieszkańców obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej	Mieszkańcy obszaru, grupy defaworyzowane	konkurs	WP:2.1.1	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	sztuka	0	29	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
				WP:2.1.2	Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury	sztuka	0	11	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
P:2.2.1	Ekologicznie i razem na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej	Mieszkańcy obszaru, grupy defaworyzowane	konkurs	WP:2.2.1	Liczba szkoleń	sztuka	0	8	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
				WP:2.2.2	Liczba przedsięwzięć sprzyjających aktywizacji społecznej i świadomości ekologicznej	sztuka	0	11	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
				WP:2.2.3	Liczba operacji ukierunkowanych na innowacyjność	sztuka	0	6	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
P:2.2.2	Projekt współpracy	Mieszkańcy obszaru		WP:2.2.4	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	sztuka	0	2	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
				WP: 2.2.5	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	sztuka	0	2	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
SUMA				69					

Źródło: opracowanie własne

Tab. 17. Cele szczegółowe, wskaźniki oddziaływania, rezultatu oraz przedsięwzięcia dla celu szczegółowego nr 3

3.0	CEL OGÓLNY 3	POBUDZANIE I ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI MIESZKAŃCÓW ZIELONEGO SZLAKU NIZINY MAZOWIECKIEJ							
3.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw na obszarze LSR poprzez dofinansowanie tworzenia nowych miejsc pracy							
3.2		Wsparcie osób zakładających działalność gospodarczą ze szczególnym uwzględnieniem grup defoworyzowanych							
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego		*Jednostka miary*		stan początkowy 2013 Rok	plan 2024 rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*	
WO:3.0.1	Spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych			osoby		4835	4808	Dane PUP Sprawozdania kocowe z realizacji operacji	
WO:3.0.2	Wzrost zarejestrowanych działalności gospodarczych			osoby		3138	3165	Dane GUS BDL Sprawozdania kocowe z realizacji operacji	
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych		*Jednostka miary*		stan początkowy 2015 Rok	plan 2024 Rok	*Źródło danych/sposób pomiaru*	
WR:3.1	Liczba utworzonych miejsc pracy			osoby		0	26	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji	
WR:3.2.1	Liczba utworzonych miejsc pracy			osoby		0	27	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji	
WR:3.2.2	Liczba nowych działalności gospodarczych			sztuki		0	27	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji	
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji	Wskaźniki produktu					
				nazwa		Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
							Początkowa 2013 rok	końcowa 2024 Rok	
P:3.1.1	Przedsiębiorczość mieszkańców źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej	przedsiębiorcy	konkurs	WP:3.1.1	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	sztuki	0	27	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
P:3.2.1	Nowe inicjatywy gospodarcze źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej	osoby o postawach przedsiębiorczych, grupy defaworyzowane	konkurs	WP:3.2.1	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	sztuki	0	27	Sprawozdania końcowe z realizacji operacji
SUMA				54					

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 18. Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT oraz celów i wskaźników

Zidentyfikowane problemy/wyzwania społeczno-ekonomiczne	Cel ogólny	Cele szczegółowe	Planowane przedsięwzięcia	Produkty	Rezultaty	Oddziaływanie	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników
Brak rozpoznawalnej marki produktu lokalnego	Cel ogólny 1: Zrównoważony rozwój obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w oparciu o jego walory przyrodnicze oraz dziedzictwo historyczne i kulturowe	Cel szczegółowy 1.1.: Poprawa stanu i rozwój infrastruktury turystycznej na obszarze LGD ZSNM oraz tworzenie, modernizacja i rozwój miejsc służących turystom i mieszkańcom w zakresie kultywowania lokalnych tradycji, kultury i historii	P: 1.1.1: Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej atrakcyjny turystycznie i kulturowo	WP:1.1.1 Zabytki poddane pracom konserwatorskim lub restauratorskim w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach realizacji LSR (6)	WR:1.1 Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty (550)	WO: 1.0.1 Wzrost liczby osób odwiedzających obszar LGD	Niedostateczne środki zewnętrzne przeznaczone na rozwój lokalny
Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna							Skomplikowane procedury związane z konserwacją zabytków
Niedostateczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych							
Brak spójnej oferty turystycznej							Ewentualna zmiana trendów w zakresie turystyki
Brak systemu promocji i informacji turystycznej							
Niski poziom inicjatywy obywatelskiej wśród mieszkańców		Cel szczegółowy 1.2: Wspieranie przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i dziedzictwa obszaru LGD oraz promocja lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR	P: 1.2.1: Zakorzenieni w Nizinie Mazowieckiej	WP:1.2.1 Przedsięwzięcia służące kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i historii (9)	WR: 1.2.1 Wzrost liczby osób odwiedzających zabytki i obiekty (550)	WO: 1.0.2 Wzrost świadomości mieszkańców obszaru LGD w zakresie zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru	Niedostateczne środki zewnętrzne przeznaczone na rozwój lokalny
Niewystarczająca współpraca między podmiotami zajmującymi się rozwojem lokalnym				WP:1.2.2 Podmioty sfery kultury, które otrzymają wsparcie w ramach LSR (5)	WR: 1.2.2 Wzrost liczby osób uczestniczących w przedsięwzięciach społecznych związanych z kultywowaniem lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR (1300)		Ewentualna zmiana trendów w zakresie turystyki
							Pogłębianie się niekorzystnych zmian na rynku pracy
Niewystarczająca oferta aktywizacji i integracji mieszkańców	Cel ogólny 2: Rozwój i wspieranie aktywności, integracji społecznej i współpracy międzypokoleniowej mieszkańców LGD ZSNM, z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych, szczególnie w	Cel szczegółowy 2.1.: Budowa, modernizacja i rozwój obiektów oraz miejsc o ważnych funkcjach społecznych służących integracji mieszkańców, budowania potencjału społecznego i kształtowaniu postaw prozdrowotnych mieszkańców obszaru LSR	P: 2.1.1 Miejsca i wydarzenia sprzyjające aktywizacji mieszkańców obszaru LGD ZSNM	WP:2.1.1 Nowe lub zmodernizowane obiekty infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (29)	WR:2.1 Wzrost liczby osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (5000)	WO: 2.0.1 Wzrost liczby osób deklarujących poczucie więzi z miejscem zamieszkania	Niedostateczne środki zewnętrzne przeznaczone na rozwój lokalny
Niewystarczająca współpraca między podmiotami zajmującymi się rozwojem lokalnym				WP:2.1.1 Podmioty w sferze kultury wyposażone w ramach LSR (11)		WO: 2.0.2 Wzrost liczby osób deklarujących poczucie więzi ze społecznością lokalną	
Brak lub niepełne wyposażenie obiektów służących animacji i aktywizacji społeczności lokalnej							

Niski poziom inicjatywy obywatelskiej wśród mieszkańców	zakresie przeciwdziałania pogorszeniu stanu środowiska naturalnego	Cel szczegółowy 2.2: Podnoszenie poziomu kompetencji mieszkańców obszaru LGD w tym z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu	P: 2.2.1: Ekologicznie i razem na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej	WP: 2.2.2 Liczba przedsięwzięć sprzyjających aktywizacji społecznej (11)	WR:2.2.1 Liczby osób uczestniczących w inicjatywach związanych z podnoszeniem kompetencji mieszkańców LGD, ·w szczególności w zakresie ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu (350)	WO:2.0.3 Wzrost liczby osób deklarujących poprawę komfortu życia, wynikającą z czystszego klimatu	Negatywne zmiany demograficzne w społeczeństwie
Niedostateczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych				WP:2.2.1 Liczba szkoleń (8)	WR:2.2.2 Liczba osób przeszkolonych w tym liczba osób z grup defaworyzowanych objętych wsparciem (250)		
Brak spójnej oferty turystycznej i rekreacyjnej				WP:2.2.3 Liczba operacji ukierunkowanych na innowacyjność (6)			
Niewielkie zróżnicowanie działalności gospodarczej i dominacja produkcji rolniczej			P:2.2.2: Projekt współpracy	WP:2.2.4 Liczba zrealizowanych projektów współpracy (2)	WR:2.2.3 Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych (2)	WO:2.0.3 Wzrost liczby osób deklarujących poprawę komfortu życia, wynikającą z czystszego klimatu	Negatywne zmiany demograficzne w społeczeństwie
Niewystarczająca wiedza i informacja o zewnętrznych źródłach finansowania				WP:2.2.5 Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy (2)	WR: 2.2.4 Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby (2)		
Stosunkowo wysoka stopa bezrobocia	Cel ogólny 3: Pobudzanie i rozwój przedsiębiorczości mieszkańców Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej	Cel szczegółowy 3.1: Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw na obszarze LSR poprzez dofinansowanie tworzenia nowych miejsc pracy	P: 3.1 Przedsiębiorczość mieszkańców źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej	WP:3.1 Operacje polegające na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa (27)	WR:3.1 Liczba utworzonych miejsc pracy (27)	WO:3.0.1 Spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych	Pogłębianie się niekorzystnych zmian na rynku pracy
Niedostateczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i przyrodniczych							Brak stabilności koniunktury gospodarczej, szczególnie w rolnictwie
Niewielkie zróżnicowanie działalności gospodarczej i dominacja produkcji rolniczej		Cel szczegółowy 3.2: Wsparcie osób zakładających działalność gospodarczą ze szczególnym uwzględnieniem grup defoworyzowanych	P: 3.2 Nowe inicjatywy gospodarcze źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej	WP:3.2 Operacje polegające na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa (27)	WR:3.2.1 Liczba utworzonych miejsc pracy (27)	WO:3.0.2 Wzrost zarejestrowanych działalności gospodarczych	
Niedostateczne wykorzystanie nowoczesnych technologii					WR:3.2.2 Liczba nowych działalności gospodarczych (27)		Wysoka atrakcyjność aglomeracji miejskich, skutkująca odpływem młodzieży.
Niewystarczająca współpraca między podmiotami zajmującymi się rozwojem lokalnym							

Źródło: opracowanie własne.

ROZDZIAŁ VI

SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

Zgodnie z zapisami art. 34 ust. 3 lit. b rozporządzenia 1303/2013 LGD opracowała niedyskryminującą i przejrzystą procedurę wyboru oraz obiektywne kryteria wyboru operacji, które pozwalają uniknąć konfliktów interesów oraz gwarantują, że co najmniej 50% głosów w decyzjach dotyczących wyboru pochodzi od partnerów niebędących instytucjami publicznymi i umożliwiają wybór w drodze procedury pisemnej. Tworzenie procedur wyboru i oceny operacji oraz ustanawiania kryteriów wyboru nastąpiło po zakończeniu definiowania problemów, celów, przedsięwzięć i wskaźników. Celem takiego postępowania było zapewnienie spójności w LSR oraz dążenie do późniejszego wyboru operacji, które faktycznie przyczynią się do realizacji strategii. Opracowany Regulamin Rady i „Procedura wyboru i oceny operacji" wraz ze sposobem ustanawiana i aktualizacji kryteriów wyboru regulują kwestię ogłaszania konkursów i wyboru operacji z uwzględnieniem procedury wykluczenia członków Rady, oraz kwestię możliwości złożenia protestu przez Wnioskodawcę.

LGD nie będzie w ramach LSR realizowało projektów grantowych ani projektów własnych.

6.1. Procedury wyboru i oceny operacji

„Procedury wyboru i oceny operacji" są załącznikiem do wniosku o wybór LSR. Zostały przyjęte uchwałą Walnego Zebrania Członków LGD, stanowiąc podstawę do prac Zarządu, Biura i Rady LGD w zakresie oceny i wyboru operacji do dofinansowania w ramach LSR. Powyższa procedura jest uchwalana i zmieniana przez Walne Zebranie Członków, zgodnie z § 21, pkt 12. Statutu Stowarzyszenia LGD

Procedury zostały wypracowane w oparciu o ustawę o RLKS oraz wyniki badań własnych, w porozumieniu z uczestnikami konsultacji, zarówno na spotkaniach jak i w formie zgłaszanych uwag/propozycji na formularzu zmian do LSR. Procedury były także przedmiotem dyskusji w ramach Lokalnego Forum Budowy LSR, dyskusji reprezentantów grup interesów, czy indywidualnych wywiadów.

LGD ZSNM opracowało „Procedurę wyboru i oceny operacji" w ramach LSR, do której złącznikiem są „Kryteria wyboru i oceny operacji wraz procedurą ustalania lub zmiany kryteriów". W Procedurze wyboru i oceny operacji opisano następujące procesy:

I. Proces przeprowadzenia naboru wniosków:
   1. Zasady ogłoszenia naboru wniosków,
   2. Zasady przeprowadzania naboru wniosków,
   3. Wstępne badanie wymogów formalnych,

II. Proces wyboru i oceny operacji w ramach LSR:
   1. Zasady zwoływania posiedzeń Rady,
   2. Proces przeprowadzania oceny zgodności operacji z LSR, w tym z Programem oraz wyboru operacji do finansowania.

III. Proces po zakończeniu wyboru operacji:
   1. Zawiadamianie o wynikach oceny,
   2. Zasady przekazywania do ZW dokumentacji dotyczącej przeprowadzonego wyboru wniosków,
   3. Zasady wnoszenia i rozpatrywania protestu,
   4. Wycofanie wniosku o przyznanie pomocy lub złożenie innych oświadczeń przez podmiot ubiegający się o wsparcie wniosku,
   5. Wniosek beneficjenta o zmianę umowy o dofinasowanie operacji realizowanej w ramach LSR.

W „Procedurze wyboru i oceny operacji" opisano sposób jej udostępnienia do wiadomości publicznej. Określono podział zadań i zakres odpowiedzialności poszczególnych organów LGD i Biura LGD w procesie oceny. Zapewniono stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru. Opisano organizację naborów wniosków, sposoby oceny i wyboru operacji do dofinansowania w ramach LSR.

Zawarto w niej także zasady ustalania kwoty wsparcia dla poszczególnych operacji oraz scharakteryzowano sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu.

Dokumentem regulującym zasady przeprowadzania wyboru operacji przez organ decyzyjny jest **Regulamin Rady Stowarzyszenia (zwany dalej Regulaminem)**, przyjmowany przez Walne Zebranie Członków LGD. W Regulaminie określono organizację wewnętrzną i zasady pracy Rady LGD ZSNM, będącej jej organem decyzyjnym, o którym mowa w Art. 4 ust. 3 pkt 4 ustawy o RLKS z dnia 20 lutego 2015 r.

6.2. Kryteria wyboru i oceny operacji

Główną kompetencją Rady jest wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR w oparciu o „Procedurę wyboru i oceny operacji", przyjętej uchwałą Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia LGD. W Regulaminie Rady zawarto zasady zapewnienia parytetu w poszczególnych głosowaniach organu decyzyjnego, gwarantującego, że co najmniej 50% głosów podczas dokonywania wyboru, pochodzi od członków Rady, którzy nie są przedstawicielami sektora publicznego oraz parytetu dotyczącego grup interesu. W Regulaminie określono zasady postepowania w przypadku, gdy kilka operacji otrzymało jednakową liczbę punktów, a limit dostępnych środków nie pozwala na dofinansowanie wszystkich. Zapisano zasady w zakresie określania kworum i systemu głosowania. Ponadto opisano sposób wyłączania się członków Rady z oceny oraz opracowano wzory deklaracji bezstronności i poufności oraz rejestru interesów członków Rady. Regulamin reguluje także zasady publikowania protokołów z posiedzenia Rady wraz z informacją o wyłączeniach z oceny członków Rady.

LGD przewidziała możliwość zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji. Konieczność zmian może być spowodowana:

1. Trudnościami w procesie wyboru zgłoszonymi przez Członków Rady,
2. Zmianą warunków społeczno – gospodarczych obszaru objętego LSR, a tym samym analizy SWOT, do której kryteria są adekwatne,
3. Niemożnością osiągniecia zakładanych wskaźników
4. Zmianami warunków prawnych związanych z wdrażaniem środków PROW 2014-2020.

W przypadku trudności w procesie wyboru zgłoszonymi przez Członków Rady, Rada składa wniosek o dokonanie zmian w kryteriach do Zarządu LGD. W pozostałych przypadkach propozycja zmiany lokalnych kryteriów wyboru może nastąpić w skutek przeprowadzania monitoringu, czy ewaluacji, a także poprzez bieżące analizowanie przez Zarząd sytuacji gospodarczej i prawnej lub wniosków zgłaszanych przez społeczność LGD.

Zarząd wnioski dotyczące zmiany kryteriów (także wnioski Rady) poddaje konsultacjom społecznym oraz uzgodnieniom z Zarządem Województwa, a wynik przedstawia pod obrady Walnego Stowarzyszenia. Organem upoważnionym do zmiany lokalnych kryteriów wyboru jest Walne Zebranie Członków LGD, z zastrzeżeniem, że zmiana lokalnych kryteriów wyboru nie może dotyczyć ogłoszonego już przez LGD i trwającego naboru wniosków.

Sposób i umocowanie w zakresie uchwalania i zamiany lokalnych kryteriów wyboru zostały uregulowane w Statucie LGD, Regulaminie Rady, regulaminie Zarządu oraz w załączniku nr 12 do Procedury wyboru i oceny operacji.

W procesie określania i formułowaniu kryteriów wyboru operacji, LGD brała pod uwagę aby były one: niedyskryminujące, obiektywne, przejrzyste, powiązane z diagnozą obszaru, bezpośrednio przyczyniały się do wyboru operacji przyczyniających się do realizacji LSR, mierzalne, dookreślone w zakresie definicji i oceny jakościowej.

W związku z tym, że LGD zaplanowało realizację LSR z udziałem jednego funduszu EFRROW, przyjęto że w szczególności premiowane punktami będą operacje spełniające jedno z kryteriów strategicznych PROW 2014-2020:

- innowacyjności,
- przewidujące zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska lub klimatu,
- realizowane przez podmioty zakładające działalność, której podstawę będą stanowiły lokalne produkty rolne,
- ukierunkowane na zaspokojenie potrzeb grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy i innych określonych w LSR,

- w odniesieniu do naborów ogłaszanych w zakresie rozwoju przedsiębiorczości generujące nowe miejsca pracy,
- w przypadku operacji z zakresu infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej, kulturalnej lub drogowej gwarantującej spójność terytorialną w zakresie włączenia społecznego, realizowane w miejscowościach zamieszkanych przez mniej niż 5 tys. mieszkańców.

Ponadto w przypadku konkursów z zakresu zakładania działalności gospodarczej lub rozwijania prowadzonej działalności gospodarczej przewidziano dodatkowe punkty za utworzenie większej niż minimalnej liczby miejsc pracy.

Kryteria wyboru operacji zostały określone odrębnie dla każdego celu szczegółowego i przedsięwzięcia. Kryteria szczegółowo opisano w załączniku do procedury wyboru i oceny, pn. **Kryteria wyboru i oceny operacji wraz procedurą ustalania lub zmiany kryteriów.** Kryteria będą stosowane w całym procesie wyboru w ramach danego naboru. Kryteria zostały zdefiniowane, nadano im wartość punktową oraz wagi. Część kryteriów ma charakter uznaniowy, w których członek Rady będzie uzasadniał na kartach oceny wartość przyznaną w procesie oceny. Definiowanie lokalnych kryteriów wyboru operacji nastąpiło na podstawie diagnozy obszaru, analizy SWOT oraz w procesie konsultacji społecznych.

Kryteria wyboru i oceny operacji są bezpośrednio powiązane z diagnozą obszaru LGD, celami LSR oraz celami PROW 2014-2020. Kryteria zostały sformułowane tak, aby odpowiadały na problemy zidentyfikowane w diagnozie obszaru oraz tak, aby zapewniały premiowanie operacji przyczyniających się do osiągania celów określonych w LSR. Kryteria wpłyną na wybór tych operacji, które pozwolą na osiągnięcie przez LGD wskaźników produktu i rezultatu, sprecyzowanych w LSR. Powiązanie niniejsze zostało zobrazowane w tabeli 19.

Tab. 19. Powiązanie kryteriów wyboru z diagnozą obszaru LGD, celami LSR oraz celami PROW 2014-2020

CEL OGÓLNY 1	ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARU LGD ZIELONY SZLAK NIZINY MAZOWIECKIEJ W OPARCIU O JEGO WALORY PRZYRODNICZE ORAZ DZIEDZICTWO HISTORYCZNE I KULTUROWE		
Lokalne kryteria wyboru	**Definicja/doprecyzowanie kryteriów**	**Powiązanie z diagnozą**	**Wskaźniki do których odnosi się kryterium**
Poziom zaangażowania społeczności lokalnej	Preferowane będą podmioty, które chcą realizować operację w oparciu o zaangażowanie społeczności lokalnej.	W diagnozie opisano, że społeczeństwo zamieszkujące obszar LGD jest w istocie rzeczy dość homogeniczne. Przybyli na konsultacje społeczne mieszkańcy i przedstawiciele władz samorządowych dość często wskazywali na problemy z szerszym frontem inicjatywy mieszkańców. Przybyli na spotkania konsultacyjne lokalni aktywiści wskazywali, że pomimo, iż na terenie LGD działa znaczna liczba podmiotów sektora społecznego, zajmujących się w różnej mierze rozwojem lokalnym nie wykształciła się do tej pory żadna platforma szerszej współpracy pomiędzy nimi.	WO 1.0.2 WR 1.2.1 WR 1.2.2 WR 1.1 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Udział partnerów w realizacji operacji	Preferowane będą operacje realizowane w porozumieniu w partnerami pochodzącymi z różnych sektorów.		WO 1.0.2 WR 1.2.1 WR 1.2.2 WR 1.1 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Operacja zakłada szeroki udział mieszkańców obszaru	Preferowane będą operacje o szerokim zasięgu wśród mieszkańców i mających wpływ na aktywizację społeczną.		WO 1.0.2 WR 1.2.1 WR 1.2.2 WR 1.1 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Charakter operacji	Perforowane będą operacje o charakterze ogólnodostępnym, niekomercyjnym, służące zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnych.		WO 1.0.2 WO 1.0.1 WR 1.2.1 WR 1.2.2 WR 1.1 WP 1.1 WP 1.2.2

Wpływ na promocję obszaru LGD	Preferowane będą operacje, które po zrealizowaniu zakładają trwałą promocję zrealizowanego produktu.	Pomimo dużego potencjału przyrodniczego i krajobrazowego w diagnozie podkreślano jego niedostateczne wykorzystanie w strategii rozwoju regionu. Z punktu widzenia potencjalnego turysty pozyskanie informacji odnośnie do oferty turystycznej, atrakcji przyrodniczych czy bazy noclegowej stanowi istotny problem. Przekaz promocyjny nie istnieje nie tylko w tradycyjnych mediach, nie ma go także w przestrzeni wirtualnej, tak istotnej przecież w życiu przede wszystkim młodzieży. Ludzie młodszego pokolenia, prowadzący aktywny tryb życia i szukający kontaktu z nieskażoną naturą zostali zidentyfikowani jako potencjalni turyści korzystający z dobrodziejstw przyrodniczych obszaru LGD. Wzrost znaczenia nowoczesnych technologii, szczególnie Internetu, w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej czy kulturalnej, powinien w dużej mierze determinować kierunki, jakość i rodzaj przekazu informacyjnego w powyższym obszarze. Teren LGD jest niezwykle atrakcyjny przyrodniczo. Niewątpliwie jego wielki atut stanowią lasy oraz rzeki, urozmaicona rzeźba terenu i duża różnorodność gatunków zwierząt i ptaków. Obszar LGD położony jest na terenie tzw. Zielonych Płuc Polski. Przewiduje się tu prowadzenie zasad ekorozwoju, co w praktyce oznacza: • maksymalne wykorzystanie odnawialnych zasobów naturalnych, • efektywną eksploatację nieodnawialnych źródeł energii, • utrzymanie równowagi ekosystemów, szeroko rozumianą ochronę przyrody (ochronę krajobrazu, unikatowych biocenoz, różnorodności zasobów genetycznych, itp.), • poprawę warunków życia ludności. Na szczególną uwagę zasługują organizowane regionalne imprezy, cieszące się ogromną popularnością i daleko wykraczające poza lokalną społeczność. Ciekawą ofertą dla turysty mogą stać się także lokalne imprezy folklorystyczne, połączone z prezentacją dokonań kulinarnych i rękodzielniczych, które doskonale wpisują się w trendy społeczne, polegające na powrocie do tradycji ludowych, wytwarzania żywności, muzyki czy rękodzieła.	WO 1.0.1 WO 1.0.2 WR 1.2.1 WR 1.2.1 WR 1.1 WP 1.2.1
Poziom wykorzystania lokalnych zasobów	Preferuje się operacje wykorzystujące lokalne zasoby: • historyczne, • tradycję, • kulturę, • lokalną infrastrukturę turystyczną. Im większe wykorzystanie zasobów w realizacji operacji (łączne wykorzystanie zasobów) tym więcej punktów		WO 1.0.1 WO 1.0.2 WR 1.2.1 WR 1.2.2 WR 1.1 WP 1.2.1
Operacja przewidujące zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska lub klimatu	Preferowane będą operacje realizowane z poszanowaniem ochrony środowiska naturalnego.		WO 1.0.2 WR 1.2.2 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Operacja zakłada użycie środków przekazu wykorzystujące tradycyjne obrzędy	Preferowane będą operacje pokazujące lokalne obrzędy które świadczą o korzeniach lokalnej społeczności (np. święto kapusty z pokazami przetwarzania kapusty w tradycyjny sposób)		WO 1.0.1. WO 1.0.2 WR 1.2.2 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Operacja dotyczy kultywowania lokalnych tradycji, kultury i dziedzictwa	Preferowane będą operacje, które w „żywy" i aktywny sposób ukazują lokalne tradycje, kulturę, tożsamość regionalną oraz lokalne dziedzictwo		WO 1.0.1. WO 1.0.2 WR 1.1 WR 1.2.1 WR 1.2.2 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Operacja dotyczy obiektu wpisanego do rejestru lub ewidencji zabytków	Przedsięwzięcie jest kierowane do obiektów wpisanych do rejestru lub ewidencji zabytków	Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy podkreślali atrakcyjność i unikatowość w skali kraju (a nawet Europy) wielu ciekawych zabytków i miejsc. Według społeczności lokalnej wiele z nich mogłoby stać się wizytówką turystyczną obszaru LGD.	WO 1.0.1. WO 1.0.2 WR 1.1 WR 1.2.1 WP 1.1 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Zabytki objęte operacją poddane zostaną pracom konserwatorski m lub restauratorskim	Kryterium preferuje operacje związane z realizacją działań konserwatorskich lub restauratorskich na zabytkowych obiektach infrastruktury turystycznej		WO 1.0.1. WO 1.0.2 WR 1.1 WR 1.2.1 WP 1.1 WP 1.2.1 WP 1.2.2
Wnioskodawca korzystał z doradztwa w biurze LGD	Preferowani będą wnioskodawcy, którzy korzystali z doradztwa pracowników Biura LGD.		Wskaźnik LGD

CEL OGÓLNY 2	ROZWÓJ I WSPIERANIE AKTYWNOŚCI, INTEGRACJI SPOŁECZNEJ I WSPÓŁPRACY MIĘDZYPOKOLENIOWEJ MIESZKAŃCÓW LGD ZIELONY SZLAK NIZINY MAZOWIECKIEJ, ·Z WYKORZYSTANIEM ROZWIĄZAŃ INNOWACYJNYCH, SZCZEGÓLNIE W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA POGORSZENIU STANU ŚRODOWISKA NATURALNEGO		
Lokalne kryteria wyboru	**Definicja/doprecyzowanie kryteriów**	**Powiązanie z diagnozą**	**Wskaźniki do których odnosi się kryterium**
Poziom zaangażowania społeczności lokalnej	Preferowane będą podmioty, które chcą realizować operację w oparciu o zaangażowanie społeczności lokalnej.	W diagnozie wykazano, że społeczeństwo zamieszkujące obszar LGD jest w istocie rzeczy dość homogeniczne. Przybyli na konsultacje społeczne mieszkańcy i przedstawiciele władz samorządowych dość często wskazywali na problemy z szerszym frontem inicjatywy mieszkańców. Przybyli na spotkania konsultacyjne lokalni aktywiści wskazywali, że pomimo, iż na terenie LGD działa znaczna liczba podmiotów sektora społecznego, zajmujących się w różnej mierze rozwojem lokalnym nie wykształciła się do tej pory żadna platforma szerszej współpracy pomiędzy nimi.	WO2.0.1 WO 2.0.2 WO 2.0.3 WR 2.1 WR 2.2.1 WR 2.2.2 WP 2.1.1 WP 2.2.1 WP 2.2.2
Udział partnerów w realizacji operacji	Preferowane będą operacje realizowane w porozumieniu w partnerami pochodzącymi z różnych sektorów.		WO 2.0.2 WR 2.1 WR 2.2.1 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2
Poparcie sektorów w realizacji operacji	Preferowane będą operacje realizowane z poparciem podmiotów z sektora społecznego.		WO 2.0.2 WR 2.1 WR 2.2.1 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2
Charakter operacji	Perforowane będą operacje o charakterze ogólnodostępnym, niekomercyjnym, służące zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnych.		WO2.0.1 WO 2.0.2 WR 2.1 WR 2.2.1 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.2
Innowacyjność	Preferowane będą operacje charakteryzujące się innowacyjnością w zakresie metod aktywizacji społeczności lokalnej i w zakresie metod edukacyjnych		WO2.0.1 WO 2.0.2 WO 2.0.3 WR 2.2.2 WP 2.1.1 WP 2.2.1 WP 2.2.2 WP 2.2.3
Operacja realizowana przez podmioty sektora publicznego	Preferowane będą operacje realizowane przez podmioty sektora publicznego, gdyż są to podmioty gwarantujące trwałość operacji o charakterze inwestycyjnym i utrzymanie inwestycji o charakterze ogólnodostępnym		WR 2.1 WR 2.2.1 WR 2.2.2 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2
Wpływ na promocję obszaru LGD	Preferowane będą operacje, które po zrealizowaniu zakładają trwałą promocję zrealizowanego produktu.	Pomimo dużego potencjały przyrodniczego i krajobrazowego w diagnozie podkreślano jego niedostateczne wykorzystanie w strategii rozwoju regionu. Mieszkańcy podawali praktyczne przykłady wykorzystania znacznie mniej atrakcyjnych elementów krajobrazu w okolicznych gminach, jednocześnie dziwiąc się brakowi podobnych inicjatyw na ich terenie. Wskazywali, iż z punktu widzenia potencjalnego turysty pozyskanie informacji odnośnie do oferty turystycznej, atrakcji przyrodniczych czy bazy noclegowej stanowi istotny problem. Co więcej,	WO 2.0.1 WO 2.0.2 WO 2.0.3 WR 2.1 WR 2.2.1 WR 2.2.2 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2

Poziom wykorzystania lokalnych zasobów	Preferuje się operacje wykorzystujące lokalne zasoby: • historyczne, • tradycję, • kulturę, • lokalną infrastrukturę turystyczną.	problemem jest również samo pozyskanie rzetelnej i całościowej informacji na ten temat. Spójny przekaz promocyjne nie istnieje nie tylko w tradycyjnych mediach, nie ma go także w przestrzeni wirtualnej, tak istotnej przecież w życiu przede wszystkim młodzieży. Ludzie młodszego pokolenia, prowadzący aktywny tryb życia i szukający kontaktu z nieskażoną naturą zostali zidentyfikowani jako potencjalni turyści korzystający z dobrodziejstw przyrodniczych obszaru LGD. W związku z powyższym wzrost znaczenia nowoczesnych technologii, szczególnie Internetu, w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej czy kulturalnej, powinien w dużej mierze determinować kierunki, jakość i rodzaj przekazu informacyjnego w powyższym obszarze. Wskazywano również na promocję przez różne instytucje, organizacje oraz samorząd województwa, szczególnie wśród ludzi młodych, nieskażonych zakątków Mazowsza, jako doskonałej alternatywy spędzania wolnego czasu. Obszar LGD położony jest na terenie tzw. Zielonych Płuc Polski. Idea ich powstania narodziła się w 1983 roku i miała na celu ochronę najcenniejszych obiektów przyrodniczych północno – wschodniego regionu Polski. Przewiduje się tu prowadzenie zasad ekorozwoju, co w praktyce oznacza: • maksymalne wykorzystanie odnawialnych zasobów naturalnych, • efektywną eksploatację nieodnawialnych źródeł energii, • utrzymanie równowagi ekosystemów, szeroko rozumianą ochronę przyrody (ochronę krajobrazu, unikatowych biocenoz, różnorodności zasobów genetycznych, itp.), • poprawę warunków życia ludności.	WO 2.0.1 WO 2.0.2 WO 2.0.3 WR 2.1 WR 2.2.1 WR 2.2.2 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2
Operacja przewidujące zastosowanie rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska lub klimatu	Preferowane będą operacje realizowane z poszanowaniem ochrony środowiska naturalnego.		WO 2.0.3 WR 2.2.1 WP 2.2.1 WP 2.2.2 WP 2.2.3
Zakres rzeczowy operacji	Preferowane będą operacje związane z budową nowych lub modernizacją istniejących obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej lub operacje związane z realizacją działań na rzecz aktywizacji mieszkańców poprzez dostosowywanie obiektów do pełnienia szerszej funkcji kulturalnej		WO2.0.1 WO 2.0.2 WR 2.1 WR 2.2.1 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.2
Zakres operacji	Preferowane będą operacje związane z edukacją mieszkańców na temat walorów przyrodniczych obszaru LGD, ochrony środowiska i zmian klimatu		WO2.0.1 WO 2.0.2 WO 2.0.3 WR 2.2.1 WR 2.2.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2 WP 2.2.3
Innowacyjność	Preferowane będą operacje charakteryzujące się innowacyjnością w zakresie metod aktywizacji społeczności lokalnej i w zakresie metod edukacyjnych		WO2.0.1 WO 2.0.2 WO 2.0.3 WR 2.2.1 WR 2.2.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2 WP 2.2.3
Wnioskodawca określił grupy docelowe	Preferowane będą operacje, których efekty będą bezpośrednio oddziaływać na zdefiniowane w LSR grupy defaworyzowane młodzież do 25 r.ż. oraz dorośli powyżej 50 r.ż.	Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy regionu podnosili obawy odnośnie do procesu odpływu młodzieży z obszaru LGD. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa był kolejnym elementem analizy demograficznej, który podnosili mieszkańcy LGD przybyli na spotkania konsultacyjne. W powiązaniu z odpływem młodzieży, nie tylko do aglomeracji miejskich, ale także za granicę, w perspektywie najbliższych lat może doprowadzić to do całkowitej zmiany obrazu demograficznego obszaru objętego LSR. Zatrzymanie młodych w świetle przeprowadzonych własnych badań ankietowych i wniosków z konsultacji społecznych winno stać się głównym celem rozwoju lokalnego.	WO2.0.1 WO 2.0.2 WO 2.0.3 WR 2.1 WR 2.2.1 WR 2.2.2 WP 2.1.1 WP 2.1.2 WP 2.2.1 WP 2.2.2 WP 2.2.3
Wnioskodawca korzystał z	Preferowani będą wnioskodawcy, którzy		Wskaźnik LGD

doradztwa w biurze LGD	korzystali z doradztwa pracowników Biura LGD.		
CEL OGÓLNY 3	**POBUDZANIE I ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI MIESZKAŃCÓW ZIELONEGO SZLAKU NIZINY MAZOWIECKIEJ**		
Lokalne kryteria wyboru	**Definicja/doprecyzowanie kryteriów**	**Powiązanie z diagnozą**	**Wskaźniki do których odnosi się kryterium**
Ukierunkowanie na zaspokojenie potrzeb grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy	Kryterium promujące wnioskodawców, którzy są definiowani w grupie defaworyzowanych bezrobotnych	Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy regionu podnosili obawy odnośnie do procesu odpływu młodzieży z obszaru LGD. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa był kolejnym elementem analizy demograficznej, który podnosili mieszkańcy LGD przybyli na spotkania konsultacyjne. W powiązaniu z odpływem młodzieży, nie tylko do aglomeracji miejskich, ale także za granicę, w perspektywie najbliższych lat może doprowadzić to do całkowitej zmiany obrazu demograficznego obszaru objętego LSR. Zatrzymanie młodych w świetle przeprowadzonych własnych badań ankietowych i wniosków z konsultacji społecznych winno stać się głównym celem rozwoju lokalnego. Niezwykle istotny z punktu widzenia całej LSR jest pogarszająca się sytuacja w obszarze bezrobocia. Stopa bezrobocia z roku na rok była coraz wyższa. Co prawda w 2013 roku zauważalna jest tendencja do wyhamowania trendu, polegającego na pogarszaniu się sytuacji w omawianym zakresie, jednak znacząca poprawa sytuacji nastąpiła dopiero w 2014 roku. Bezrobocie zasługuje zatem z pewnością na szczególną uwagę przy konstruowaniu celów i kryteriów LSR.	WO 3.0.2 WR 3.1 WR 3.2.1 WR 3.2.2 WP 3.1 WP 3.2
Grupy defaworyzowane zatrudnione w przedsiębiorstwie	Preferowani będą wnioskodawcy, którzy zatrudniają osoby ze zdefiniowanych w LSR grupy defaworyzowanych (młodzież do 25 r.ż. oraz dorośli powyżej 50 r.ż.)		WO 3.0.2 WR 3.1 WR 3.2.1 WR 3.2.2 WP 3.1 WP 3.2
Liczba nowoutworzonych miejsc pracy	Preferowane będą operacje, które zakładają utworzenie więcej niż 1 miejsca pracy.		WO 3.0.1 WO 3.0.2 WR 3.1 WR 3.2.1 WR 3.2.2 WP 3.1 WP 3.2
Różnorodność prowadzonej branży	Preferowane będą operacje, które zakładają dywersyfikację prowadzonej działalności, która spowoduje pojawianie się nowych branż na terenie LGD.	Obszar funkcjonowania LGD ZSNM ma charakter typowo rolniczy. Położony jest na terenie Zielonych Płuc Polski i w związku z tym (a także sprzyjającymi warunkami glebowymi), występują tutaj dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Towarzyszy temu modernizacja przetwórstwa rolno – spożywczego, z umiarkowanym wzrostem tego sektora. Istotnym sektorem lokalnej gospodarki staje się również turystyka. Trend ten potwierdzają mieszkańcy, którzy upatrują w nim szansy na intensyfikację rozwoju lokalnej gospodarki. Obszar objęty zasięgiem LSR jest obszarem typowo rolniczym, przy jednoczesnym niewielkim zróżnicowaniu pozostałej działalności gospodarczej. Podstawową branżą gospodarczą jest tutaj rolnictwo, jest to dominująca branża gospodarki. Jednym z efektów takiej struktury gospodarki jest jej silne narażenie na zmiany stabilności koniunktury. Jak wiadomo szczególnie boleśnie odczuwa to sektor rolnictwa. Fakt ten podkreślany był przez uczestników konsultacji społecznych, którzy w procesie przygotowania LSR często wskazywali tego typu problem.	WO 3.0.1 WO 3.0.2 WR 3.1 WR 3.2.1 WR 3.2.2 WP 3.1 WP 3.2
Poziom wykorzystania lokalnych zasobów	Preferuje się operacje wykorzystujące lokalne zasoby: • materialne, • ludzkie, • lokalną infrastrukturę.		WO 3.0.1 WO 3.0.2 WR 3.1 WR 3.2.1 WR 3.2.2 WP 3.1 WP 3.2
Innowacyjność	Innowacja produktowa – dotyczy produktów/usług nowych lub udoskonalanych. Innowacja procesowa (technologiczna) – zmiana w stosowanych w przedsiębiorstwie metodach wytwarzania produktów/świadczenia usług a także w sposobach docierania do odbiorców.		WO 3.0.1 WO 3.0.2 WR 3.1 WR 3.2.1 WR 3.2.2 WP 3.1 WP 3.2
Zintegrowanie branż	Preferowane będą operacje, w realizację których zaangażowane będą trzy branże: rolnictwo, turystyka oraz		WO 3.0.1 WO 3.0.2 WR 3.1

	IT. Jednoczesne zaangażowanie tych wszystkich trzech obszarów gospodarki poprzez efekt synergii przyczyni się do podniesienia konkurencyjności obszaru planowanego objęciem LSR, przy maksymalnym wykorzystaniu jego tradycyjnego potencjału (rolnictwo, turystyka), wzmocnionego oddziaływaniem elementów innowacyjnych,	W działach handel, naprawa samochodów, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja znajduje zatrudnienie około 11% mieszkańców LGD, natomiast w działalności finansowej, ubezpieczeniowej oraz na rynku nieruchomości około 1%. W sekcji pozostałe usługi pracuje 20,6% ludności aktywnej zawodowo. Z punktu widzenia potencjalnego turysty pozyskanie informacji odnośnie do oferty turystycznej, atrakcji przyrodniczych czy bazy noclegowej stanowi istotny problem. Co więcej, z tego punktu widzenia, w świetle opinii mieszkańców obszaru LGD ZSNM, uzyskanych w trakcie spotkań konsultacyjnych oraz przy pomocy badania ankietowego problemem jest również samo pozyskanie rzetelnej i całościowej informacji na ten temat. Spójny przekaz promocyjne nie istnieje nie tylko w tradycyjnych mediach, nie ma go także w przestrzeni wirtualnej, tak istotnej przecież w życiu przede wszystkim młodzieży. Ludzie młodszego pokolenia, prowadzący aktywny tryb życia i szukający kontaktu z nieskażoną naturą zostali zidentyfikowani jako potencjalni turyści korzystający z dobrodziejstw przyrodniczych obszaru LGD. W związku z powyższym lokalni liderzy zdają sobie sprawę, iż wzrost znaczenia nowoczesnych technologii, szczególnie Internetu, w procesie pozyskiwania informacji na temat oferty turystycznej czy kulturalnej, powinien w dużej mierze determinować kierunki, jakość i rodzaj przekazu informacyjnego w powyższym obszarze.	WR 3.2.1 WR 3.2.2 WP 3.1 WP 3.2
Wykorzystanie znaku promocyjnego LGD	Wnioskodawca zamierza wykorzystywać logotypy LGD przynajmniej w obowiązkowych formach informowania o przyznanej dotacji		Wskaźnik LGD
Wnioskodawca korzystał z doradztwa w biurze LGD	Preferowani będą wnioskodawcy, którzy korzystali z doradztwa pracowników Biura LGD.		Wskaźnik LGD

Źródło: opracowanie własne.

6.3. Innowacyjność celów LSR

Kryterium innowacyjności ustalono dla celu ogólnego 2, celu szczegółowego 2.2. Jest to ocena innowacyjności w zakresie metod aktywizacji społeczności lokalnej oraz w zakresie zaplanowanych metod edukacyjnych.

Innowacyjność w zakresie metod aktywizacji społeczności lokalnej polega na działaniu uczestników operacji, zapewniającym większą i lepszą jakość przyswajanej wiedzy w stosunku do metod nieinspirujących do działania lub czyniących to w niewielkim stopniu. Wybór metody aktywizacji społecznej zależy od celów operacji, określonej grupy docelowej oraz bazy dydaktycznej wnioskodawcy. Przykładem innowacyjności w zakresie metod aktywizacji może być połączenie edukacji ekologicznej z aktywnym uczestnictwem mieszkańców w poznawaniu walorów przyrodniczych obszaru oraz wykonywaniu określonych czynności z tym związanych (np. akcja Sprzątanie Świata z elementami edukacyjnymi nt. segregacji odpadów).

Innowacyjność w zakresie metod edukacyjnych prowadzić ma do m.in.:

- zwiększenia skuteczności uczenia się uczestników operacji,

- możliwości motywowania uczestników operacji do działania,
- możliwości rozwijania twórczego myślenia, kreatywności oraz integracji uczestników operacji,
- umiejętności współpracy i komunikacji uczestników,

Innowacyjne metody edukacyjne mają w rezultacie oddziaływać przez dłuższy czas na uczestników niż tylko w okresie realizacji operacji. Uczestnicy, poprzez zastosowanie tych metod będą zmieniać swoje postawy, przyzwyczajenia lub nabędą umiejętności, które stanowić będą wartość dodaną operacji. Przykładem dla innowacyjnej metody edukacyjnej jest zapoznanie uczestników operacji z atrakcyjnością krajobrazu LGD poprzez metodę fotografii. Uczestnicy nabędą wiedzę oraz poznają zasady fotografowania i obserwowania przyrody. Na zakończenie realizacji projektu organizowana jest wystawa prac fotograficznych dla mieszkańców obszaru LSR.

Kryterium innowacyjności ustalone dla celu ogólnego 3, celu szczegółowego 3.1. będzie oceniać innowacyjność produktową i procesową.

Innowacja produktowa – polega na wprowadzeniu nowych produktów/usług lub udoskonaleniu produktów/ usług już istniejących.

Nowy produkt w przedsiębiorstwie to produkt, który swoimi cechami lub przeznaczeniem znacząco różni się od produktów dotychczas wytwarzanych lub oferowanych przez przedsiębiorstwo. Różnice mogą występować w:

a) cechach nowego produktu- produkt może być taki sam jak wcześniej oferowane produkty ale musi różnić się znacząco cechami fizycznymi lub parametrami,
b) przeznaczeniu nowego produktu- nowy produkt może mieć inne przeznaczenie i ma wpływ na rozszerzenie oferty przedsiębiorstwa.

Udoskonalony produkt - to produkt/usługa, które zostały zmodyfikowane w celu zwiększenia kręgu odbiorców, dostosowania do nowych wymogów rynku, zwiększenia sprzedaży. Innowacja musi objąć znaczące ulepszenie parametrów technicznych, komponentów, materiałów, funkcjonalności.

Innowacja procesowa (technologiczna) – zmiana w stosowanych w przedsiębiorstwie metodach wytwarzania produktów/świadczenia usług a także w sposobach docierania do odbiorców. Można dokonywać zmiany w urządzeniach lub procesie ich wytwarzania (usług lub produktów). Celem jest zwiększenie efektywności produkcji/świadczenia usług.

6.4. Zasady w zakresie ustalania kwoty wsparcia dla operacji

Ustalenie kwoty wsparcia odbywa się na podstawie Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (dalej rozporządzenie LSR), oraz na podstawie wytycznych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 1/1/2015 w zakresie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez lokalne grupy działania zadań związanych z realizacją strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020". Ustalenie kwoty wsparcia odbywa się przez:

1) zastosowanie wskazanej w LSR intensywności pomocy określonej dla danej grupy beneficjentów w granicach określonych przepisami §18 rozporządzenia LSR,
2) zastosowania odpowiedniej wskazanej w LSR wartości premii, w granicach określonych przepisami §16 rozporządzenia LSR,
3) zastosowanie wskazanej w LSR lub ogłoszeniu o naborze wniosków maksymalnej kwoty pomocy, w granicach określonych przepisami §15 rozporządzenia LSR,
4) weryfikację kosztów kwalifikowalnych operacji i ewentualne wyłączenie kosztów uznanych za niekwalifikowalne.

Zgodnie z powyższymi wytycznymi LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej przyjmuje w Lokalnej Strategii Rozwoju następujące, szczegółowe zasady ustalania kwoty wsparcia:

a) minimalna całkowita wartość operacji wynosi nie mniej niż 50 tys. złotych (§4, ust. 6 rozporządzenia LSR),
b) pomoc jest przyznawana do wysokości limitu 300 tys. złotych na jednego beneficjenta (§15, ust. 1 rozporządzenia LSR) z wyjątkiem sytuacji, w których:

a. beneficjent jest jednostką sektora finansów publicznych – wówczas powyższy limit nie dotyczy (§15, ust. 6 rozporządzenia LSR),
b. pomoc przyznawana jest na operację w zakresie określonym w §2 ust.1 pkt 2 lit. a, tzn. na podejmowanie działalności gospodarczej, na którą limit wynosi:
   i. standardowo 50 tys. złotych (LGD po wielokrotnych dyskusjach i konsultacjach zdecydowało się ograniczyć w LSR limit środków na podejmowanie działalności gospodarczej (§16 rozporządzenia LSR) z uwagi na uwarunkowania regionalne związane z dofinansowaniem podobnych operacji, tj.: z PUP na podobną operację można otrzymać wsparcie w wysokości przeciętnie 22 tys. złotych),
   ii. 70 tys. złotych w przypadku, kiedy zgłoszona do dofinansowania operacja zakładać będzie integrację trzech istotnych z punktu widzenia rozwoju LGD ZSNM branż, tj. rolniczej, turystycznej i IT,
c. pomoc przyznawana jest na operację w zakresie określonym w §2 ust.1 pkt 2 lit.c, tzn. na rozwijanie działalności gospodarczej, maksymalna kwota wsparcia wynosi 100 tys. złotych (również w tym wypadku LGD zdecydowała się ograniczyć kwotę wsparcia dla tego rodzaju operacji, z uwagi na ograniczoność środków przewidzianych na realizację LSR, założono, iż ograniczenie kwoty wsparcia pozwoli przyznać pomoc większej liczbie podmiotów, a tym samym osiągnąć lepsze wskaźniki rezultatu),

c) pomoc na operację w zakresie innym niż określony w §2 ust.1 pkt 2 lit.a, przyznawana jest w formie refundacji kosztów kwalifikowalnych, w wysokości nie wyższej niż (§18 rozporządzenia LSR):
   a. 70% kosztów kwalifikowanych – w przypadku podmiotu wykonującego działalność gospodarczą, do której stosuje się przepisy ustawy z dnia 2 lipca 2004r. o swobodzie działalności gospodarczej,
   b. 63,63% kosztów kwalifikowalnych w przypadku jednostki sektora finansów publicznych,
   c. 90% w przypadku pozostałych podmiotów (LGD zdecydowała się ograniczyć poziom wsparcia dla sektora społecznego, wychodząc z założenia, że choćby minimalne zaangażowanie środków własnych wnioskodawcy w realizację operacji powoduje jego lepszą mobilizację w zakresie wywiązywania się z podpisanej umowy o wsparcie),

d) pomoc na operację w zakresie określonym w §2 ust.1 pkt 2 lit.a, przyznawana jest w formie premii w wysokości 100% wartości operacji (§16, §18 rozporządzenia LSR).

LGD będzie premiowała (w zakresie określony w §2 ust.1 pkt 2 lit.c) operacje, w których wkład własny wnioskodawcy przekracza intensywność pomocy określoną w LSR.

LGD ustala ostateczną kwotę wsparcia w wyniku weryfikacji kwalifikowalności kosztów wskazanych we wniosku. W przypadku stwierdzenia nie kwalifikowalności danego kosztu kwota pomocy ulega odpowiedniemu zmniejszeniu.

6.5. Projekt współpracy

LSR obszaru LGD ZSNM początkowo przewidywał realizację jednego projektu współpracy. Jednak podczas realizacji projektu współpracy, pojawiły się nowe możliwości jego kontynuacji w rozszerzonej formule. Zarówno pierwszy, jak i drugi projekt współpracy jest projektem międzynarodowym realizowanym we współpracy z Lokalną Grupą Działania „Morawskie Wrota" oraz Lokalnymi Grupami Działania z Rumuni. Projekt ten skupia się wokół tematów związanych z ochroną środowiska, ekologią oraz wykorzystaniem walorów przyrodniczych obszaru LGD ZSNM. Projekt współpracy odpowiada na potrzeby określone w diagnozie obszaru oraz analizie SWOT w zakresie troski mieszkańców o ochronę środowiska naturalnego oraz obszaru LGD zdefiniowanego jako Zielone Płuca Polski. Ponadto projekt jest odpowiedzią na potrzebę aktywizacji i integracji mieszkańców obszaru LSR.

Pierwszy projekt współpracy o akronimie EPOCA przyczyni się do realizacji drugiego celu ogólnego LSR „Rozwój i wspieranie aktywności, integracji społecznej i współpracy międzypokoleniowej mieszkańców LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych, szczególnie w zakresie przeciwdziałania pogorszeniu stanu środowiska naturalnego" w obszarze celu szczegółowego 2.2. „Podnoszenie poziomu kompetencji mieszkańców obszaru LGD w tym z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu". Natomiast drugi z planowanych projektów współpracy, oprócz tego, że także przyczyni się do realizacji celu ogólnego numer dwa, wpisuje się jeszcze w cel ogólny numer jeden tj. „Zrównoważony rozwój obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w oparciu o jego walory

przyrodnicze oraz dziedzictwo historyczne i kulturowe" oraz odnosi się do zdiagnozowanych problemów w obszarze walorów turystycznych i przyczyni się do rozwoju oferty turystycznej i promocji obszaru LSR.
W związku z powyższym cele ogólne obu projektów przedstawiają się następująco:

Celem ogólnym pierwszego projektu współpracy jest podniesienie świadomości mieszkańców obszaru na temat ochrony środowiska poprzez organizację wydarzeń promocyjnych i edukacyjnych.

Celem ogólnym drugiego projektu współpracy jest podniesienie świadomości mieszkańców obszaru na temat ochrony środowiska poprzez organizację wydarzeń promocyjnych i edukacyjnych oraz promocja obszaru LSR pod kątem jego walorów turystycznych i rekreacyjnych poprzez upowszechnianie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa i aktywizację mieszkańców.

Cele szczegółowe projektu numer jeden:

- upowszechnianie szerokiej wiedzy na temat zmian klimatu i zagrożeń z nich wynikających,
- inspirowanie i zachęcanie mieszkańców do poszerzania wiedzy na tematy ekologiczne,
- zwrócenie uwagi na problemy klimatyczne na świecie,
- zbieranie opinii i pomysłów,
- wykształcenie umiejętności obserwacji otaczającego nas świata.

Cele szczegółowe projektu numer dwa :

- upowszechnianie szerokiej wiedzy na temat zmian klimatu i zagrożeń z nich wynikających,
- inspirowanie i zachęcanie mieszkańców do poszerzania wiedzy na tematy ekologiczne,
- zwrócenie uwagi na problemy klimatyczne na świecie,
- zbieranie opinii i pomysłów,
- wykształcenie umiejętności obserwacji otaczającego nas świata.
- Pokazanie, jak można wykorzystać walory krajobrazowe i przyrodnicze
- Ujednolicenie wspólnej dla całego obszaru oferty turystycznej
- Podniesienie poziomu zaangażowania inicjatyw obywatelskich poprzez udział w różnego rodzaju wydarzeniach adresowanych do mieszkańców
- Promocja obszaru LGD

Partner projektu: LGD, która w celach LSR wskazuje na walory środowiska naturalnego oraz znaczenie ochrony przyrody, a także na promocję i rozwój turystyczny obszaru.
Opis planowanych projektów: Projekt współpracy numer 1 oraz numer 2 polegać będzie na upowszechnianiu możliwości i korzyści wynikających z zastosowania różnych metod ochrony środowiska naturalnego, takich jak odnawialne źródła energii, zastosowanie proekologicznych rozwiązań w gospodarstwach rolnych i przedsiębiorstwach czy segregacja odpadów. Ważnym elementem projektu będzie podnoszenie świadomości mieszkańców obszaru na temat ochrony środowiska w trakcie wydarzeń promocyjnych i edukacyjnych. Partnerzy współpracując ze sobą, organizując wspólne przedsięwzięcia oraz wymieniając się wiedzą i doświadczeniem w tym zakresie, dotrą do znacznej liczby mieszkańców, do lepszej promocji OZE, znaczenia segregacji odpadów oraz do zaangażowania młodzieży w działania proekologiczne. Dodatkowo w projekcie numer 2, który będzie stanowił niejako kontynuację pierwszego projektu uwzględnione zostaną zagadnienia związane z promocją obszaru, wykorzystaniem jego potencjału związanego z turystyką i upowszechnianiem informacji na tematy związane z lokalnymi zasobami przyrodniczymi, kulturowymi i historycznymi.
Pierwszy projekt współpracy pn. "Ochrona środowiska: naszą wspólną aspiracją - EPOCA" po angielsku "Environmental protection - our common aspiration" stąd akronim EPOCA oraz drugi projekt współpracy pn. "Nasze środowisko - nasza przyszłość (MN-VN)" po rumuńsku "Mediul nostru - viitorul nostru" stąd akronim MN-VN, zakłada współpracę w zakresie promocji dziedzictwa przyrodniczego, edukacji ekologicznej i ekoturystyki, a także wzajemnej wymiany doświadczeń. Partnerzy zakładają realizację wspólnych zadań do których należą min.:
1. Promocja projektu, obejmująca zaprojektowanie wspólnego LOGO, wspólny FANPAGE dla projektu, utworzenie podstrony informacyjnej dla projektu zawierającej informacje o projekcie i dobre praktyki w zakresie projektu współpracy z obszaru wszystkich partnerów. Każdy polski partner będzie na bieżąco uzupełniał tą stronę. Planuje się również zakup gadżetów ekologicznych np.: torby na zakupy, nasiona roślin miododajnych, notesy z makulatury dla uczestników warsztatów oraz innych działań projektowych ze wspólnym LOGO projektu EPOCA oraz zakup gadżetów ekologicznych np.: butelki na wodę z wymiennymi

filtrami, domki dla owadów oraz breloczki odpowiednio oznakowane logotypami projektu, przeznaczone dla uczestników projektu MN-VN. Zostaną podjęte działania informacyjne takie jak: jako reklama on-line działań projektowych.
2. Sesje informacyjne promujące zagadnienia ochrony środowiska, zmian klimatycznych, lokalnych zasobów przyrodniczych: w formie warsztatów, prelekcji, wystaw i spotkań informacyjnych dla mieszkańców, w tym młodzieży z uwzględnieniem zagadnień najbardziej istotnych dla danej LGD, z udziałem lokalnych stowarzyszeń, szkół i instytucji. Jedną z form aktywizowania całej społeczności będą nagrody dla uczestników projektu. Zakłada się, że nagrody będą miały charakter rzeczowy oraz udziału w wyjazdach studyjnych.
3. Konkurs na film promujący postawy proekologiczne (film na Youtube) dla młodzieży w ramach projektu EPOCA. Zostanie ogłoszony we wszystkich LGD. Każde LGD przeprowadzi konkurs na swoim terenie, nagradzając swoich uczestników, typując do rywalizacji międzynarodowej najlepsze prace, co najmniej 5 filmów z obszaru LGD zamieszonych na stronie projektu na kanale YOUTUBE,
4. Wyjazdy studyjne: jedno z najważniejszych zadań mające na celu wymianę doświadczeń i poznanie dobrych praktyk z terytoriów partnerskich LGD. Wyjazdy mają mieć charakter edukacyjny, wymiany doświadczeń, poszukiwania innowacyjnych koncepcji energetycznych. Wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców będzie przyczyniał się do stopniowego oddziaływania na obszar LGD poprzez promocję technologii przyjaznych środowisku
5. Inwentaryzacja zasobów środowiska naturalnego, w ramach projektu EPOCA ,na terytorium LGD w postaci nagrania filmów promujących cenne zasoby przyrodnicze, filmy będą prezentowane w internecie, jako wizytówka obszaru i promocja zasobów.
6. Opracowanie aplikacji na telefony komórkowe z uwzględnieniem lokalnych obiektów dziedzictwa przyrodniczego w ramach projektu EPOCA oraz rozbudowa aplikacji na telefony komórkowe, w ramach drugiego projektu, o nowe moduły z uwzględnieniem nowych tras turystycznych i lokalnych obiektów dziedzictwa kulturowego .
7.Wspólna promocja terytorium i jego atrakcji turystycznych obejmująca szereg działań w ramach drugiego projektu współpracy, zaś zasadniczy temat będzie przedmiotem forum dyskusyjnego na zakończenie projektu z udziałem wszystkich grup. Oprócz tego będzie przygotowana gra terenowa, która będzie zachęcała do odwiedzania atrakcji turystycznych regionu a także wydana broszura informacyjna o projekcie. Na podsumowanie wszystkich działań zostanie zorganizowane przedsięwzięcie rekreacyjne w formie Rajdu Rowerowego lub Biegu .

Konkursy, wizyty studyjne i imprezy promocyjne w obu projektach będą adresowane do wszystkich mieszkańców obszaru (wszystkich sektorów).

Wskaźniki produktu zostały sprecyzowane zgodnie z obowiązkowymi wskaźnikami dla tego działania w PROW 2014-2020, zamieszczonymi w Wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 5/3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów wiejskich na lata 2014-2020 z dnia 18 sierpnia 2017 roku.

Określone wskaźniki są adekwatne do zakresu realizacji operacji tj. liczba zrealizowanych projektów współpracy oraz liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy.

Operacja zakłada osiągnięcie wskaźników rezultatu takich jak liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych oraz liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby.

Środki przewidziane w budżecie na poddziałanie 19.3 Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania zostały pierwotnie ustalone na poziomie 2 % wysokości środków określonych w umowie ramowej na poddziałanie 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność, jednak LGD po dokonaniu analizy potrzeb zdecydowała się ubiegać o podwyższenie tego limitu do 100.000 €, co stanowi ponad 5 % wszystkich środków budżetu LSR na poddziałanie 19.2, w związku z czym dokonano stosownych zmian w LSR.

ROZDZIAŁ VII

PLAN DZIAŁANIA

Plan działania LGD został ściśle powiązany z logiką realizacji LSR opisaną w rozdziale V Cele i wskaźniki. Plan działania sporządzony został dla każdego celu ogólnego z osobna.

Plan zawiera szczegółowe wskazania harmonogramu osiągania poszczególnych wskaźników produktu. Mierzenie wskaźników produktu zakładane jest po zrealizowaniu operacji, zaś wskaźniki rezultatu osiągane będą w okresie realizacji LSR. Dla każdego celu szczegółowego określono budżet finansowy. Plan działania zakłada, że wskaźniki produktu będą osiągane bezpośrednio po zrealizowaniu operacji i nie później niż 2 lata od dnia podpisania umowy o dofinasowanie w przypadku realizacji operacji jednoetapowych. Osiąganie wskaźników rezultatu i oddziaływania nastąpi w dłuższym okresie, jednak nie później niż do 2023 roku. Niektóre wskaźniki będą realizowane etapowo, z uwagi na zaplanowanie realizacji przedsięwzięć w określonych odstępach czasowych.

Wszystkie wskaźniki osiągane będą za pomocą środków PROW 2014-2020. Wartości docelowe wskaźników zostały określne proporcjonalnie do planowanej wielkości zaangażowania środków PROW 2014-2020.

Kluczowe efekty strategii osiągane będą zgodnie z planem działania. Ponadto w planie działania ujęto wskaźniki zaplanowane na realizację przez LGD zadań wynikających z animowania/aktywizacji społeczności lokalnej, projekt współpracy oraz koszty bieżące.

Ponadto w planie działania sformułowano cele i wskaźniki dla działań LGD związane z kosztami bieżącymi i aktywizacją/animacją oraz dla projektu współpracy.

Szczegółowe informacje odnośnie planu działania zawiera załącznik nr 3 do niniejszej strategii.

ROZDZIAŁ VIII
BUDŻET LSR

8.1. Ogólna charakterystyka budżetu LSR

Zaplanowany budżet na poszczególne zakresy wsparcia w ramach LSR opiera się o założenia finansowe przewidziane dla LGD, korzystających ze środków jednego funduszu EFRROW w ramach PROW 2014-2020.

Tab. 20. Wysokość wsparcia finansowego EFRROW w ramach poszczególnych poddziałań

Zakres wsparcia	PROW 2014-2020 (€)
Realizacja LSR (art.35 ust.1 lit.b rozporządzenia 1303/2013)*	**1 922 000,00** €
Koszty bieżące (art.35 ust.1 lit.d rozporządzenia 1303/2013)	**287 640,00** €
Współpraca (art.35 ust.1 lit.c rozporządzenia 1303/2013)	100 000,00 €
Aktywizacja (art.35 ust.1 lit.e rozporządzenia 1303/2013)	72 500,00 €
Razem	**2 382 140,00** €

Źródło: opracowanie własne.
*kwota budżetu LSR z uwzględnieniem zwiększonych środków .

Środki zaplanowane na realizację LSR oszacowano na podstawie regulaminu na wybór LSR. Wskazana kwota zawiera wkład EFRROW, budżetu państwa oraz wkład publiczny jednostek sektora finansów publicznych, zgodnie z tabelą „Plan finansowy w zakresie działania 19.2 PROW 2014-2020".

Środki zaplanowane **na koszty bieżące** oszacowano na podstawie regulaminu na wybór LSR. Przewidziane w budżecie środki na koszty bieżące obejmują m.in. koszty wynagrodzeń, koszty utrzymania Biura LGD, koszty szkoleń dla pracowników LGD oraz organów Stowarzyszenia, w tym Rady, koszty ewaluacji, koszty podróży służbowych.

Środki przewidziane **na aktywizację/animację** zostały wydzielone z limitu środków na działanie koszty bieżące w taki sposób, że w kosztach wynagrodzeń pracowników biura, diet i delegacji oraz opłat za usługi telekomunikacyjne ustalono % udziału tych kosztów na działania aktywizacyjne. Ponadto oszacowano w ramach limitu środki na działania aktywizacyjne typu: zakup materiałów promocyjnych i informacyjnych, organizacja szkoleń, warsztatów, spotkań informacyjnych, prowadzenie strony internetowej, zgodnie z Planem komunikacji, opisanym w rozdziale IX.

Środki **na współpracę** oszacowano na poziomie około 5% wartości środków przewidzianych na LSR.

Tab. 21. Plan finansowy w zakresie działania 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	**783 258,36 €**	**447 698,50 €**		**1 230 956,86 €**
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	**439 710,24 €**		**251 332,9 €**	**691 043,14 €**
Razem	**1 222 968,60 €**	**447 698,50 €**	**251 332,9 €**	**1 922 000,00 €**

Źródło: opracowanie własne.

Zaplanowane środki na realizację celów LSR oraz przedsięwzięć, określonych w rozdziale V Cele i wskaźniki, są ze sobą **bezpośrednio powiązane**, co wykazano w tabeli Plan działania (Załącznik nr 3 do LSR) i przyczynią się do osiągnięcia zakładanych celów oraz określonych wskaźników. LGD określiła zasady premiowania projektów**, w których wkład własny wnioskodawcy przekracza intensywność pomocy określoną** w PROW 2014-2020 – patrz rozdział VI „Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania

kryteriów wyboru", co pozwoli na realizację przedsięwzięć na realną wartość LSR powiększoną o wartość wkładu własnego beneficjentów z sektora społecznego i gospodarczego.

8.2. Szczegółowy opis powiązań pomiędzy budżetem a celami

Na osiągnięcie **pierwszego celu ogólnego:** „Zrównoważony rozwój obszaru LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w oparciu o jego walory przyrodnicze oraz dziedzictwo historyczne i kulturowe", zaplanowano środki finansowe w kwocie 236 773,80 €, z czego:

- **na cel szczegółowy 1.1** „Poprawa stanu i rozwój infrastruktury turystycznej na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej oraz tworzenie, modernizacja i rozwój miejsc służących turystom i mieszkańcom w zakresie kultywowania lokalnych tradycji, kultury i historii", zaplanowano środki w kwocie 167 885,25 € . Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (106 825,39 €) oraz budżetu państwa (61 059,86 €);
- **na drugi cel szczegółowy 1.2** „Wspieranie przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i dziedzictwa obszaru LGD oraz promocja lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR", zaplanowano środki w kwocie 68 888,55 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (43 833,79 €) oraz budżetu państwa (25 054,76 €);

Na osiągnięcie **drugiego celu ogólnego:** „Rozwój i wspieranie aktywności, integracji społecznej i współpracy międzypokoleniowej mieszkańców LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej, z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych, szczególnie w zakresie przeciwdziałania pogorszeniu stanu środowiska naturalnego", zaplanowano środki finansowe w kwocie 691 043,14 €, z czego:

- na **pierwszy cel szczegółowy 2.1** „Budowa, modernizacja i rozwój obiektów oraz miejsc o ważnych funkcjach społecznych służących integracji mieszkańców, budowania potencjału społecznego i kształtowaniu postaw prozdrowotnych mieszkańców obszaru LSR" zaplanowano środki w kwocie 630 016,25 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (400 879,34 €) oraz wkładu własnego JST (229 136,91 €),
- na **drugi cel szczegółowy 2.2** „Podnoszenie poziomu kompetencji mieszkańców obszaru LGD w tym z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu" zaplanowano środki w kwocie 61 026,89 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (38 831,42 €) oraz wkładu własnego JST (22 195,47 €).

Na osiągnięcie **trzeciego celu ogólnego:** „Pobudzanie i rozwój przedsiębiorczości mieszkańców Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej" zaplanowano środki finansowe w kwocie 994 183,06 €, co wynosi ponad 50% całego budżetu LSR. z czego:

- na **pierwszy cel szczegółowy 3.1** „Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw na obszarze LSR poprzez dofinansowanie tworzenia nowych miejsc pracy" zaplanowano środki w kwocie 639 856,62 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (407 140,77 €) oraz budżetu państwa (232 715,85 €),
- na **drugi cel szczegółowy 3.2** „Wsparcie osób zakładających działalność gospodarczą ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych" zaplanowano środki w kwocie 354 326,44 €. Środki na realizację tego celu będą pochodzić z wkładu EFRROW (225 457,92 €) oraz budżetu państwa (128 868,52 €).

Suma środków przeznaczonych na osiągnięcie celów ogólnych, określonych w LSR wynosi 1 922 000,00€, z czego środki EFRROW zaplanowano na poziomie 1 222968,60 €, wkład własny beneficjentów będącymi jednostkami sektora finansów publicznych 251 332,90 € oraz środki z budżetu państwa w wysokości 447 698,50 €.

ROZDZIAŁ IX

PLAN KOMUNIKACJI

Cele statutowe LGD określone w Statucie Stowarzyszenia zakładają m.in. promocję obszaru LGD, mobilizowanie ludności do wzięcia udziału w procesie zrównoważonego rozwoju obszaru LGD, upowszechnianie i wymianę informacji o inicjatywach związanych z aktywizacją ludności na obszarze LGD, propagowanie działań na rzecz realizacji LSR w obszarze działań LGD, pozyskiwanie partnerów i źródeł finansowania LSR, w tym z programów pomocowych, podejmowanie inicjatyw i działań mających na celu wspieranie lokalnego rozwoju.

LGD opracowała „Plan Komunikacji" (załącznik nr 5 do LSR), aby możliwa była realizacja tych założeń, w sposób zaplanowany, systemowy oraz w oparciu o mierniki. W „Planie komunikacji" określono cele jego realizacji, związane głównie z informowaniem potencjalnych wnioskodawców o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania, typach operacji oraz informowanie społeczności lokalnej oraz osób odwiedzających obszar LGD o efektach wdrażania LSR.

Plan zakłada także działania na rzecz podnoszenia poziomu wiedzy kadr zaangażowanych we wdrażanie LSR, na rzecz poprawnej realizacji operacji dla beneficjentów LSR. LGD swoimi działaniami komunikacyjnymi zamierza dotrzeć do zidentyfikowanych grup docelowych oraz ogółu mieszkańców obszaru LGD.

W procesie informowania społeczności lokalnej o LSR, jej efektach oraz w zakresie promocji zasobów materialnych i ludzkich na obszarze LGD zaplanowano działania o charakterze: kampanii informacyjnej, wykorzystującej różne pola reklamy, spotkań szkoleniowo-informacyjnych z członkami Rady LGD czy z potencjalnymi wnioskodawcami, przygotowania i publikacji materiałów informacyjnych, współorganizacji punktów informacyjno-konsultacyjnych podczas imprez skupiających mieszkańców LGD. Zakłada się także świadczenie bezpośredniego doradztwa dla potencjalnych wnioskodawców i beneficjentów.

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację zadań jest biuro LGD. Pracownicy Biura LGD będą odpowiedzialni za organizacje zadań promocyjnych, szkoleniowych, doradczych i informacyjnych. Działania te będą wspierane także przez działanie członków Zarządu LGD oraz członków stowarzyszenia. Cele i wskaźniki dla działań komunikacyjnych zostały podzielone na dwie grupy. Jedną grupą są wskaźniki obowiązkowe dla działań animacyjnych dla PROW 2014-2020, drugą są wskaźniki pomocnicze, określające rodzaj podejmowanych działań aktywizacyjnych, które pozwolą LGD analizować i monitorować efektywność zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu w procesie autoewaluacji. Pozyskane dane będą wykorzystywane do aktualizacji LSR, procedur, czy też zmiany funkcjonowania poszczególnych organów LGD lub Biura LGD.

Środki przewidziane na realizację działań komunikacyjnych (**aktywizację/animację)** zostały wydzielone z limitu środków na działanie: „Koszty bieżące" w taki sposób, że w kosztach wynagrodzeń pracowników Biura, diet i delegacji oraz opłat za usługi telekomunikacyjne ustalono procent udziału tych kosztów na działania aktywizacyjne. Ponadto oszacowano w ramach limitu środki na działania aktywizacyjne typu: zakup materiałów promocyjnych i informacyjnych, organizacja szkoleń, warsztatów, spotkań informacyjnych, prowadzenie strony internetowej.

LGD podejmowane działania komunikacyjne będzie poddawać ewaluacji. Ponadto do Zarządu Województwa **będą składane s**prawozdania ze stopnia realizacji Planu komunikacyjnego w postaci sprawozdań okresowych i zbiorczych z realizacji działań w zakresie informowania i rozpowszechniania informacji o LSR.

ROZDZIAŁ X

ZINTEGROWANIE

W trakcie procesu opracowania Lokalnej Strategii Rozwoju poddano analizie liczne dokumenty i programy o charakterze strategicznym, odnoszące się do obszaru funkcjonowania LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej. Ich założenia i cele zostały uwzględnione podczas konstrukcji celów LSR. Podyktowane to było koniecznością wpisanie LSR w już funkcjonujące na terenie LGD strategie i programy rozwoju, poprzez ich uzupełnienie oraz wzmocnienie zaplanowanych w nich efektów. Dodatkowo analiza istniejących dokumentów podyktowana była chęcią zapobieżenia powielaniu i nakładaniu się operacji realizowanych w ramach poszczególnych dokumentów oraz zapewnienia zintegrowanego i komplementarnego charakteru LSR.

Lokalna Strategia Rozwoju opracowana dla obszaru funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej jest w pełni zgodna z nadrzędnymi dokumentami strategicznymi. W szczególności LSR wykazuje zgodność ze „Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze."[14] W powyższym dokumencie przyjęto trzy cele strategiczne:

1) Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii,
2) Poprawę dostępności i spójności terytorialnej regionu oraz kształtowanie ładu przestrzennego,
3) Poprawę jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.

W ramach pierwszego celu strategicznego rozwoju województwa mazowieckiego przewiduje się realizację celów szczegółowych, z których na uwagę w kontekście komplementarności z nimi LSR Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej zasługują w szczególności:

1) [9] Wspieranie rozwoju miast regionalnych i subregionalnych,
    a. [9.1] Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków regionalnych i subregionalnych,
    b. [9.2] Wzmocnienie znaczenia miast regionalnych i subregionalnych jako centrów społeczno-gospodarczych,
2) [11] Wzmacnianie potencjału rozwojowego i absorpcyjnego obszarów wiejskich.
    a. [11.4] Poprawa efektywności ekonomicznej i innowacyjności sektora rolnego, w tym poprzez rozwój rolnictwa ekologicznego,
    b. [11.6] Rozwój przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy.

Najwięcej przyszłych operacji realizowanych w ramach LSR wpisuje się w trzeci z celów strategicznych rozwoju województwa mazowieckiego, który zakłada wdrażanie działań w kierunku:

1) [18] Rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego;
    a. [18.4] Budowa społeczeństwa obywatelskiego i kształtowanie tożsamości regionalnej,
2) [19] Aktywizacji rezerw rynku pracy oraz działania na rzecz poprawy sytuacji demograficznej,
    a. [19.1] Aktywizacja zawodowa osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy, w tym osób wychowujących dzieci, niepełnosprawnych oraz absolwentów i osób w wieku 50+,
3) [21] Wzrost wykorzystania zasobów ludzkich poprzez zwiększenie mobilności zawodowej i przestrzennej,
    a. [21.2] Wspieranie postaw przedsiębiorczych oraz samozatrudnienia,
4) [22] Przeciwdziałania zjawisku wykluczenia społecznego, integracja społeczna,
    a. [22.1] Przeciwdziałanie bezrobociu i łagodzenie skutków bezrobocia,
    b. [22.2] Przeciwdziałanie marginalizacji społecznej osób niepełnosprawnych, starszych oraz w trudnej sytuacji życiowej,
    c. [22.3] Wspomaganie zadań mających na celu włączenie społeczne i przeciwdziałanie ubóstwu,
5) [24] Podnoszenia standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej,
    a. [24.1] Budowa i rozwój infrastruktury społecznej, w tym o zasięgu regionalnym,
    b. [24.2] Kształtowanie warunków sprzyjających aktywności fizycznej mieszkańców.

[14] Załącznik do Uchwały nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r., http://mbpr.pl/user_uploads/image/PRAWE_MENU/STRATEGIA%20ROZWOJU%20WOJEWODZTWA%20MAZOWIECKIEGO%20DO%20ROKU%202030/SRWM_do_2030.pdf (dostęp: 15.11.2015).

Uzupełnieniem powyższych celów strategicznych rozwoju województwa mazowieckiego są dwa ramowe cele strategiczne:

1) zapewnienie gospodarce zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska,
2) wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

W ramach pierwszego ramowego celu strategicznego realizowany będzie szereg działań, z których najważniejsze w kontekście realizacji LSR to: [27] Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zachowanie wysokich walorów środowiska. W ramach tego celu warto podkreślić działanie [27.6] Szerzenie świadomości ekologicznej.

W ramach drugiego ramowego celu strategicznego podejmowane będą różnorodne działania, z których na uwagę w kontekście zintegrowania LSR z innymi dokumentami strategicznymi zasługują w szczególności:

1) [32] Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu,
    a. [32.1] Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych),
    b. [32.2] Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych,
    c. [32.3] Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej),
    d. [32.4] Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej),
2) [33] Upowszechnienia kultury i twórczości,
    a. [33.2] Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu,
3) [36] Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej,
    a. [36.1] Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

Przedstawiona powyżej analiza wybranych, strategicznych celów i kierunków działań zawartych w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego oraz ich porównanie z siatką celów strategicznych i operacyjnych Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej dowodzi pełnej spójności LSR ze strategią rozwoju województwa. Oznacza to, że poprzez realizację LSR stowarzyszenie przyczyni się do osiągnięcia celów przewidzianych w strategii województwa.

Jeśli chodzi o dokumenty strategiczne poszczególnych gmin wchodzących w skład LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej należy zauważyć iż na chwilę obecną (listopad 2015) żadna z nich nie posiada aktualnej (uchwalonej) strategii rozwoju. Zatem nie jest możliwe ukazanie zgodności LSR z aktualnymi dokumentami strategicznymi na poziomie gminy. Połowa z JST wchodzących w skład LGD (Różan, Maków Mazowiecki, Sypniewo i Krasnosielc) jest w trakcie opracowania lub aktualizacji swoich strategii. Włodarze tych jednostek wskazują, iż zasadniczo projektowane dokumenty będą kontynuowały kierunki rozwojowe podjęte w strategiach obowiązujących w poprzednim okresie programowania. Wskazuje się zatem takie cele strategiczne jak rozwój przedsiębiorczości i turystyki, rozwój infrastruktury społecznej oraz aktywizację społeczeństwa. Cele te są jak najbardziej zgodne z tymi wyznaczonymi w LSR.

Innym rodzajem dokumentów o charakterze strategicznym, których cele pokrywają się częściowo z LSR są gminne strategie integracji i rozwiązywania problemów społecznych. W poprzedniej perspektywie finansowej wszystkie JST wchodzące w skład LGD posiadały tego typu dokumenty. Obecnie aktualne strategie integracji obowiązują w czterech podmiotach: Czerwonce, Różanie, Młynarzach oraz Krasnosielcu. Ich cele strategiczne i szczegółowe są komplementarne względem opracowywanej LSR.

W kontekście komplementarności z LSR na szczególną uwagę zasługuje kilka grup celów strategicznych i towarzyszących im celów szczegółowych. Pierwsza grupa dotyczy obszaru rynku pracy. Obszar ten obecny jest w strategiach wszystkich podmiotów jako:

1) Cel strategiczny 1 (Czerwonka): Zwiększenie szans na podjęcie pracy zawodowej i przeciwdziałanie negatywnym skutkom społecznym wynikającym z bezrobocia w rodzinie;
    a. Cele szczegółowe: Inicjowanie i wspieranie środowiskowych form wsparcia dla bezrobotnych,
    b. Wspieranie osób w uruchomieniu własnej działalności gospodarczej.
2) Cel podstawowy nr 1 (Młynarze) – Przeciwdziałanie bezrobociu i wykluczeniu społecznemu
    a. Cele szczegółowe: Ograniczenie bezrobocia osób w wieku mobilnym,

b. Tworzenie nowych miejsc pracy,

3) II cel szczegółowy (Krasnosielc) – Integracja zawodowa osób bezrobotnych, łagodzenie skutków bezrobocia i aktywizacja lokalnego rynku pracy,
4) Cel strategiczny 4 (Różan) – Rozwijanie aktywnej polityki rynku pracy w zakresie działań objętych pomocą społeczną, wspieranej przez realizację selektywnych i regionalnych programów,
    a. Cele operacyjne: (1) Podniesienie wiedzy i świadomości dotyczącej rynku pracy poprzez wzmocnienie dialogu społecznego i partnerstwa na rynku pracy,
    b. (2) Łagodzenie społecznych skutków długotrwałego bezrobocia i przeciwdziałanie dyskryminacji na rynku pracy,
    c. (3) Podniesienie poziomu aktywizacji społeczno-zawodowej osób bezrobotnych świadczeniobiorców pomocy społecznej.

Druga grupa celów strategicznych, na którą należy zwrócić uwagę w kontekście komplementarności LSR z innymi dokumentami strategicznymi dotyczy pozostałych problemów społeczności lokalnej. Wśród celów, z względem których komplementarne będą operacje realizowane w ramach LSR warto podkreślić:

1) Cel strategiczny 5 (Czerwonka) – Wzmacnianie zdolności grup i społeczności lokalnych do samodzielnego rozwiązania własnych problemów,
    a. Cele szczegółowe: Inicjowanie integracji społeczności lokalnej,
    b. Diagnozowanie potrzeb i problemów społeczności lokalnych,
    c. Wspomaganie inicjatyw społecznych i inspirowanie rozwoju idei samopomocy,
2) Cel podstawowy nr 3 (Młynarze) – podniesienie zasobów ludzkich,
    a. Cele szczegółowe.: Podejmowania działań służących promocji aktywnego i zdrowego trybu życia,
    b. Rozwijanie umiejętności pozwalających młodzieży na pewne poruszanie się po rynku pracy,
3) I Cel strategiczny (Krasnosielc) – Zintegrowana polityka społeczna,
    a. I cel szczegółowy: Zwiększenie wykorzystania środków i zasobów na cele społeczne,
4) III Cel strategiczny (Krasnosielc) – Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego,
    a. IV cel szczegółowy: Budowanie szerokiego partnerstwa społecznego
5) IV Cel strategiczny (Krasnosielc) – Integracja społeczna i zawodowa
    a. II cel szczegółowy: Integracja zawodowa osób bezrobotnych, łagodzenie skutków bezrobocia i aktywizacja lokalnego rynku pracy.

Pięć JST wchodzące w skład LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej (Szelków, Płoniawy-Bramura, Maków Mazowiecki, Czerwonka, Krasnosielc) posiadają aktualne programy współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Jako że LGD stanowi wielosektorowe partnerstwo, do którego zaliczają się także organizacje pozarządowe, oraz z uwagi na fakt, iż powyższe programy budowane są z wykorzystaniem metod partycypacyjnych warto przeanalizować cele w nich zawarte. W zasadzie strategiczny cel poszczególnych programów we wszystkich przypadkach jest podobny i dotyczy budowania i umacniania partnerstwa pomiędzy samorządem a organizacjami pozarządowymi, podnoszenia skuteczności i efektywności działań podejmowanych w sferze zadań publicznych oraz poprawy jakości życia mieszkańców, poprzez coraz lepsze zaspokajanie ich potrzeb społecznych. Cele LSR doskonale wpisują się zatem w programy współpracy JST z organizacjami pozarządowymi uzupełniając je i w obliczu ograniczonych środków publicznych, stwarzając nowe możliwości realizacji operacji przez organizacje pozarządowe.

Cele szczegółowe programów współpracy z organizacjami pozarządowymi, podobnie jak cele ogólne, również we wszystkich gminach są podobne. Należą do nich przede wszystkim:

- tworzenie warunków do pobudzenia aktywności społecznej,
- zaangażowanie społeczności lokalnej w proces definiowana i rozwiązywania problemów lokalnych,
- zwiększenie aktywności społecznej w strukturach niezależnych i silnych organizacji,
- wsparcie dla organizacji pozarządowych i innych podmiotów, służące ich rozwojowi i lepszemu przygotowaniu do współpracy z JST w zakresie realizacji zadań publicznych i dla osiągnięcia ważnych celów społecznych,
- integracja podmiotów realizujących zadania publiczne,
- budowa partnerstwa pomiędzy JST a organizacjami pozarządowymi,
- zwiększenie świadomości korzyści z partnerskiej współpracy między JST i organizacjami,
- pobudzanie aktywności organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, w tym funduszy unijnych,
- kształtowanie demokratycznego ładu społecznego w środowisku lokalnym,
- podejmowanie działań wspierających proces powstawania nowych organizacji pozarządowych.

Z uwagi na fakt, iż z założenia LSR ma promować wzrost aktywności sektora społecznego, do którego należą także organizacje pozarządowe, w rozwiązywaniu problemów lokalnej społeczności, umożliwienie partycypacji tego sektora w środkach przeznaczonych na finansowanie operacji w ramach strategii bez wątpienia wpisuje się w cele gminnych programów współpracy JST z organizacjami pozarządowymi.

W podobnym tonie formułuje się cele w Strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie makowskim na lata 2011 – 2018. Dokument ten jest również istotny, bowiem wszystkie JST wchodzące w skład LGD leżą na terenie powiatu makowskiego. Cele strategiczne zapisane w tym dokumencie, z którymi koresponduje i jest komplementarna LSR to: (1) aktywizacja lokalnego rynku pracy, (3) podniesienie świadomości edukacyjno-kulturalnej społeczeństwa oraz (6) zaspokojenie potrzeb osób starszych w zakresie opieki i wsparcia oraz zapobieganie wycofaniu się z życia społecznego. Podobnie jak to miało miejsce w poprzednich przypadkach tak i tutaj obserwuje się pełną komplementarność LSR z celami strategicznymi.

Zintegrowane podejście do rozwoju obszaru LGD wyraża się również poprzez próbę wskazania, przy udziale społeczności lokalnej, w LSR wspólnych, dla wszystkich członków stowarzyszenia, problemów, czy wymagających uwypuklenia silnych stron (przewag), które jako całość po realizacji operacji w ramach strategii wpłyną na poprawę pozycji konkurencyjnej całego obszaru LGD. Taki sposób zintegrowania działań sprawi, że ulegnie poprawie sposób postrzegania Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej przez potencjalnych turystów oraz samych mieszkańców LGD.

Przykładem takiego zintegrowanego podejścia jest cel szczegółowy nr 2.2: Podnoszenie poziomu kompetencji mieszkańców obszaru LGD, w tym z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu. W ramach tego celu LSR planuje przedsięwzięcia, które w sposób spójnych i kompleksowy (z użyciem różnych metod), z potencjalnym zaangażowaniem wszystkich sektorów będących w partnerstwie (publicznego, gospodarczego i społecznego oraz mieszkańców) będą zaspokajały zidentyfikowaną w analizie SWOT (przy aktywnym udziale społeczności lokalnej) potrzebę poszerzenia oferty aktywizacji i integracji mieszkańców LGD. Promowane będą zgłoszone do dofinansowania operacje, które w odpowiedzi na, zgłoszoną w strategii, konieczność zaspokojenia powyższej potrzeby wygenerują przedsięwzięcia służące aktywizacji lokalnej społeczności, inicjatywy kulturalne służące integracji społecznej, w tym współpracy pokoleniowej. Efektem powyższych działań będzie zwiększenie świadomości mieszkańców co do potencjału własnego oraz potencjału zintegrowanego obszaru LGD, który zamieszkują.

Realizacja LSR przez osiągnięcie celów ogólnych i szczegółowych poprzez realizację operacji wymaga zintegrowania zasobów pozostających do dyspozycji poszczególnych członków LGD. Oznacza to, że pojedyncze jednostki nie są w stanie samodzielnie, przy wykorzystaniu tylko i wyłącznie własnych zasobów osiągnąć założonych w strategii celów. Dopiero łączne wykorzystanie zasobów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego i historycznego całego LGD pozwoli rozwinąć potencjał obszaru. Wyraźnie widoczne jest to zwłaszcza w przypadku pierwszego celu ogólnego, który nastawiony jest na budowanie i rozwój potencjału turystycznego LGD w odpowiedzi na zidentyfikowaną w analizie SWOT potrzebę intensyfikacji działań w zakresie rozwoju turystyki. Wykorzystanie potencjału LGD jako całości stwarza w tym wypadku szansę zbudowania dojrzałej, kompletnej oferty turystycznej.

Założone cele główne i szczegółowe są także w pełni zgodne z celem szczegółowym 6B PROW 2014-2020 „Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich" oraz z celami przekrojowymi PROW 2014-2020 w zakresie innowacyjności, łagodzenia zmian klimatu lub ochrony środowiska.

Zintegrowanie Lokalnej Strategii Rozwoju wyraża się również w zintegrowaniu celów LSR. Oznacza to, że poszczególne cele strategii są spójne, powiązane ze sobą oraz wzajemnie się uzupełniają. Cele LSR planowane do realizacji w ramach poszczególnych operacji tworzą logiczne związki i wzajemnie na siebie oddziałują.

Wdrożenie LSR, szczególnie poprzez realizację celów szczegółowych 3.1 i 3.2, przyczyni się również do integracji branż gospodarki. Aby osiągnąć to założenie LGD w procesie oceny będzie promować operacje, w realizację których zaangażowane będą trzy branże: rolnictwo, turystyka oraz IT. Jednoczesne zaangażowanie tych wszystkich trzech obszarów gospodarki poprzez efekt synergii przyczyni się do podniesienia konkurencyjności obszaru planowanego objęciem LSR, przy maksymalnym wykorzystaniu jego tradycyjnego potencjału (rolnictwo, turystyka), wzmocnionego oddziaływaniem elementów innowacyjnych, będących domeną branży IT. Promowanie integracji trzech powyższych sektorów przez LGD znajduje wyraz w przyznawaniu wyższej kwoty premii na operacje zakładające taką integrację oraz przez uwzględnienie w kryteriach oceny dodatkowych punktów dla tego typu operacji. Dodatkowe punkty za zintegrowanie w planowanym przedsięwzięciu trzech powyższych branż przyznawane będą również w przedsięwzięciach z zakresu rozwoju działalności gospodarczej.

ROZDZIAŁ XI

MONITORING I EWALUACJA

Wprowadzone zmiany w niniejszym rozdziale LSR oraz załączniku nr 2: „Procedury dokonywania monitoringu i ewaluacji" podyktowane są wejściem w życie Wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 5/3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów wiejskich na lata 2014-2020 z dnia 18 sierpnia 2017 roku.

Działalność każdego partnerstwa powinna być na bieżąco monitorowana i poddawana autoewaluacji (samoocenie) w celu stałego podnoszenia jakości i efektywności działania. Bardzo ważne jest powracanie do celów wspólnego działania założonych na początku budowania grupy partnerskiej i uświadamianie sobie wspólnych wartości. Dzięki temu w większym stopniu LGD będzie realizować potrzeby społeczności i obszaru, dla rozwoju którego została powołana. Wspólne działanie trzech sektorów jest dużą szansą na realizację zasad zrównoważonego rozwoju lokalnego. Środki finansowe pozyskiwane wspólnymi siłami przez najważniejszych aktorów życia społecznego obszaru mogą przyspieszyć rozwój gospodarczy i wpłynąć na ogólną poprawę jakości życia danej społeczności lokalnej.

LGD ZSNM zamierza prowadzić proces ewaluacji, tj. oceny zarówno wydolności organizacyjnej LGD, projektowanej lokalnej strategii rozwoju oraz innych realizowanych przez nią projektów.

Ewaluacja będzie dotyczyć w szczególności przyjętej przez LGD strategii, z uwagi na konieczność monitorowania i oceny postępów w jej realizacji, przyjętych rozwiązań (działań) oraz osiągania określonych celów. Perspektywa realizacji lokalnej strategii rozwoju jest rozciągnięta na 7 lat. W tym okresie może zaistnieć szereg nowych okoliczności mających istotny wpływ na założenia LSR. Jedynie poprzez proces stałego monitorowania i ewaluacji strategii LGD jest w stanie odpowiednio szybko zareagować na zmiany i wprowadzić adekwatne rozwiązania, łącznie z aktualizacją LSR.

Monitorowanie prowadzone przez LGD obejmuje proces systematycznego zbierania i analizowania danych ilościowych i jakościowych, danych w aspekcie finansowym i rzeczowym, w celu bieżącej oceny zgodności realizowanych operacji z założonymi celami. Dotyczy to głównie monitorowania wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania w poszczególnych celach LSR oraz harmonogramu działania i realizacji budżetu lokalnej strategii rozwoju.

Ewaluacja natomiast jest oceną jakości podejmowanych działań, mocnych i słabych stron działania. LGD planuje wdrożenie procesu **autoewaluacji** w celu systematycznego podnoszenia jakości swoich działań i usług, świadczonych na rzecz lokalnej społeczności. W ramach działalności LGD bardzo ważną rolę odgrywają przedsięwzięcia informacyjne oraz doradcze skierowane do jak najszerszego grona mieszkańców obszaru funkcjonowania LGD.

Ewaluacja jest dla LGD:

- użyteczna do badania potrzeb beneficjentów;
- narzędziem wspomagającym proces podejmowania decyzji;
- użyteczna w celu podnoszenia skuteczności i użyteczności podejmowanych działań;
- użyteczna do oceny słabych i mocnych stron projektu;
- sygnałem pojawiających się problemów;
- użyteczna przy określaniu zgodności rezultatów projektów z założonymi celami.

Zaplanowana przez LGD autoewaluacja przyczyni się do:

- potwierdzenia słuszności ustalonych wcześniej działań (np. potwierdzenie dobrze określonego problemu, dobrze zdefiniowanego celu, itp.);
- sprawniejszego planowania dotyczącego m.in. wprowadzenia nowych rodzajów usług, zwiększenia zatrudnienia w okresach wzmożonej aktywności, określenie z wyprzedzeniem trudności mogących mieć niekorzystny wpływ na jakość usług, itp.
- zidentyfikowania i poprawienia potencjalnych błędów;
- optymalnego wykorzystania zasobów: czasu pracy, umiejętności ludzkich, lokalu, sprzętu i pieniędzy;
- informowania pracowników LGD o oczekujących ich zadaniach;
- motywowania pracowników poprzez włączenie w proces autoewaluacji oraz uświadomienie im, jaki wpływ na odbiorców mają ich działania i jakie są efekty ich pracy.

Praktyczne wymiary ewaluacji własnej LGD (autoewaluacji) i ewaluacji lokalnej strategii rozwoju

Organem nadzorującym przeprowadzenie procesu ewaluacji wdrażania LSR i autoewaluacji LGD jest Zarząd LGD.

a) Autoewaluacja

Proces autoewaluacji podzielono na dwa etapy. W pierwszym pracownicy biura oraz członkowie organu decyzyjnego dokonują samooceny, a następnie dyrektor biura (w przypadku pracowników) oraz Zarząd (w przypadku dyrektora biura i członków organu decyzyjnego) sporządzają opinie, oceniając jakość funkcjonowania odpowiednich komórek (ze szczególnym uwzględnieniem parametrów wskazanych w Załączniku nr 2 do niniejszej strategii).

W drugim etapie LGD przeprowadza coroczne warsztaty analityczno-refleksyjne, których celem jest bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR. Wyniki ewaluacji wewnętrznej powinny być podstawą do podejmowania decyzji o ewentualnej zmianie kierunku działań oraz stanowić wkład w ewaluacje zewnętrzną. Podstawowym materiałem do pracy dla uczestników spotkań analityczno-refleksyjnych powinny być zestawienia i materiały z procesu realizacji LSR przygotowane przez pracowników Biura LGD na podstawie danych zbieranych przez cały rok ze szczególnym uwzględnieniem:

a) Bieżącej działalności biura LGD – analiza danych na podstawie informacji zwrotnych o odbiorze realizacji LSR i działań LGD poprzez dokumentowanie spotkań z mieszkańcami, wnioskodawcami, zbieranie opinii społeczności lokalnej na temat odbioru realizacji LSR na podstawie ankiet, przeprowadzonych wywiadów, sondaży lub innych narzędzi do zbierania opinii od kluczowych interesariuszy (gminy członkowskie) i przedstawicieli społeczności lokalnej,
b) Realizacji finansowej i rzeczowej LSR (osiągnięte wartości wskaźników),
c) Funkcjonowania LGD i biura,
d) Sytuacji społeczno – gospodarczej obszaru LGD (w oparciu o dostępne dane statystyczne, opracowania).

Pracownicy biura LGD przygotowują zestawienie dostępnych danych za badany okres i przekazują je uczestnikom warsztatu co najmniej trzy dni przed spotkaniem.

LGD może też skorzystać z pomocy moderatora podczas prowadzenia warsztatów.

Podsumowanie spotkania – powinno polegać na zebraniu wszystkich ustaleń dotyczących koniecznych działań do wdrożenia w kolejnym roku. Prezentowane dane powinny być gromadzone z roku na rok i porównywalne, tak aby mogły stanowić wkład w analizę prowadzoną podczas ewaluacji zewnętrznej. Pomocniczo do gromadzenia i analizy danych może być użyta aplikacja internetowa dedykowana do celów prowadzenia monitoringu i ewaluacji.

Przedstawienie wyników ewaluacji wszystkim zainteresowanym oraz wykorzystanie wyników analizy w sprawozdaniu rocznym .

b) Ewaluacja LSR

Ewaluacja jest oceną działań, które zostały zrealizowane w minionym okresie. Poddaje analizie osiągnięte produkty i rezultaty .

Przeprowadzona zostaje również ocena poczynionych na etapie programowania założeń, w tym szczególnie celów, przyjętych wskaźników oraz aktualnego kontekstu realizacji LSR.

LGD dokonuje zewnętrznej ewaluacji procesu wdrażania LSR.. Zarząd dokonuje wyboru osoby/podmiotu, która będzie pełnić funkcję Ewaluatora. Możliwe jest wspólne zlecenie wykonania badania przez kilka LGD, które obejmuje kilka LSR, np. w ramach danego województwa.

Wykonawca badania powinien posiadać odpowiednie doświadczenie w realizacji badań ewaluacyjnych.

— udokumentowane doświadczenie w realizacji przynajmniej dwóch badań ewaluacyjnych programów współfinansowanych ze środków publicznych, w tym jedno powinno dotyczyć zagadnień rozwoju obszarów wiejskich. Minimalna wartość badań powinna stanowić co najmniej wartość ¾ kwoty, którą LGD zamierza przeznaczyć na realizacje przedmiotowego badania.
— dysponowanie zespołem co najmniej 3 ekspertów w tym: kierownika badania, który posiada doświadczenie w koordynacji badań ewaluacyjnych, eksperta posiadającego doświadczenie w realizacji

badań o charakterze jakościowym i ilościowym, eksperta posiadającego doświadczenie w realizacji badań o charakterze społeczno-gospodarczym.

Oferta wykonawcy powinna gwarantować odpowiednią jakość badania. Opis wykonania badania zawarty w ofercie powinien zawierać co najmniej :
— kontekst realizacji badania
— cele badania
— obszary/pytania badawcze
— opis metodyki badania
— sposób prezentacji wyników
— harmonogram realizacji badania

Kryterium oceny ofert i wyboru wykonawcy badania powinna być jakość rozumiana jako:
— jakość koncepcji badania,
— jakość metodyki, narzędzi badawczych i sposobu organizacji badania.

Zakres badania i struktura raportu końcowego:
— Zgodnie z Wytyczną nr 5 /3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach PROW 20214-2020.

Zadania Ewaluatora będą polegały na opracowaniu narzędzi ewaluacji, przeprowadzeniu działań ewaluacyjnych i raportowaniu wyników. Raport z badania LSR powinien być zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany w wersji elektronicznej edytowalnej do MRIRW razem z informacja na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

Podsumowanie:

<u>Autoewaluacja Lokalnej Grupy Działania</u>

Organ odpowiedzialny:
Zarząd LGD,
Cel ewaluacji:
Zbadanie jakości organów LGD odpowiedzialnych za realizację LSR oraz udoskonalenie w kierunku lepszego planowania i realizacji strategii.
Odbiorcy ewaluacji:
Członkowie organów LGD odpowiedzialnych za realizację LSR, partnerzy LGD, beneficjenci operacji/projektów, Zarząd Województwa
Przedmiot ewaluacji
Jakość zespołu odpowiedzialnego za realizację LSR oraz bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR
Kryteria ewaluacji
— Trafność – zgodność rozumienia celów LSR;
— Efektywność – zgodność charakterystyki kompetencji członków Rady, Zarządu i biura z potrzebami i wymogami LGD;
— Skuteczność realizacji modelu partnerstwa.
Metody badawcze oraz próba badawcza
— Samoocena;
— Analiza bieżącej dokumentacji LGD (np. plan działania, plan szkoleń, plan komunikacji sprawozdania od Beneficjentów)
— Wywiady indywidualne z poszczególnymi członkami organów LGD odpowiedzialnych za wdrażanie LSR, pracownikami biura, beneficjentami prowadzone w celu zebrania indywidualnych opinii i ocen.
— ankiety

Harmonogram realizacji
— Przygotowanie: 4 tygodnie

— Gromadzenie i analiza danych: 2 tygodnie.
— Pisanie raportu: 2 tygodnie.
— Prezentacja wyników ewaluacji – na Walnym Zebraniu Członków Stowarzyszenia po zakończeniu ewaluacji.

Forma raportu

Podsumowanie warsztatu w postaci syntetycznych odpowiedzi na poruszane zagadnienia oraz informacji na temat sposobu wdrażania rekomendacji, będzie elementem sprawozdania rocznego.

Ewaluacja lokalnej strategii rozwoju

Cel ewaluacji:

Dokonanie oceny efektów realizacji przedsięwzięć w ramach LSR, oraz ich wpływu na osiągnięcie celów zawartych w LSR.

Odbiorcy ewaluacji

Członkowie organów LGD odpowiedzialnych za realizację LSR, Partnerzy LGD, MRiRW

Przedmiot ewaluacji

Efekty realizacji przedsięwzięć w ramach LSR

Kryteria ewaluacji

- Trafność – zgodność realizowanych przedsięwzięć/operacji z założonymi w LSR.
- Efektywność – osiąganie realnych rezultatów w stosunku do zakładanych w LSR.
- Skuteczność – pozytywne oddziaływanie realizowanych przedsięwzięć na osiągnięcie celów LSR.

Metody badawcze oraz próba badawcza

- Analiza dokumentacji opisującej przebieg realizowanych projektów w ramach LSR (ankiety wnioskodawców).
- Wywiady indywidualne z beneficjentami realizującymi projekty.

Harmonogram realizacji ewaluacji

- Przygotowanie projektu ewaluacji: 4 tygodnie.
- Gromadzenie i analiza danych: 4 tygodnie.
- Pisanie raportu: 4 tygodnie.
- Prezentacja wyników ewaluacji na Walnym Zebraniu Członków Stowarzyszenia po zakończeniu ewaluacji.

Forma raportu

Raport z badania LSR powinien być zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany w wersji elektronicznej edytowalnej do MRIRW razem z informacja na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

Monitoring

Autoewaluacji i ewaluacji towarzyszyć będzie monitoring, prowadzony przez cały czas realizacji lokalnej strategii rozwoju. Monitoring jest to proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażania projektów i całego programu w aspekcie finansowym i rzeczowym, mający na celu zapewnienie zgodności realizacji projektów i programu z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Tak więc monitoring to ciągłe, systematyczne i ujednolicone obserwowanie dynamiki danego zjawiska. To sprawdzanie, czy idziemy w dobrym kierunku, czy zmierzamy małymi krokami do celu, czy udaje nam się osiągać codziennie to, co założyliśmy w LSR.

Monitorowanie wskaźników produktu i rezultatu będzie opierało się na podstawie danych zebranych w formie ankiet monitorujących, które beneficjenci realizujący operacje w ramach LSR będą zobowiązani przekazywać do biura LGD co roku od momentu podpisania umowy oraz po rozliczeniu operacji i uzyskaniu ostatecznej płatności aż do 2023r. Wskaźniki oddziaływania LGD będzie monitorować na postawie własnych badań oraz innych dostępnych obiektywnych źródeł. LGD w procesie monitoringu będzie wykorzystywała również roczne sprawozdania od beneficjentów, oraz sprawozdania końcowe z realizacji operacji.

Raz na kwartał począwszy od 2018 roku LGD będzie występowała do Zarządu Województwa o przekazanie danych odnośnie zrealizowanych płatności oraz ewentualnych rozwiązanych umów. Na tej podstawie uzupełniany będzie rejestr danych i dokonywany monitoring stopnia wykorzystania funduszy.

Zarząd LGD będzie w sposób ciągły monitorował skuteczność, trafność i efektywność świadczonego przez pracowników biura doradztwa. Proces ten będzie odbywał się przede wszystkim w oparciu o ankiety oceniające szkolenia prowadzone przez pracowników biura oraz ankiety oceniające świadczone przez nich doradztwo. Będą one rozpowszechniane wśród osób korzystających z usług doradczych prowadzonych przez biuro LGD.

Dane uzyskane przez LGD będą przekazywane w formie rocznego sprawozdania do Zarządu Województwa.

Dodatkowe informacje odnośnie ewaluacji i monitoringu zawarte są w załączniku nr 2 do niniejszej strategii.

ROZDZIAŁ XII
STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w trakcie opracowywania Lokalnej Strategii Rozwoju w ramach Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność w okresie programowania 2014-2020 przeprowadziła analizę projektu strategii pod kątem oddziaływania na środowisko zawartych w niej zapisów[15]. W wyniku tej analizy LGD zwróciła się z wnioskami do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie oraz do Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Warszawie o uzgodnienie odstąpienia od strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla dokumentu „Lokalnej Strategii Rozwoju". W uzasadnieniu wniosków wskazano, że opracowywana Lokalna Strategia Rozwoju w ramach RLKS ma stanowić instrument realizacji założeń „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze" poprzez wykorzystanie m.in. środków unijnych, w tym środków z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.

Głównym argumentem wysuniętym przez LGD jest fakt, że Lokalna Strategia Rozwoju dla obszaru Lokalnej Grupy Działania Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej w okresie programowania 2014-2020 będzie stanowić instrument realizacji założeń strategii rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030 poprzez wykorzystanie m.in. środków unijnych, w tym środków z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020. Dodatkowo będzie dotyczyć wyłącznie niewielkich modyfikacji przyjętego już dokumentu, czyli jest uszczegółowieniem dokumentu „Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030".

Mając na uwadze, że:

- „Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030. Innowacyjne Mazowsze" została poddana procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko z opinią RDOŚ z dnia 23 października 2013 roku,
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 z 12 lutego 2015 roku, również został poddany procedurze strategicznej oceny oddziaływania na środowisko z opiniowaniem przez RDOŚ,
- Przygotowanie Lokalnych Strategii Rozwoju według instrumentu RLKS w okresie programowania 2014-2020 jest uszczegółowieniem powyższych dokumentów dla określonych obszarów,

Odstąpienie od strategicznej oceny oddziaływania na środowisko zdaniem LGD jest całkowicie zasadne.

Uszczegółowienie przywołanych powyżej dokumentów strategicznych będzie polegało na wskazaniu możliwych do realizacji zadań zgodnie z wytycznymi odnoszącymi się do perspektywy finansowej 2014-2020. Zadania wdrażane zarówno przez beneficjentów jak i samą LGD będą realizowane w taki sposób, by nie zagrażały zdrowiu i życiu ludzi oraz środowisku naturalnemu. Nie przewiduje się oddziaływań skumulowanych i transgranicznych. Działania takie jak np. inwestycje infrastrukturalne, modernizacyjne, rewitalizacyjne ze względu na swój charakter, będą obowiązkowo poddane niezbędnym wymaganym prawem procedurom, np. uzyskanie niezbędnych pozwoleń (na budowę, na wykonanie prac konserwatorskich), w związku z czym inwestycje te będą podlegały procesom uzgadniania z organami uprawnionymi do wydawania takich decyzji/opinii, co wyeliminuje wystąpienie negatywnego wpływu np. na zachowanie dziedzictwa kulturowego, czy na środowisko przyrodnicze.

Realizacja niektórych przedsięwzięć (części kierunków wsparcia projektów) wyznaczonych w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju wymagała będzie przeprowadzenia procedury administracyjnej zakończonej uzyskaniem decyzji określającej środowiskowe uwarunkowania realizacji przedsięwzięcia. Wobec powyższego można prognozować, iż realizacja projektów, w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, będzie zgodna z obowiązującymi wymogami dotyczącymi ochrony środowiska.

Każdy projekt starający się o dofinansowanie musi zgodnie z prawem przejść osobną, indywidualną procedurę badania jego wpływu na środowisko w ramach m.in. opracowania raportów oddziaływania na środowisko, które badają wpływ konkretnego przedsięwzięcia na zdrowie, życie ludzi i na środowisko. Ze

[15] Przepisy ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U.2013, poz. 1235 ze zmianami) określają jakie dokumenty wymagają przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko (art. 46. pkt 1).

względu na brak szczegółowych parametrów przedsięwzięć inwestycyjnych, takich jak ich lokalizacja, typ oraz skala czy też powierzchnia zabudowy inwestycji, nie jest możliwe wykonanie szczegółowej oceny oddziaływania na środowisko. Z tego względu niemożliwa jest również pełna kwantyfikacja oddziaływań.

W szczególności realizacja każdego przedsięwzięcia zostanie poprzedzona postępowaniem zapewniającym wybór najkorzystniejszych dla środowiska wariantów lokalizacyjnych i technicznych, a także wskazaniem właściwych zabezpieczeń środowiska. Ograniczanie oddziaływań na środowisko przyrodnicze oraz warunki życia ludzi winno być prowadzone również w fazie budowy i późniejszej eksploatacji ewentualnych inwestycji.

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Warszawie w piśmie z dnia 25 listopada 2015r., znak: WOOŚ-I.410.831.2015.ARM uwzględnił wniosek LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej i stwierdził w podsumowaniu, że: „Biorąc pod uwagę fakt, że zakres planowanych działań nie będzie wykraczać poza ramy Strategii Rozwoju Regionalnego Województwa Mazowieckiego i Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020, czyli dokumentów które zostały poddane strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, zdaniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Warszawie nie jest konieczne przeprowadzenie odrębnej procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla Lokalnej Strategii Rozwoju”[16].

Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Warszawie w piśmie z dnia 14 grudnia 2015r., znak: ZNS.9022.1.00360.2015.MK uwzględnił wniosek LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej i stwierdził w podsumowaniu, że: „(…) projekt Lokalnej Strategii Rozwoju w okresie programowania 2014-2020 (…) nie wyznacza ram dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, zatem – zdaniem Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Warszawie – nie wymaga przeprowadzenia procedury strategicznej oceny oddziaływania na środowisko.”[17]

[16] Zob. Załącznik nr 19 do wniosku o wybór LSR.

[17] Tamże.

WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY

a) Książki, czasopisma i raporty

Bienias S., Strzęboszewski P., Opałka E., Ewaluacja. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Bloch E., Kościelecki P., Śpiewak R., Zalewska K., Podręcznik tworzenia i ewaluacji wskaźników w lokalnych strategiach rozwoju, Warszawa 2010.

Dziemianowicz W., Kierzkowski T., Knopik R., Jak przygotować lokalny program rozwoju. Poradnik dla gmin, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2003.

Dziemianowicz W., Samulowski W. (red.), Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru EGO, Geoprofit, Warszawa 2010.

Dziemianowicz W., Szmigiel-Rawska K., Nowicka P., Dąbrowska A., Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Keränen H., Self-evaluation workbook for local action groups, Helsinki 2004.

Kot T., Weremiuk A., Wskaźniki w zarządzaniu strategicznym. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Obłój K., Strategia organizacji, PWE, Warszawa 2007.

Raport z pierwszej fazy prac grupy fokusowej ds. transferu wiedzy i innowacji Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

Urbanik A., Boni Z., Udział obywateli w tworzeniu polityk publicznych. Wybór dobrych praktyk zagranicznych, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2010.

Urbanik A., Quo vadis? O partycypacyjnej diagnozie lokalnej, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001.

b) Akty prawne

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Wytyczne nr 1/1/2015 w zakresie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez Lokalne Grupy Działania zadań związanych z realizacją strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Dz.U. 2015, poz. 1570.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 352/78, (WE) nr 165/94, (WE) nr 2799/98, (WE) nr 814/2000, (WE) nr 1290/2005 i (WE) nr 485/2008

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 508/2014 z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenia Rady (WE) nr 2328/2003, (WE) nr 861/2006, (WE) nr 1198/2006 i (WE) nr 791/2007 oraz rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1255/2011

Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 809/2014 z dnia 17 lipca 2014 r. ustanawiające zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 w odniesieniu do zintegrowanego systemu zarządzania i kontroli, środków rozwoju obszarów wiejskich oraz zasady wzajemnej zgodności.
Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020, Dz. U. poz. 1146 z późn. zm.
Ustawa z dnia 20 lutego 2015 o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności, Dz.U. 2015, poz.378.
Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Dz. U. poz. 349 i 1888.
Ustawa z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, Dz.U.2013, poz. 1235 ze zmianami.
Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. 2015, poz. 1393.
Wspólne Wytyczne Dyrekcji Generalnych Komisji Europejskiej, AGRI, EMPL, MARE i REGIO, na temat rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych

c) Strategie i plany rozwoju

Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Czerwonce na lata 2009 – 2015.
Lokalny Plan Rewitalizacji Gminy Różan na lata 2009-2016.
Lokalny Program Rewitalizacji Obszaru Miejskiego Makowa Mazowieckiego na lata 2006 – 2013
Plan Rozwoju Lokalnego dla Gminy Młynarze na lata 2005-2006 oraz 2007 – 2013.
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Krasnosielc na lata 2008-2013.
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Płoniawy-Bramura na lata 2005 – 2008
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Różan na lata 2004-2006.
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sypniewo na lata 2005 – 2013.
Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Szelków na lata 2005-2006 i 2007 – 2013.
Plan rozwoju powiatu makowskiego na lata 2007-2013.
Program Ochrony Środowiska dla powiatu makowskiego na lata 2004 – 2011.
Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Młynarze na lata 2008 – 2013
Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030.

d) Źródła internetowe

Baza dobrych praktyk partycypacji, http://partycypacja.fise.org.pl/x/777930 (dostęp: 28.10.2015).
GUS, Bank Danych Lokalnych, http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks.
GUS, Stopa bezrobocia w latach 1990-2015, http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2015,4,1.html (dostęp: 28.10.2015).
http://www.powiat-makowski.pl/asp/pliki/upload/kluby.pdf (dostęp: 2.11.2015).
http://www.powiat-makowski.pl/asp/pliki/upload/STOWARZYSZENIA_nA_TERENIE_powiatu.doc (dostęp: 2.11.2015).

ZAŁĄCZNIKI DO LSR

Załącznik 1: Procedura aktualizacji LSR

Cel procedury: Celem procedury jest sformalizowanie procesu dokonywanie korekt w Lokalnej Strategii Rozwoju, by zapewnić jak najszerszy udział partnerów LGD i wszystkich mieszkańców obszaru.

Zakres procedury: Procedura obejmuje czynności, formularze i schemat działań związanych ze zgłaszaniem, analizowaniem i w końcu przyjmowaniem uchwałą Walnego Zebrania Członków zmian w zapisach LSR.

Założenia ogólne:

- Proces wdrażania i aktualizacji odbywa się z jak najszerszym udziałem partnerów LGD, w tym mieszkańców obszaru;
- Wszystkie działania LGD dotyczące aktualizacji LSR są jawne;
- LGD monitoruje na bieżąco wdrażanie LSR;
- Aktualizacja LSR nie powinna być dokonywane częściej niż raz w roku;
- Dopuszcza się nadzwyczajne okoliczności wprowadzania dodatkowych korekt;
- Obsługę administracyjną procedury aktualizacji zapewnia Biuro LGD.

Procedura aktualizacji LSR

Procedura aktualizacji LSR może być wszczęta:

I) Na wniosek uprawnionego podmiotu:

1. Wnioski w sprawie zmian zapisów w LSR mogą zgłaszać:
   - Członkowie LGD;
   - Organy Stowarzyszenia;
   - Mieszkańcy obszaru objętego LSR.
2. Zgłaszanie wniosków jest sformalizowane, służą do tego odpowiednie formularze udostępnione na stronie internetowej LGD oraz w Biurze LGD:
   - „Formularz proponowanych zmian w dokumentach LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej" – załącznik „1A" do niniejszej procedury;
   - „Karta pomysłów na projekty" – załącznik „1B" do niniejszej procedury.

II) Jako efekt monitoringu lub ewaluacji LSR

3. Konieczność aktualizacji LSR może wynikać z efektów prowadzonego na bieżąco monitoringu strategii, obejmującego m.in.:
   - Analizę zgłaszanych do LGD wniosków;
   - Analizę otoczenia prawnego LGD, w tym procesu wdrażania LSR;
   - Analizę uchwał organów Stowarzyszenia wnioskujących o zmiany;
   - Analizę wniosków zawartych w raporcie z ewaluacji LSR.
4. Zarząd może dodatkowo podjąć decyzję o zleceniu ekspertom zewnętrznym analizy związanej z koniecznością aktualizacji dokumentów Stowarzyszenia.
5. Zarząd przygotowuje projekty uchwał dotyczące zmian w zapisach LSR Walnemu Zebraniu Członków Stowarzyszenia.
6. Aktualizacja Lokalnej Strategii Rozwoju dokonywana jest uchwałą Walnego Zebrania.

Załącznik 1A do Procedury Aktualizacji LSR
Formularz proponowanych zmian w dokumentach

LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej

NAZWA DOKUMENTU **LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej**	
Obecny zapis:	**Proponowany zapis/zmiany:**
Cel dokonania zmian zapisu/ ów, przewidywane efekty tych zmian:	
Uwagi dodatkowe:	
Autor Formularza	
Adres/telefon/mail	
Czy jest Pan/Pani członkiem LGD	☐ TAK ☐ NIE
Czy życzy sobie Pan/Pani otrzymywać regularne informacje od LGD?	☐ TAK ☐ NIE
Czy chciałby Pan/Pani włączyć się w działania LGD?	☐ TAK ☐ NIE
	…….. podpis

Załącznik 1B do Procedury Aktualizacji LSR

Karta pomysłów na projekty

NAZWA PROJEKTU *(tytuł):*	
Miejsce realizacji: *(miejscowość lub miejscowości)*	
Gmina:	
Opis problemu/potrzeby:	
Cel projektu: Jakie *zmiany (poprawa) nastąpią w wyniku realizacji Projektu?*	
Krótki opis działań Projektu	
Szacunkowy koszt	
Zespół projektowy: *Kogo należałoby zaprosić do planowania, a potem realizacji tego projektu?*	
Autor Formularza	
Adres/telefon/mail	
Czy jest Pan/Pani członkiem LGD	☐ TAK ☐ NIE
Czy życzy sobie Pan/Pani otrzymywać regularne informacje od LGD?	☐ TAK ☐ NIE
Czy chciałby Pan/Pani włączyć się w działania LGD?	☐ TAK ☐ NIE
	…….. podpis

Załącznik 2: Procedury dokonywania monitoringu i ewaluacji

CO SIĘ BADA?	KTO WYKONUJE?	JAK SIĘ WYKONUJE?	KIEDY?	OCENA
Ewaluacja wewnętrzna Lokalnej Grupy Działania				
Etap I: samoocena				
Pracownicy biura LGD	Dyrektor Biura LGD	• samoocena • opinia dyrektora nt. podległego personelu	1 raz w roku w styczniu począwszy od 2017 roku Okres objęty oceną: poprzedni rok kalendarzowy	• rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie • jakość świadczonego doradztwa
Dyrektor biura	Zarząd LGD	• samoocena • opinia Zarządu	1 raz w roku w styczniu począwszy od 2017 roku Okres objęty oceną: poprzedni rok kalendarzowy	• rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie • jakość świadczonego doradztwa • jakość współpracy z Zarządem i Radą
Organ decyzyjny	Zarząd LGD	• samoocena • opinia Zarządu	1 raz w roku w styczniu począwszy od 2017 roku Okres objęty oceną: poprzedni rok kalendarzowy	• realizacja LSR zgodnie z harmonogramem • uczestnictwo w posiedzeniach • przestrzeganie regulaminu
Etap II: bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów dokonywana podczas warsztatów refleksyjno-analitycznych				
Realizacja LSR Działania LGD Analiza samooceny pracowników oraz Organów LGD	Biuro LGD organizuje warsztat refleksyjny min.5 h, którego prowadzenie może zlecić moderatorowi zewnętrznemu Uczestnicy: -pracownicy biura LGD, -członkowie Zarządu i Rady LGD -zaproszeni goście	• Analiza samoceny • Analiza dokumentacji (w tym opinii Komisji Rewizyjnej) • Analiza danych z prowadzonego monitoringu • Wywiady indywidualne z członkami organów LGD i pracownikami biura • Ankietyzacja beneficjentów pod kątem jakości współpracy z LGD, zaangażowania na rzecz LGD	1 raz na początku każdego roku kalendarzowego począwszy od 2018 roku Okres objęty oceną: poprzedni rok kalendarzowy, a w przypadku pierwszego spotkania rok 2016 oraz 2017	• Jakość zespołu odpowiedzialnego za realizację LSR • realizacja operacji zgodnie z wytycznymi • Skuteczność, trafność i efektywność świadczonego przez LGD doradztwa • Szczegółowy zakres pytań i zagadnień poruszanych podczas warsztatu -wg załącznika nr 2 do Wytycznych nr 5 /3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach PROW 20214-2020.

Ewaluacja wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju				
• Efekty realizacji przedsięwzięć w ramach LSR oraz ich wpływ na osiągnięcie celów zawartych w strategii (w tym skuteczność procedury wyboru, adekwatność kryteriów lokalnych, harmonogram konkursów, wykorzystanie budżetu) • beneficjenci • mieszkańcy	Ewaluator zewnętrzny	• Analiza sprawozdań z przebiegu realizacji projektów • Wywiady i ankiety indywidualne z beneficjentami realizującymi projekty • Ankietyzacja mieszkańców pod kątem: wiedzy na temat rozwoju obszaru, projektów realizowanych w ramach LSR, aktywności i zaangażowania na rzecz LGD	Jednokrotnie w latach 2020-2022	• Ocena wpływu na główny cel LSR • Ocena wpływu na kapitał społeczny • Ocena funkcjonowania LGD • Ocena procesu wdrażania • Wartość dodana podejścia LEADER • Szczegółowy zakres pytań/obszarów badawczych wg Wytycznych nr 5 /3/2017 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach PROW 20214-2020.
Efekty ewaluacji wewnętrznej będą stanowić wkład w ewaluację zewnętrzną . Raport z ewaluacji zewnętrznej LSR powinien być zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany w wersji elektronicznej, edytowalnej do MRiRW wraz z informacją na temat realizacji rekomendacji i zaleceń.				
Elementy podlegające monitorowaniu:				
• harmonogram ogłaszania konkursów, • budżet LGD, • wskaźniki realizacji LSR • pracownicy biura LGD	Zarząd Pracownicy biura LGD	• dane zebrane z przeprowadzonych konkursów • rejestr danych • ankiety monitorujące beneficjentów • ankieta oceny szkolenia/udzielonego doradztwa • sprawozdania roczne i końcowe od beneficjentów	W sposób ciągły	• zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem, • stopień wykorzystania funduszy, • wysokość zakontraktowanych i wypłaconych środków, • stopień realizacji i osiągania wskaźników • skuteczność, trafność i efektywność świadczonego przez LGD doradztwa
Dane uzyskane przez LGD będą przekazywane w formie rocznego sprawozdania do Zarządu Województwa. Informacja na temat stopnia realizacji wskaźników będzie przekazywana do ZW każdorazowo przed uzgodnieniem terminu naboru wniosków				

Załącznik 3: Plan działania

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARU LGD ZIELONY SZLAK NIZINY MAZOWIECKIEJ W OPARCIU O JEGO WALORY PRZYRODNICZE ORAZ DZIEDZICTWO HISTORYCZNE I KULTUROWE														
CEL OGÓLNY NR 1	**Lata**	**2016-2018**			**2019-2021**			**2022 -2024**			**RAZEM 2016-2024**		**Program**	**Poddziałanie/ zakres Programu**
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (€)		
Cel szczegółowy 1.1. Poprawa stanu i rozwój infrastruktury turystycznej na obszarze LGD Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej oraz tworzenie, modernizacja i rozwój miejsc służących turystom i mieszkańcom w zakresie kultywowania lokalnych tradycji, kultury i historii													PROW	
Przedsięwzięcie 1.1.1 Zielony Szlak Niziny Mazowieckiej atrakcyjny turystycznie i kulturowo	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim w wyniku wsparcia otrzymanego w ramach realizacji strategii				5 sztuki	75%	101 112,93 €	1 sztuka	100%	66 772,32 €	6 szt.	167 885,25 €	PROW	19.2 Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 1.1							101 112,93 €			66 772,32 €		167 885,25 €		
Cel szczegółowy 1.2 Wspieranie przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i dziedzictwa obszaru LGD oraz promocja lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych obszaru LSR													PROW	
Przedsięwzięcie 1.2.1 Zakorzenieni w Nizinie Mazowieckiej	Liczba przedsięwzięć służących kultywowaniu lokalnych tradycji, kultury i historii sztuki Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	6 Szt. 3 szt.	66,66% 60,00%	38 620,50€	2 szt. 1 szt.	88,88% 80%	19 311,47 €	1 sztuka 1 sztuka	100%	10 956,58 €	9 sztuk 5 sztuki	68 888,55 €	PROW	19.2 Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 1.2				38 620,50€			19 311,47€			**10 956,58 €**		**68 888,55 €**		
Razem cel ogólny 1.0				**38 620,50€**			**120 424,40 €**			**77 728,90 €**		**236 773,80 €**		

ROZWÓJ I WSPIERANIE AKTYWNOŚCI, INTEGRACJI SPOŁECZNEJ I WSPÓŁPRACY MIĘDZYPOKOLENIOWEJ MIESZKAŃCÓW LGD ZIELONY SZLAK NIZINY MAZOWIECKIEJ, Z WYKORZYSTANIEM ROZWIĄZAŃ INNOWACYJNYCH, SZCZEGÓLNIE W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA POGORSZENIU STANU ŚRODOWISKA NATURALNEGO														
CEL OGÓLNY NR 2	**Lata**	**2016-2018**			**2019-2021**			**2022 -2024**			**RAZEM 2016-2024**		**Program**	**Poddziałanie/ zakres Programu**
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie(€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (€)		
Cel szczegółowy 2.1 Budowa, modernizacja i rozwój obiektów oraz miejsc o ważnych funkcjach społecznych służących integracji mieszkańców, budowania potencjału społecznego i kształtowaniu postaw prozdrowotnych mieszkańców obszaru LSR													PROW	
Przedsięwzięcie 2.1.1 Miejsca i wydarzenia sprzyjające aktywizacji mieszkańców obszaru LGD Zielony Szlak	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej Liczba operacji obejmujących wyposażenie podmiotów działających w sferze kultury				25 sztuk 10 sztuk	86,20% 90,00 %	406 592,93€	4 sztuki 1 sztuka	100% 100%	223 423,32 €	29 sztuk 11 sztuk	630 016,25 €	PROW	19.2 Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 2.1							**406 592,93€**			**223 423,32 €**		**630 016,25 €**		
Cel szczegółowy 2.2 Podnoszenie poziomu kompetencji mieszkańców obszaru LGD w tym z zakresu ochrony środowiska naturalnego i łagodzenia zmian klimatu														
Przedsięwzięcie 2.2.1 Ekologicznie i razem na Zielonym Szlaku Niziny Mazowieckiej	Liczba przedsięwzięć sprzyjających aktywizacji społecznej i świadomości ekologicznej Liczba szkoleń Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	8 sztuk 6 sztuk 4 sztuki	72,72% 66,66% 66,66%	31 702,52€	2 sztuki 2 sztuki 1 sztuka	90,90% 100% 83,33%	20 223,59€	1 sztuka 1 sztuka	100% 100%	9 100,78 €	11 sztuk 8 sztuk 6 sztuki	61 026,89 €	PROW	19.2 Realizacja LSR
Przedsięwzięcie 2.2.2. „Projekt współpracy”	Liczba zrealizowanych projektów współpracy Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy				1 sztuka 1 sztuka	50% 50%	37.500€	1 sztuka 1 sztuka	100% 100%	62.500€	2 szt. 2 szt.	100.000€		19.3 Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania
Razem cel szczegółowy 2.2				**31 702,52€**			**57 723,59€**			**71 600,78€**		**161 026,89€**		
Razem cel ogólny 2				**31 702,52€**			**464 316,52€**			**295 024,1€**		**791 043,14€**		

POBUDZANIE I ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI MIESZKAŃCÓW ZIELONEGO SZLAKU NIZINY MAZOWIECKIEJ														
CEL OGÓLNY NR 3	**Lata**	**2016-2018**			**2019-2021**			**2022 -2024**			**RAZEM 2016-2024**		**Program**	**Poddziałanie/ zakres Programu**
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (€)		
Cel szczegółowy 3.1 Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw na obszarze LSR poprzez dofinansowanie tworzenia nowych miejsc pracy													PROW	
Przedsięwzięcie 3.1.1 Przedsiębiorczość mieszkańców źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku Niziny Mazowieckiej	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa				20 sztuk	87%	440 594,14€	7 sztuk	100%	199 262,48€	27 sztuk	639 856,62 €	PROW	19.2 Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 3.1							440 594,14 €			199 262,48€		639 856,62 €		
Cel szczegółowy 3.2 Wsparcie osób zakładających działalność gospodarczą ze szczególnym uwzględnieniem grup defoworyzowanych														
Przedsięwzięcie 3.2.1 Nowe inicjatywy gospodarcze źródłem rozwoju gospodarczego obszaru Zielonego Szlaku	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa				19 sztuk	70%	240 330,73€	8 sztuk	100%	113 995,71€	27 sztuk	354 326,44€	PROW	19.2 Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 3.2							240 330,73€			113 995,71€		354 326,44€		
Razem cel ogólny 3							680 924,87€			313 258,19€		994 183,06 €		
Razem LSR				70 323,02€			1 228 165,79€			623 511,19€		1 922 000,00€		
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania 19.2. Realizacja LSR PROW 2014-2020													**50,83%** budżetu poddziałania 19.2 Realizacja LSR	

Lata		**2016-2018**			**2019-2021**			**2022 -2024**			**RAZEM 2016-2024**		**Program**	**Poddziałanie/ zakres Programu**
Nazwa wskaźnika		Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (€)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (€)		
Koszty bieżące i aktywizacja													PROW	
Koszty bieżące	*Liczba osobodni szkoleń dla pracowników i organów LGD* Liczba podmiotów którym udzielono indywidualnego doradztwa	187 osobodni 120 szt.	69,25% 60%	95.000€	53 osobodni 30 szt.	88,88% 75%	95.000€	30 osobodni 50 szt.	100% 100%	97.640€	270 osobodni 200 szt.	287.640€	PROW	19.4 wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji
Razem koszty bieżące				95.000€			95.000€			97.640€		287.640€		
Wskaźnik rezultatu ***Liczba podmiotów, które zawarły umowę o przyznaniu pomocy w wyniku udzielenia indywidualnego doradztwa***		30 szt.	60,00%		10 szt.	80 %		10 szt.	100%		50 szt.		PROW	19.4 wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji

Animacja/ Aktywizacja	*Liczba spotkań/wydarzeń adresowanych do mieszkańców*	7 szt.	38,88 %	30.000€	6 szt.	72,22 %	25.000€	5 szt.	100%	17.500€	18 szt.	72.500€	PROW	19.4 wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji
Razem koszty animacji/aktywizacji				30.000€			25.000€			17.500€		72.500€		
Wskaźnik rezultatu ***Liczba osób uczestniczących w spotkaniach/wydarzeniach adresowanych do mieszkańców*** **Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD**		120 osób 30 osób	40,00% 33,33%	30.000€	100 osób 30 osób	73,33% 66,66%	25.000€	80 osób 30 osób	100% 100%	17.500€	300 osób 90 osób	72.500€	PROW	19.4 wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji

Załącznik 4: Budżet LSR

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (EURO)					
	PROW 2014-2020 (€)	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	Razem EFSI
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art.35 ust.1 lit.b rozporządzenia 1303/2013) *	1 922 000,00 €	0	0	0		1 922 000,00 €
Koszty bieżące (art.35 ust.1 lit.d rozporządzenia 1303/2013)	287 640,00 €			0		287 640,00 €
Współpraca (art.35 ust.1 lit.c rozporządzenia 1303/2013)	100 000,00 €	0	0	0	0	100 000,00 €
Aktywizacja (art.35 ust.1 lit.e rozporządzenia 1303/2013)	72 500,00 €	0	0	0	0	72 500,00 €
Razem	2 382 140,00 €	0	0	0	0	2 382 140,00 €

*kwota budżetu LSR z uwzględnieniem zwiększonych środków.

Plan finansowy w zakresie działania 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych *	783 258,36 €	447 698,50 €		1 230 956,86 €
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	439 710,24 €		251 332,9 €	691 043,14 €
Razem	1 222 968,60 €	447 698,50 €	251 332,9 €	1 922 000,00 €

Załącznik 5: Plan komunikacji

1. Cele działań
• Informowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, jej głównych celach, zasadach przyznawania dofinansowania oraz typach operacji • Informowanie potencjalnych wnioskodawców o głównych zasadach interpretacji poszczególnych kryteriów oceny operacji • Działania szkoleniowe dotyczące podnoszenia poziomu wiedzy kadr zaangażowanych we wdrażanie LSR • Działania szkoleniowe na rzecz poprawnej realizacji operacji dla beneficjentów LSR • Informowanie społeczności lokalnej oraz osób odwiedzających obszar LGD o efektach wdrażania LSR • Uzyskiwanie informacji zwrotnej dotyczącej oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem konieczności przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie

2. Kategorie grup docelowych
• potencjalni wnioskodawcy • beneficjenci LSR • grupy defaworyzowane z obszaru LGD • społeczność obszaru LGD • osoby odwiedzające obszar LGD • partnerzy społeczni i gospodarczy • instytucje zaangażowane bezpośrednio i pośrednio we wdrażanie LSR • jednostki samorządu terytorialnego i instytucje kultury • członkowie stowarzyszenia, Zarządu LGD i Rady LGD • środki masowego przekazu

3. Opis planowanych działań informacyjnych i promocyjnych oraz sposób ich realizacji, w tym wizualizacja
a) kampania informacyjna w formie informacji zamieszczanych na stronach internetowych LGD, urzędów gmin wchodzących z skład LGD oraz innych członków LGD; zamieszczanie informacji o: • cele, zakres, forma i wysokości pomocy w ramach LSR • warunki, jakie należy spełnić, by kwalifikować się do wsparcia, • kryteria wyboru operacji, • procedury związane z wyborem operacji, • informacje o naborach wniosków, • informacje nt. doradztwa dla potencjalnych wnioskodawców. b) spotkania szkoleniowo-informacyjne z członkami Rady LGD dotyczące: • cele, zakres, forma i wysokości pomocy w ramach LSR • warunki, jakie należy spełnić, by kwalifikować się do wsparcia, • kryteria wyboru operacji • procedury związane z wyborem operacji, c) spotkania szkoleniowo-informacyjne z potencjalnymi wnioskodawcami: • cele, zakres, forma i wysokości pomocy w ramach LSR • warunki, jakie należy spełnić, by kwalifikować się do wsparcia, • kryteria wyboru operacji • procedury związane z wyborem operacji, d) publikacja aktualnych informacji i dokumentów dotyczących LSR oraz efektach realizowanych operacji na stronach internetowych e) współpraca ze środkami masowego przekazu na poziomie lokalnym i regionalnym (zaproszenia na spotkania informacyjne, szkoleniowe oraz promocyjne) f) przygotowanie i publikacja materiałów informacyjnych, g) współorganizacja punktów informacyjno-konsultacyjnych podczas imprez skupiających mieszkańców LGD, których zadaniem będzie przekazywanie informacji na temat LSR oraz zasad ubiegania się o pomoc, h) promocja LSR poprzez materiały konferencyjne lub gadżety reklamowe z logotypami, zgodnymi z Księgą wizualizacji PROW 2014-2020 i) bezpośrednie doradztwo dla potencjalnych wnioskodawców, wnioskodawców i beneficjentów

4. Opis systemu wdrażania planu komunikacyjnego z uwzględnieniem zadań wykonywanych przez właściwe jednostki organizacyjne podmiotów wdrażających
Pracownicy Biura LGD odpowiedzialni będą za organizacje zadań promocyjnych, szkoleniowych, doradczych i informacyjnych określonych w punkcie 3. Pracę pracowników wspomagane będą przez podmioty świadczące usługi w zakresie wspierania działań promocyjnych oraz podniesienie atrakcyjności działań promocyjnych. Działania informacyjno-konsultacyjno-promocyjne będą wspierane także przez działanie członków Zarządu LGD oraz członków stowarzyszenia. Jednostką odpowiedzialną za realizację zadań jest biuro LGD.

5. Cele i wskaźniki dla działań komunikacyjnych (animacja/aktywizacja)

Cele i wskaźniki dla działań komunikacyjnych zostały podzielone na dwie grupy. Jedną grupą są wskaźniki obowiązkowe dla działań animacyjnych dla PROW 2014-2020, drugą są wskaźniki pomocnicze, określające rodzaj podejmowanych działań aktywizacyjnych, które pozwolą LGD analizować i monitorować efektywność zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu w procesie autoewaluacji. Pozyskane dane będą wykorzystywane do aktualizacji LSR, procedur czy też zmiany funkcjonowania poszczególnych organów LGD czy biura LGD.

Cele obowiązkowe dla działań animacyjnych PROW 2014-2020

Animacja/ Aktywizacja	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2024			2016-2024	
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Planowane wsparcie(zł)	Wartość z jednostką miary	% realizacji	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika	Planowane wsparcie (zł)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (zł)
	Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców	7 sztuk	38,88 %	30.000€	6 sztuk	72,22%	25.000€	5 sztuk	100%	17.500€	18 sztuk	72.500€
Liczba osób uczestniczących w spotkaniach/wydarzeniach adresowanych do mieszkańców Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD		120 osób 30 osób	40,00 % 33,33%	30.000 €	100 osób 30 osób	73,33% 66,66%	25.000€	80 osób 30 osób	100%	17.500€	300 osób 90 osób	72.500€

Pozostałe cele i wskaźniki do monitorowania

Cele	Wskaźniki produktu	Rezultat
Animacja społeczności lokalnych w działaniach LGD	Liczba zorganizowanych punktów informacyjnych	Liczba odwiedzających punkty informacyjne
	Liczba udzielonych porad i doradztwa	Liczba osób korzystających z doradztwa
Rozwój struktur LGD	Liczba szkoleń zarządu i rady i pracowników biura LGD	Liczba osób przeszkolonych z zarządu, rady oraz pracowników LGD

	Liczba analiz i badań sporządzonych na potrzeby efektywnego wdrażania LSR oraz autoewaluacji	Liczba opracowanych sprawozdań i raportów
Promocja działań LGD	Wykonanie pakietów materiałów informacyjnych i gadżetów promocyjnych	
	Zamieszczanie informacji nt. LGD na stronach www	Liczba odwiedzin stron internetowych, na których zamieszczane są informacje nt. LGD

6. Opis spośród dotarcia do grup docelowych

LGD w zakresie dotarcia do grup docelowych wskazanych w pkt. 2 planu zamierza się oprzeć na tradycyjnych sposobach dotarcia do grupy docelowej – prasa lokalna, Internet, ulotki, rozsyłane pocztą lub rozkładane w miejscach, w których pojawia się najwięcej potencjalnych wnioskodawców tj. apteka, przychodnia, GOPS-y, zakład fryzjerski, sklepy, instytucje samorządowe i państwowe. Do tego zamierza się wykorzystać reklamę zewnętrzną – zwykle w postaci plansz lub plakatów umieszczanych na ścianach budynków. Planuje się bezpośredni kontakt podczas imprez promocyjnych oraz w biurze LGD.

7. Indykatywny budżet

Środki przewidziane **na aktywizację/animację** zostały wydzielone z limitu środków na działanie koszty bieżące w taki sposób, że w kosztach wynagrodzeń pracowników biura, diet i delegacji oraz opłat za usługi telekomunikacyjne ustalono % udziału tych kosztów na działania aktywizacyjne. Ponadto oszacowano w ramach limitu środki na działania aktywizacyjne typu: zakup materiałów promocyjnych i informacyjnych, organizacja szkoleń, warsztatów, spotkań informacyjnych, prowadzenie strony internetowej.

Lp	Nazwa zadania	2016-2018	2019-2021	2022-2024	razem
1	Bieżące informowanie społeczności o planach realizacji przedsięwzięć	**30.000€**	**25.000€**	**17.500€**	**72.500€**
2	Działania informacyjno-promocyjne				
3	Szkolenia dla członków Rady, wnioskodawców, beneficjentów				
4	Promocja efektów realizacji przedsięwzięć				

8. Sposób ewaluacji działań

- ankiety rozdawane wśród uczestników spotkań, szkoleń, imprez promocyjnych
- zbieranie opinii podczas badań ewaluacyjnych
- ankieta internetowa na stronach internetowych LGD
- informacja zwrotna – ankieta dla osób korzystających z doradztwa
- zgodnie z opisanymi w LSR sposobami monitorowania i ewaluacji

9. Zasady sprawozdawczości ze stopnia realizacji działań promocyjno-informacyjnych i szkoleniowych

Sprawozdanie ze stopnia realizacji Planu komunikacyjnego będzie miało formę załącznika do sprawozdań okresowych i zbiorczych z realizacji działań w zakresie informowania i rozpowszechniania informacji o LSR przygotowywanych i przekazywanych zgodnie z wzorem dostarczonym przez Zarząd Województwa.

10. Terminy realizacji planu komunikacyjnego

Działania w zakresie informowania i rozpowszechniania informacji o LSR oraz działania animujące społeczność lokalną będą prowadzone przez cały okres wdrażania LSR w systemie ciągłym. Intensywność działań pozostanie w korelacji z harmonogramem ogłaszania naboru wniosków, przyjętym na obszarze LGD kalendarzem imprez promocyjnych oraz w godzinach pracy Biura przez wszystkie lata wdrażania LSR.